

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

anneanne

sırlarını eskitmiş aynalar

Eser Köker

Güzin Yamaner

Özlem Şahin

Mine Göğüş Tan

Satı Atakul

Gülşen Ülker Al

Menekşe İldan Çiftçi

Çiğdem K. Aydın

Ebru Saner Kaan

Güzide Önem

Nuran Bayer

Chiviyazıları

Fidenti Kitaplığı

anneanne

Sırlarını Eskitmiş Aynalar

**Prof. Dr. Mine Göğüş Tan, Doç. Dr. Eser Köker,
Gülşen Ülker Al, Satı Atakul, Çiğdem K. Aydın,
Nuran Bayer, Menekşe İldan Çiftçi, Ebru Saner Kaan,
Güzide Önem, Özlem Şahin, Güzin Yamaner**

Kitabın Özgün Adı
Anneanne / Sırlarını Eskitmiş Aynalar

Teknik Düzenleme
Grandis İletişim

Seri / Sıra No
Chiviyazıları: 114 / Fidenti Kitaplığı: 2

ISBN
975-8663-03-8

Adres
Yazışma Adresi: PK 400 Kadıköy - İstanbul
Bahariye Caferağa Mh. Sakız Sk. Parkpalas Apt.
No: 12 A Blok Daire: 3 81300 Kadıköy - İstanbul
Faks: 0216 414 49 64 Tel: 0216 414 49 66
E-posta: chiviyazilari@hotmail.com / chiviyazilari@ttnet.net.tr

Copyright
Prof. Dr. Mine Göğüş Tan, Doç. Dr. Eser Köker,
Gülşen Ülker Al, Satı Atakul, Nuran Bayer, Menekşe İldan Çiftçi,
Ebru Saner Kaan, Güzide Önem, Özlem Şahin, Güzin Yamaner
adına Çiğdem K. Aydın © 2002
Chiviyazıları Yayınevi © 2002

Kapak
Özcan Sapan

Baskı/Tarih
Birinci Basım 2002

İçindekiler

Editörden	9
Yazarlar Hakkında	15
Yazarken	21
Hep Anlatılan / <i>Eser Köker</i>	29
Anneannelerim / <i>Güzin Yamaner</i>	35
Bilmediğim Kadınların Öyküsü / <i>Özlem Şahin</i>	55
Sızı / <i>Mine Göğüş Tan</i>	67
O Rüya / <i>Satı Atakul</i>	83
Hatice / <i>Gülşen Ülker Al</i>	95
Bir Alacakaranlık Sürgünüymüş Nenem / <i>Menekşe İldan Çiftçi</i>	107
Rahat Uyu Anneanne / <i>Çiğdem K. Aydın</i>	139
Dua / <i>Ebru Saner Kaan</i>	157
Gözlerimin Rengi / <i>Güzide Önem</i>	171
Oğul Oymağı da Yayla Kaymağı Kızım / <i>Nuran Bayer</i>	185
Sonradan	191

Chiviyazıları Fidenti Kitaplığı yaşamı kolay kılan, insanın özgüven sorununa ilişkin öneri, yöntem ve çözümlerlerde bulunan kitap ve öyküleri içeren sanat ve sanat ürünlerinden oluşan bir kitaplık çalışmasıdır.

Anneanne / Sırlarını Eskitmiş Aynalar, Prof. Dr. Mine Göğüş Tan ve Doç. Dr. Eser Köker'le, Yüksek Lisans öğrencileri Gülşen Ülker Al, Satı Atakul, Çiğdem K. Aydın, Nuran Bayer, Menekşe İldan Çiftçi, Ebru Saner Kaan, Güzide Önem, Özlem Şahin ve Güzin Yamaner'in katılımıyla Haziran 1997-Temmuz 1998 tarihleri arasında oluşturulan "Oto/biyografi/Anneanne Atölyesi"nin ürünüdür.

Gizemli, büyüleyici, tarihin bütün yükünü üzerinde taşıyan görkemli bir anıt, sanki hepimize yabancı kaldığımız anneannelerimizi anlatan masum bir öyküyü andıran bir yüzükle başlar her şey... Kitabın daha ilk

sayfalarında karşımıza çıkan bu yüzük, Çiğdem K. Aydın'ın anneannesinin yüzüğü aslında... Anneanne oto/biyografileri hazırlama sürecinde, katılımcıların her biri toplantıya anneannesinden birer hatıra getirir... Bu yüzük oldukça beğeni toplar... Yüzüğü kalıcılaştırmaya, bir armağana dönüştürmeye karar verirler. Yayıncıdan istenen on bir yüzük, bu kitap için biçilen bir tür telif ücretidir aslında. Bu ilginç teklif yayıncı açısından da kabul görür...

Yıl 1997. Ankara Üniversitesi'nde Mine Göğüş Tan'ın odasında başlayıp, Haziran 1997-Temmuz 1998 sürecinde ortaya çıkan öykülerin yolculuğu aslında masum olduğu kadar didaktik unsurlar da içerir... Yoksa hepimiz anneannemize tahta kaşık verip, onun odasını ayıran ve o anıt-tarih insanları görmezlikten gelen acımasızlıkların bir başka örneği miyiz yoksa?

Yayınevi olarak bu titiz ve anlamlı çalışmayı gerçekleştiren ve kadınlık durumunun yüz yıllık tarihini alçakgönüllü bir çalışmayla gözler önüne seren yazarlarımızı kutluyoruz.

Bu kitaptaki metinler,

Ankara Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kadın Çalışmaları

Anabilim Dalı'ndan

Prof. Dr. Mine Göğüş Tan

ve Doç. Dr. Eser Köker'le,

Yüksek Lisans öğrencileri

Gülşen Ülker Al,

Satı Atakul,

Çiğdem K. Aydın,

Nuran Bayer,

Menekşe İldan Çiftçi,

Ebru Saner Kaan,

Güzide Önem,

Özlem Şahin

ve Güzin Yamaner'in

katılımıyla,

"Oto/biyografi/Anneanne

Atölyesi"nde Haziran 1997-

Temmuz 1998

Hasnune anneanneninin altın üstüne mercan kafesli yüzüğü...

Bu yüzük niye burada diye soranlara:

Yüzük, Çiğdem K. Aydın'ın anneannesinin yüzüğü...

Anneanne oto/biyografilerinin hazırlanma sürecinde, katılımcıların her biri toplantıya anneannesinden birer hatıra getirir... Bu yüzük çok beğeni toplar... Sonra, aylar süren çalışma kitap aşamasına gelince, yayıncıdan telif ücreti yerine birer adet bu yüzükten isteme kararı alınır. Araştırmalar yapılır, kitap yayımlanır ve her şey yüzüğe kalır...

Özetle, Haziran 1997-Temmuz 1998'de Ankara'da

"yeni bir yüzük kardeşliği" başlamıştır artık...

Prof. Dr. Mine Göğüş Tan, Doç. Dr. Eser Köker,
Gülşen Ülker Al, Satı Atakul, Çiğdem K. Aydın,
Nuran Bayer, Menekşe İldan Çiftçi,
Ebru Saner Kaan, Güzide Önem,
Özlem Şahin, Güzin Yamaner

Eser Köker 1958, Samsun doğumluyum. Siyasal Bilimler Fakültesi'ni bitirdim. Mülkiye'de Siyaset Bilimi alanında yüksek lisans ve doktora yaptım. 1986 yılında Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde çalışmaya başladım. 1989'dan bu yana Siyasal İletişim, Uygarlık Tarihi, Sözlü Kültür gibi dersler veriyorum. Doktoramı yazarken tanıştığım 'feminizm'le akademik bağlarım sürüyor. 1998 yılında Doçent oldum. Şu anda Kadın Çalışmaları ABD'da da dersler veriyorum. İlk kitabım henüz yayımlanmadı, ancak doçentlik çalışmam olan *Politikanın İletişimi-İletişimin Politikası*, Vadi Yayınları tarafından yayımlandı. Gelenektendir: Evli ve bir genç kız annesiyim.

Güzin Yamaner 9 Ocak 1968, Elazığ doğumluyum. Liseye dek doğduğum kentte, daha sonraki yıllarda ise İzmir ve Ankara'da yaşadım. Mühendislik ve tiyatro okudum. Gökhan Evliyaoğlu ile evlendim. Yerleşmek üzere Ankara'yı seçtim ve halen bu şehirde yaşamak için direniyorum. "Postmodern Tiyatro Tasarımı" ve

"Feminist Tiyatro" üzerine iki ayrı yüksek lisans tezi yazdım. Şimdilerde doktora tezimi tamamladım. Sekiz yıldır üniversitede araştırma görevlisiyim. Annem, anneannemin dört kızından biri. Ama ben onun tek kızı, üstelik tek çocuğuyum. Benim de bu öykülere yaşam verilirken bir kızım oldu: Derinay. O sıralarda anneannem, bu atölye çalışmasının yaşayan iki anneannesinden biriydi... Artık yok... Tıpkı öykümde tanıttığım arkadaşım Berna ve babam gibi... Şimdi annem, bir anneanne. Ve ben, kendi çocuğumla da annemle olduğu gibi tek başımayım. Atölyede anneanne öykümü okuyup bitirdiğimde Eser Köker'in sorduğu soruyu her gün besmele gibi tekrarlıyorum: "Annelik öğrenilen bir şey mi?" O zaman gençtim... Yanıtım, "Herhalde, bir kadın doğurunca anne olur galiba!" idi. Şimdi, bu yanıtım geçersiz...

16

Özlem Şahin 1970 yılında Erzincan'da doğdum. Erzincan ile Ankara arasında gidişgelişlerle dolu ilk ve ortaöğrenim yıllarımdan sonra Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne girdim. Yaşamım bu okulda bana armağan ettiği Elif, Evren, Neşe, Şebnem ve Yıldız'la birlikte kendime "ben feministim" diyebildim. Türkiye'de feminist hareketin çeşitli alanlarda kurumsallaşmaya başladığı bir dönemde yetişmek bana Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'nın ilk öğrencilerinden olma ve burada çalışma şansını verdi. Bu bölüme verdiğim yüksek lisans tezimde, yakın çevremde yaşamımı kanıtlayan, kadınlığımı denetleyen, kimi zaman bana model olan kadınların tarihsel deneyimlerinin peşinden gittim, Dersimli kadınların sürgün deneyimlerini yazmaya çalıştım. Şimdi Siyaset Bilimi Doktorası yapıyorum. Hâlâ Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'nda eğitim emekçisi olarak çalışıyorum. Bu ülkedeki karmaşık dinamiklerin elverdiği ölçüde, kadınlar için, kadınlarla birlikte, kadınlar hakkında özgülleştirici bir dünyayı ve bu dünyaya giden yolları umutsuzca aramayı sürdürüyorum.

Mine Göğüş Tan Gaziantep'te doğdum. Lise ikinci sınıftayken AFS bursuyla ABD'ne gittim ve dönüşte Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudum. Washington State University'de sosyoloji yüksek lisansı, gene Ankara Hukuk'ta hukuk sosyolojisi doktorası yaptım. Doçentlik tezim Kadın, Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi adıyla yayınlandı. 1988'de profesör oldum.

Mesleğe, sevgili hocam Prof. Dr. Hâlide Topçuoğlu'nun önerisiyle, onun asistanı olarak AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi'nde başlamıştım. Hâlâ oradayım. Toplumsal cinsiyet ve eğitim, feminist pedagoji, eğitim sosyolojisi, çocukluk tarihi gibi konularla uğraşıyorum. Evliyim. On bir yıl arayla doğan iki çocuğum var: Billur ve Mustafa Çınar.

Satı Atakul 1971 yılında, Yozgat'ın Bahadın kasabasında doğdum. Halen Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları ve İletişim Fakültesi'nde yüksek lisans öğrencisiyim. Aynı zamanda Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nde çalışıyorum. Anneme, kadınlığıma ve belki de hayata geç kaldığımı keşfettiğimden beri artık hiçbir şeye geç kalmamaya uğraşıyorum. "Aynı zamanda"lı ve "her-şeye-rağmen-yaşanan-hayatlar", yani kadın öyküleri ilgi alanım, ancak "henüz kafamın içinde" aşamasında. Eser Hocamın tanımladığı Türkiyeli feminist profiline yakın zamanda dahil oldum, artık ben de evliyim. Evlilik deyince hafızamda yer eden bir kareyi anmadan geçemeyeceğim. Kız kardeşim evlilik öncesi telaş içinde odanın içinde koşturup dururken ebem (babaannem) elini şöyle bir sallayıp, "ne şımarıyorsa, biz de bindik o tahta, sallandık beş on hafta" dedi ve kardeşim donakaldı odanın ortasında. Ben anneannemi hiç tanımadım ama babaannemle hayatımız birbirine geçecek ve onun sözlerini dilime dolayacak kadar uzun süre yaşadım. Arkadaşlarımı güldüren, beni ise çıldırtıp delirten hikâyeleriyle

onları eğledim. Beni tanıyan herkes onu da tanır. Ama ben onu hiç sevmedim, sanırım kimse de sevmedi. O hep kadınların yakasını tutar, "kız yapın, bir kızınız olsun" derdi. Onun tek kızı yaşamamıştı ve ancak kızların analarını sarabileceği bir sevgiden hep yoksun yaşadı. Her şeye rağmen onu anmadan geçemedim.

Gülşen Ülker Al 1961 yılında Diyarbakır'da doğdum. Bandırma, Eskişehir ve yirmi iki yıl önce üniversite eğitimi için geldiğim Ankara yaşadığım diğer şehirler arasında. Ankara Üniversitesi Basın ve Yayın Yüksek Okulu İletişim Fakültesi, Radyo-Televizyon Bölümü'nü bitirdim. Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'ndaki yüksek lisans eğitimimi bitirmek üzereyim. Maliye Bakanlığı'nda çalışıyorum, evliyim.

Menekşe İldan Çiftçi 1966 yılında Bingöl'de doğdum. İlk, orta ve lise öğrenimimi İstanbul'da tamamladım. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nü bitirdim. Ne yazık ki sadece üniversite öğrenimim için geldiğim Ankara'dan sonra tekrar İstanbul'a döneemedim. Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'ndaki öğrenciliğim devam ediyor. 'Kadın Özyaşam Öyküleri'yle ilgili bir tez yazmaya çalışıyorum. Kadın Dayanışma Vakfı'nda psikolog olarak çalışmaktayım. Evliyim ve Ruken Asya adında bir kızım var.

Çiğdem Karamanbey Aydın 1961, İstanbul doğumluyum. Annemden ayrılınca bakımımızı üstlenen babam, beni ve ablamı yanına alarak yeni bir hayat ve iş kurmak üzere 1971 yılında Ankara'ya yerleşti. TED Ankara Koleji'nden sonra Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nü bitirdim. Üniversitede okurken evlendim ve mezuniyetten hemen sonra da kızımı doğurdum. Kızımın önce hastalığı, sonra da ameliyat olması ve uzun süren bakımı, mesleğimi yapmamı engelledi. Evde yapılacak bir işe ihtiyacım vardı ve çevirmenliğe başladım. Halen serbest çevirmenlik yapıyorum. TRT

için diziler, filmler, tiyatro için oyunlar ve BM için çeşitli raporları Türkçe'ye çeviriyorum. 1997'de kızımı yeterince büyüttüğümü düşünerek Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları'na yüksek lisans öğrencisi olarak girdim. 'Toplumsal Cinsiyet Rollerini Bağlamında Güzin Abla Köşesi' konulu tezimi bitirdim. Artık İstanbul'da yaşıyorum ve tıpkı anneannem, annem, teyzem ve ailemin kadınlarının çoğu gibi, bundan on yıl önce ikinci kez evlendim. Teyzem bunun ailemizin üstüne sinmiş bir 'lanet'ten kaynaklandığını söylese de, bu paralellik beni başka bir yere bakmaya zorluyor: Anneliğe, kadınlığa ve aile kavramına....

Ebru Saner Kaan 1971 yılında doğdum. 1994'de A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nden mezun oldum. 1995 yılında Siyaset Bilimi, 1996'da Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'na başladım. İki programın da tezlerini tamamlayamadım. 1996-2000 yılları arasında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nce yürütülen Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı "Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma Ulusal Programı Projesi"nde çalıştım. 10 Ekim 2000'de Kerem adını verdiğimiz bir oğlum oldu. Oğlum bir aylıkken işsiz kaldım. Şimdilerde günlerim Kerem'le, çocukluğumu hatırlamak ve anneliği öğrenmekle geçiyor, bir de iş aramakla...

19

Güzide Önem Ankara'da doğdum. Çocukluk ve gençlik yıllarım, şimdiki şehresini sevmediğim, bir zamanlar her evin bahçesinde güller ve meyve ağaçları olan Bahçelievler'de geçti. Hacettepe Üniversitesi Beslenme ve Diyet Bölümü'nü bitirdim. İleri yaşında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans yaptım. Ders saatleri karşılığında mesailer yaptığım, gece yarısına kadar ders çalıştığım fakat çok mutlu olduğum iki yıl yaşadım. İlk evliliğimden üniversitede okuyan Coşan adında bir oğlum var. İkinci eşimin kızı oğlumla be-

raber büyüdüğü için iki çocuk sahibiyim. Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde Beslenme Uzmanı ve Müdür olarak görev yapmaktayım.

Nuran Bayer 1954, Niksar doğumluyum. 1979 yılından beri TRT'de çalışıyorum. 1995-1998 arasında TRT'de yayınlanan "Üç Mevsim Kadın" adlı programın yapımcılığını üstlendim. Halen aynı kurumda toplumsal cinsiyet, eşitlik ve kadın konulu programlar yapmayı sürdürmekteyim. Çeşitli kadın derneklerine üyeyim. Evli, iki çocuk annesiyim.

Bahar 1997. Üniversitede Mine Göğüş Tan'ın odasındalar. "Kadın Araştırmalarından Kesitler" adındaki yüksek lisans seminerinin bu ilk dersinde, dönem boyunca yapılacakları tartışıyorlar. Seminerin temel izleklerinden biri "kadın çalışmalarında oto/biyografi" olduğundan, hoca, katılımcıların da yaşam öykülerini yazmalarını öneriyor. Çünkü seminer, kadınlar üzerine yapılan araştırmaları incelemeye, bu araştırmaları yapanların kim olduklarına ve bunları neden ve nasıl yaptıklarına yöneliyor. Beslenme kaynağı ise, feminist hareketin biriktirdiği deneyimleri akademinin içine taşıyan anlayış: Kadın çalışmalarıyla uğraşmak, bu alanda oluşan bilginin ötekilerden farkını ayırımsamak, bilgiyi oluşturanların biçemlerini ve sorunlarını duyumsamak... Bütün bunları yaparken, başkalarının yaşantıları ve deneyimleri aracılığıyla kendi yaşantılarına ve deneyimlerine bakmak...

Seminerin üzerinde durmaya çalıştığı bu zemin, kuşkusuz katılımcıların tümünün tek tek varlığını ve deneyimlerini gün ışığına çıkarmak kaçınılmazlığını içinde barındırıyor. Üstelik, katılımcıların kendilerine ait olanları diğerleriyle paylaşmalarıyla, bu akademik programa katılanlar üzerinde profil çalışmalarına elverişli bir arşivin ilk belgelerini de üretmiş olacaklar. Kimdir bu kadınlar?

Mine Göğüş Tan'ın, seminerin öteki edimleriyle birlikte, sıradan bir öneri olarak sözünü ettiği oto/bi-yografi yazma fikri katılımcıları şaşırtıyor. Yaşam öykülerini yazmanın bu seminerle ilintisini görüyorlar görmesine ama Güzin'in deyişiyle "bu seminer, kadınların yaptıklarını tanımak, onlar üzerinde bir şeyler söylemek anlamında planlanmıştı. Öyleyse kadınların kendileri de bu 'iş'in bir parçasıydı. Bir kitabın kapağındaki adından öte bir şeydi kadın. Ya da bir araştırmaya, bir teze veya bir başka yapıta adını veren bir kadınla da paylaşacağımız 'başka şeyler'imiz vardı bizim." Ama bu grubun şiddetli bir sorunu vardı: Yazmak. Kendi yaşantısını başkalarına açma durumundan da daha acil olarak o yaşantıyı kağıda dökmek sorunsalı!

Satı, "Biz" diyordu, "yazmaktansa konuşmayı tercih ederiz." Yazmak, Özlem'e bilye oyununu anımsatıyordu: "Bilye oynarken biri cebinden ne kadar çıkarırsa herkes o kadar koyar ortaya. Oyun ilerledikçe cepteki fazlalıklar dökülmeye başlar. Yazmak korkutucu. Cebinde ne kadar bilye olduğunu bilmeyen ama oyuna katılmak isteyen çocuğun korkusu: Cepteki tüm bilyeler kırık olabilir!" Kimileri kendinin içinden çıkamıyor, kimileri gruba eklemlenme sıkıntısı çekiyordu. Hayatını hep içinden yaşayan Menekşe için, böyle bir öyküyü yazmak kendine

sakladığı bir şeylerin dile gelmesi demekti. Çiğdem ise, "okuldaki ikinci sömestrimde hâlâ arkadaşlarımla ilgili belirgin düşüncelerim yoktu... Kimin kim olduğuna, nereden gelip nereye gittiğine ilişkin açık, kesin bilgiler verilmiyordu... Ve bütün dostluklarını, insanların zorlukla açıkladıkları, kendilerine ilişkin gerçeklerin üzerinden kuran benim için bu çok tuhaf bir durumdu" diye düşünüyordu.

Seminere katılanların "yazma"ya başladıkları sırada bir gün, kadınlarla yaptığı sözlü tarih çalışmalarını anlatacağı derse Mine Göğüş Tan, küçük bir öyküyü okuyarak başlıyor. Doçentlik çalışmalarını yapan bir genç kadın, evli, çocuklu, migrenli, titiz... Yaşamın sıradan, ötekilerin şimdi durdukları yıllara çok yakın sürecinden bir dilim. Aralarından biri, cevabı çok açık olan soruyu sormadan edemiyor: "Bu öyküdeki kadın siz misiniz hocam?"

23

"Bizimle paylaştığı bu yaşam kesitini bir hafta önce Satı'nın, 'Peki, sizi buraya getiren nedir?' sorusu taşımıştı aramıza." O gün Satı'ya daha çok kronolojik bir hat üzerinden verdiği yanıtı hiç yeterli bulmamıştı. Daha sonra, "meslek yaşamımda bir kırılma noktası" diye tanımladığı bu derse hazırlanırken yıllar önce kendisiyle ve yaptığı işle ilgili serüvenler üzerine düştüğü notları anımsamış ve çalışmalarını anlatmaya kendi yaşamından bir günle başlamayı seçmişti.

"İşte artık karşılıklı olarak temasa geçebilmiş ve birbirimizin ruhlarına dokunmaya başlamıştık. Buzlar çözülüyordu... diyor Satı. Oto/biyografi yazma bundan sonra seyir değiştirmeye başlıyor. Kadın Çalışmaları Yüksek Lisans Programı'nın bir başka hocası Eser Köker, yazma tasarımının bölümdeki öteki öğrencilerin de katılabileceği bir ortak projeye

dönüştürülmesini öneriyor. Bu fikir, oto/biyografi yazmayı seminerin sınırları dışına taşıdığından tartışılıp karara bağlanması yarıyılın bitiş tarihi olan Haziran 1997'ye bırakılıyor. 19 Haziran'daki ilk toplantıya, daha önce seminere katılmış olan Çiğdem, Gülsen, Güzin, Nuran, Menekşe ve Özlem'in yanı sıra, bölümün öğrencilerinden Ebru ve Güzide de geliyorlar. Bir de Eser Köker'le Mine Göğüş Tan. Ne yapacaklarını henüz tam olarak bilmiyorlar. Eser Köker ilk sözü alıyor ve kendi öyküsünü yazmaya oturduğunda kaleminin ucuna önce anneannesinin dolandığını anlatarak onlara anneannesinin öyküsünü okuyor.

24

Öykü bittiğinde salonu saran sessizlik aslında sorularla dolu. Herkes kendi kendine anneannesini ne kadar tanıdığını, ne kadar paylaşımcı olabileceğini, gruba açılacak bir öyküyü yazmanın sınırlarının nasıl belirleneceğini soruyor. Ama yazmaya anneannelerle başlamak düşüncesi, gruba, hiç olmazsa bir süre daha güvenli bir adaya çekilmeyi vaadediyor. Uzak ya da yakın geçmişte yaşamış bir başka kadının öyküsünü yazmanın hem daha kolay olacağını hem de bu şekilde kadının toplumsal tarihine küçük bir katkıda bulunacaklarını düşünüyorlar. Yine de anneannelerle ilişkilere dayalı birkaç itiraz gündeme geliyor: "Ben onu hiç tanımadım...", "Ben tanıdım ama birbirimizi sevmezdik..." ya da "O bana çok uzak, babaannemi yazsam olmaz mı?" Hepsi tartışılıyor ve o gün orada bulunan on bir kadın, bir anneanne atölyesi oluşturmaya karar veriyor. Öyküsü okunacak anneannenin fotoğrafları, yemek tarifleri ve torununa kalan kişisel eşyalarının yanı sıra, hayatta olmayan anneannelerin mezarlarının fotoğrafları da toplantıya getirilecek ve bunun için bazı an-

neannelerin mezarı ilk kez ziyaret edilecek.

O yazı, Türkiye'nin ve suyun öte yakasının çeşitli kentlerinde kökleri bulunan, birbirinden çok farklı on bir kadının öyküsüne ilişkin arayışlar, görüşmeler, yazışmalarla geçiriyorlar.

Eylül'de tekrar bir araya geldiklerinde Güzin'in öyküsünü dinliyorlar ve bundan sonraki öykülerin Doğu'dan Batı'ya bir coğrafi akış içinde sunulmasını kararlaştırıyorlar. Bilgi toplama işi yazma telaşına dönüşüyor. Baştan beri en duyarlı oldukları konulardan biri herkesin her atölyeye katılması. "Çünkü bu işin, her oturuma herkesin birlikte katılmasından kaynaklanan çok özel bir büyüsü vardı. Karpının dışında aynı kadınlarla, bu yakaladıklarımız devam etmese bile!..." diyor Güzin.

Grup, kendilerini de şaşırtan bir kararlılıkla atölyeye dört elle sarılıyor. Öyle ki, araya hayat girmesine rağmen – Gülsen'in evlenmesi, Güzin'in ağır geçen hamileliği, Çiğdem'in sıklaştıran İstanbul yolculukları, Özlem'in tez yazma sıkıntıları, Satı, Gülsen, Ebru, Menekşe dörtlüsünün *Eksik Etek* dergisini Ankara'da çıkarma çabaları, Ebru'nun ve Menekşe'nin Avrupa yolculukları, Eser hocanın sigarayı bırakma sancıları, Güzide'nin işyerine vaktinde dönebilme telaşları, Nuran'ın iş gezileri ve oğlunu çeşitli kurslara taşıması, Mine Hoca'nın kızı Billur'un evlenip İstanbul'a yerleşmesi, Çiğdem ve Eser hocanın kızları İdil'le Neveser'in genç kızlığa ilk adım atışları – on bir anneanne anlatısı planlandığı gibi Haziran 1998'de tamamlanıyor. Ardından dört atölye daha düzenleyip her biri bu süreci nasıl yaşadıklarını yazıyorlar. Sonra onları birleştirmeye çalışıyorlar, bir metin içinde toplamaya...

Söz anneanne öykülerini yazmak, okumak ya da

dinlemekten, onlar üzerine konuşmaya döndüğünde, yazdıklarının üzerinden okumalar yapıp yapmama sorunu çıkıyor ortaya. Atölyelerde kendini belli eden kavramlar, eleştiriler, görüşler üzerine söylenenleri bir kere daha harmanlayıp, 'Atölyeye taşımak gerekir mi?' diye tartışıyorlar. Ama bunu bir başka sürece ya da çalışma biçimine bırakıyorlar. Çünkü bu iş sadece kendileri ve anneanneleri arasında...

Ebru'nun, her şeyi yazarken bile bir şeyin eksik kaldığına ilişkin korkusu tabii ki gözardı edebilecekleri bir şey değil. Bu "haksızlık" Gülsen dile getirdiğinden beri hep yüreklerinde. "Ama vicdanımız bu borcu gelecek yıl da ödemeyi sürdürecektir. Devam edecek atölyemiz ve bu yolculuk, onlardan bize, bizden onlara sürüp gidecek...

Eser Köker'in anneannesi Müşerref ve dedesi...

Bir fotoğrafı vardı
gülkurusunun cevizle
kaynaştığı, arap sabunu
kokulu, kalın kadife
perdelerin ışık
geçirmediği büyük ve
loş misafir odamızda.
On üç yaşındaydım,
sıkılıyordum, yalnızdım.
Onun fotoğrafı ile ilk
kez o zaman
konuşmaya
başladım.

Eser Köker

29

Onun küçük siyah dantelli çantası oyuncağımdı, gümüş işlemeli nalınları da... Dantelli tafta elbisesi çocuk ellere avutmak, eksiltmek, unutmak ve tüketmek için verilmişti. Çocukluğumun eğlencesi ve sözü oldular. Onunla ilk tanışmam eşyaları aracılığıyla oldu.

Şövalye yüzüğünün pırıltılarını seyrettim parmağımda onun... İki gecede ördüğü söylenen lâleli lâcivert hırkayı kızım da giyecek diye her sene naf-talinliyorum. Elleriyle işlediği, ağ ipliğinden iki kanat perdeyi bir gün pencereme asacağım. Konya'ya gittiğimde, onun hikâyesinin izini sürdüm, onun aradığını aradım. Selçuklu sikkesi çan biçimi minik altın küpelerini bulduğumda, yaşlı, kararmış kuru el-li kuyumcuya onu anlatırken buluverdim kendimi. Bana onu anlattılar, ben de onu arıyordum zaten.

Bir fotoğrafı vardı gulkurusunun cevizle kaynaş-

tığı, arap sabunu kokulu, kalın kadife perdelerin ışık geçirmediği büyük ve loş misafir odamızda. On üç yaşındaydım, sıkılıyordum, yalnızdım. Onun fotoğrafı ile ilk kez o zaman konuşmaya başladım. O, babasının dersliği diye bildiği salonların birinde, bir kızın düşlerine karışacağını elbette bilemezdi, o yüzden sessiz ve küskün duruyordu. Oval bir yüzü çerçeveyeleyen bir siyah başörtüsü, saçlarını açıkta bırakarak arkaya yığılmış, omuzlarının üstünden iki yana öylece kayıvermiş. Dudaklarında kararlı bir ifade. Genç kadife gözlerinin kenarında biriktirdiği izlekler. Bakışlarında, kamerayı ve rötuşları delip geçen derin bir uzaklık duygusu. Biçimli, çok biçimli kaşları bile çerçeveleyememiş uzaklığı. Açık renk, çizgili, geniş yakalı bluzundan görünen güzel boynunu biraz yana çevirmiş. Bu yana çevrilivermiş boyun, onun küskünlüğüne, küstahlığına, her zaman kanatlanmış olduğuna ilişkin tek işaretimdi. Bir büyütülmüş fotoğrafla, yaklaşık on-on iki santimetrelik bir mesafeden başlayan konuşmalar, sonra farklı kentlerde, odalarda, çalışma masalarımın üstünde sürüp gitti. Ben, kitaplarım ve o, biz üçümüz, bir düste sessiz ve serin mevsimler yaşadık.

Önce ona bir ses yarattım, benimle konuşsun diye. Konuşmasını istiyordum benimle, anlatsın öyküsünü, anlatsın göçerliğini, anlatsın kentlerini, oyunlarını, sevdiklerini, aşklarını, korkularını, geride bıraktıklarını, kendini anlatsın, yolumu açsın diye. Kalın ve boğuk bir ses yakıştırdım ona, hakkında anlatılanlardan, hırçın ve otoriter bir yanı olmalıydı. Evde olanları kayıncıvalidesi Alime Hanım'a söyleyen küçük kızını bir daha söylememeyi öğrensün diye sarnıca sarkıtına göre, yakışır küçük, kösnül,

kıvrımlı ağzına boğulmuş kelimeler. Alime Hanım da az değildi hani; Sakız Orospusu diye çılgınca bağırırdı bahçeden kapı açılmayınca. Gelin ancak bazı günlerde kabul ediyordu Hanımanne'yi, önceden haber verilmiş olacaktı. Öyle çat kapı gelmek de ne oluyor? İzin vermezdi kendisi dışında gelişiveren isteklere. Korkularından oyun bile oynamazdı çocuklar... Özenle giydirilmiş giysileri kirlenirse, anne çok kızardı ve kızarsa da alimallah... Her gün çorabından kurdelesine hazırlardı iki çocuğunun giysilerini; şık olacaktı, alımlı ve edepi.

Öyle görmüştü.

Sürekli düzenler bozup düzenler kurmuşlardı. Çocukluğu Selanik civarında geçmişti. Çeteler azınca Sakız Adası'na göçmüşlerdi. Babası Behçet Efendi, muallimdi, hocaydı. Kızını cesur yetiştirmişti. İki oğlanın arasındaki kızdı, babasının sevdiği... Dikiş de dikerdi, atla da dolaşırdı. Mübadeleden sonra yerleştikleri Samsun'da atla dolaşmalara devam etti.

Alime Hanım öfke sözlerini onun "serbest" hayatından çıkarmış olmalı. Alime Hanım ne derse desin, fes rengi yeleklerle dolaşan oğlu Fuat Bey, udunun sesini kendinden geçerek dinlediği bu güzel kadına aşıktı. Nasıl da yetenekliydi nağmeler çalmakta. Çocuklar öğrensini diye eve piyano alınmış, hoca tutulmuş, kız tuşlara basmayı öğrenirken, o melodileri çıkarıvermişti. Piyano hocası şaşırmış, kız şaşırmış... Severmiş şaşırtmayı, arkadaşının gizlediği bir modeli göz ucuyla kapmış, bir gecede örüvermiş koca hırkayı!

Kıskanç biraz, biraz da tamahkâr, hayatı biriktirir gibi biriktirmiş eşyalarını. Tüm kaybettiklerinin

acısını çıkarırcasına talepkâr hayattan, "derdimi ummana döktüm, asumana inledim" diyen şarkıları severse de, pek inleyerek vakit geçirmeyi istememiş. Bir uçtan bir uca gezip dolaşmış Anadolu'yu, Diyarbakırlara bile gitmiş 1930'larda. Durmamış, durduramamış içindeki yol alma isteğini. Hep düşler kurmuş, görecek yine bir gün çocukluğunun Kordon Boyu'nu. İzmir'e götürünce kızını, anlatmış ona kendi Kordon'larının daha güzel olduğunu.

Otuz iki yaşında, tam evini istediği gibi döşemişken, tam rahata erecekken, kız sekiz, oğlan dokuz yaşındayken, üstelik bir de "Peri" doğurmuşken, kocasını silah sattığı için hapse atmışlar. Yalnızca kırk gün kalmış içeride, ama olsun, bu utanca dayanamamış bedeni. Tifüs olmuş, iyileştirememişler, ölüvermiş.

32

Müşerref Şerife Adile, benim anneannem, annemin efsanesi. Onun göç öykülerini hâlâ bilmiyorum, aşklarını hiç öğrenemeyeceğim ama sessizce bir kadının onayını istediğimde, annemi özlediğimde, anneannemin fotoğrafı ile konuşmaya devam edeceğim.

○ **Müşerref Pehlivan** / Sakız 1911 Samsun 1943

Güzin Yamaner'in anneannesi Raziye soldan 3.

Anneannem evi terk etmek zorunda kaldığı zaman, taşınmazlarını götürmemiş. Sandığı kalmış geriye ondan. O sandığın evimde olmasını çok istedim. Çünkü ben evlenirken, annem kendi ceviz sandığını bana armağan etmişti.

Güzin Yamaner

Annemin ve onun babasının doğduğu Kesrik'teki Çırpanlı Paşa Konağı'nın bahçesindeki ceviz ağacından yapılmış bir sandık vardı, Raziye anneannemle dayımın Elazığ'daki evinde. Küçük bir kız çocuğuyken, dayımın kızı Sema ablamla o sandığın önüne oturur, hayaller kurardık. Sandık, Nailbey Mahallesi'ndeki evin, dayıma ait olan yatak odasında dururdu. Üstünde, iki ayağı üstüne kalkmış bir ayı motifi vardı. Daha doğrusu annemler 'ayı' derlerdi ve biz de inanırdık. Büyüdükten sonra o motifin bir aslan başı olduğunu gördüm. Ama bunu kimseye itiraf etmedim. Ön yüzündeydi ayağa kalkmış ayı! Bizim kırk odalı, ahşap konağın ceviz ağacı, önünden geçen ayının fotoğrafını çekmiş. Annemin dedesi Efendi Baba, o ağacı kestirip mobilyaya göndermiş. İşte o sandık da fotoğraftan nasibini almış. Önünde iki dizimizin üstüne çöker, o ayının nasıl kükredi-

ğini, ağacın önünden geçerken, ağacın içinden nasıl fotoğraf makinesinin çıktığını, flaşın nasıl patladığını, ayının iki ayağı üstüne nasıl doğrulup poz verdiğini hayal eder, dururduk. Ben hep şöyle kökleri toprağın yüzeyine yakın Osmanlıvari bir ulu ceviz ağacı düşünürdüm, hafiften kurumaya yüz tutmuş. En azından yüz yaşında! Gövdesinden kolları çıkıyor, karnından da siyah bir fotoğraf makinesi. Ayının gözlerini kamaştırıyor flaş!

Dayımlar İzmir’e taşınınca o sandık da getirilip, Reşadiye Caddesi’ndeki minik apartman dairesinin yatak odasına tıklandı. Yer yokluğundan yatağın arkasına gizlendi. Burası modern bir şehirdi zahir ve sandık da oldukça alaturkaydı.

Annem, “Bu yaz, dayın yatak odasına dolap yaptırmıyormuş, sandığa artık yer yok. Sen alır mısın?” diye telefon etti bana. “Yoksa eskiciye vereceklermiş!” dedi. Aynen bu netlikteki telefon konuşmasıyla dayım anneme, birkaç gün içinde sandığı almazsa, elden çıkarmak durumunda olduğunu bildirivermişti. Öyle ya, marangozlar gelecekti ve sunta dolabı monte edeceklerdi odaya. Sandık öyle büyüktü ki, annemin yetmiş metrekairelik evinin kapısından bile girmezdi. “Ben Ankara’ya götürürüm.” dedim. Sonrası... nakliyecilerle konuşmalar, “Sandık alamayız!” yanıtları, yengeme “Lütfen sandığı eski bezlerle sarar mısın?” ricaları, annemden telefonlar, “Almıyor musunuz, yer yok!” uyarıları... Sandık işi tam bir ‘mesele’ye dönüşürken, başka bir şey oldu. Hayatımın şimdiye kadarki yarısını dolduran, şimdiden sonra da tamamını olgun sevgisiyle dolduracak olan arkadaşım Berna kansere yenik düştü. İbn-i Sina Hastanesi’nin bir odasına yatırıldı. Ne sandığa,

ne de nakliye şirketlerine ayıracak enerjim kaldı. Son uyarı telefonuna, ağlayarak şu yanıtı verdim: “Sandığı aldıramıyorum. Eskiciye versinler!” Annem üzgündü. Ama çok işimin olduğunu görüp, üstüme varmadı. “Kız ana, vah vah, baba-dede hatıramız” deyip, “canın sağolsun yavrum”la oyaladı beni.

Teyzemin kızı Fulya diyordu ki geçen gün, “galiba dayım sandığı eskiciye vermiş...” O benden altı yaş küçük. Onun için aynı anlamı taşımıyor olabilir Efendi Baba’nın gölgesinin sindiği eşyaları...

Dedemin babası Efendi Baba, o sandığı evlenirken anneanneme çeyiz sandığı olarak göndermiş. (Dedemin adı Bekir Sıtkı, ama onu hep Paşa diye çağırılmışlar. Huyunun güzelliği yüzünden.) Doğu’da adettir, oğlan evi boş sandık gönderir. Kız evi içini doldurur. O sandık yeniden koca evine gelir. Ve sandığın ağacı iyiye, bir anlamı varsa, bu ailenin şanındandır. Kızın da namusundan...

Anneannem evi terk etmek zorunda kaldığı zaman, taşınmazlarını götürmemiş. Sandığı kalmış geriye ondan. O sandığın evimde olmasını çok istedim. Çünkü ben evlenirken, annem kendi ceviz sandığını bana armağan etmişti. Hem anamın hem de onun anasının sandıklarına sahip çıkmak, üç kuşaktır ailemin kadınlarının yaşadığı acılara sanki merhem olacaktı. Ama hep dermansız kaldığımız gibi, bunu da başaramadım.

Uğruna ceviz ağaçları sökülen, İstanbullu kuyumculara elmas pandandifler ısmarlanan anneannem mi? Munise! Binbaşı Mevlüt Bey’in ve Ayşe nenenin kızı. Harputlu, asil. Doğumunun kırkinci gününde annesi ruhunu teslim etmiş. Yerine teyzesi, Feride nene gelin gelmiş. Binbaşı karısına yangın-

mış. Bir de kızı olunca yere göğe sığamamış. Ama ölümden sonra kızı el eline kalmasın diye baldızıyla evlenmiş. Feride nenenin de bir kızı olmuş: Enise teyze! Her şeyi bilen, en iyi nakış işleyen, en iyi çocuk büyüten, okumadığı halde avukatlık bilgisine sahip Enise teyze! Oğullarının, damatlarının saygısını kazanan, devlet dairelerine pervasızca girip çıkan, Demokrat Partili Enise Hanım! Çocukken, ‘anneannem kız, Enise teyze oğlanmış aslında’ diye düşündüğüm kadın. Bunlar, daha çok silik çocukluk hafızamdan kalan sisli bilgiler... Hangisi ne dereceye kadar doğru bilmiyorum. Anneannem evi terk edip gidince, arada küslükler olmuş. Annemler teyzeleri ve onların çocuklarıyla bir süre görüşmemişler vesaire. Sonra, barışıldı, bayram ziyaretleri, kısa ev gezmeleri yapılır oldu. Anneannemin öte hayatlarına ait silik bilgilerim, bu kısa ziyaretlerden kulağıma kaçanlar... Çok küçüktüm, konuşulanlar; bir annenin dört çocuğunu bırakıp gitmesi, bir babanın kızını dört yavrusundan ayırması gibi o sıralarda anlayamadığım konulardı. O zaman çocukluğun uzaklığında duyduklarımı, şimdi hayatın başka uzaklıklarıyla yine yerleştiremiyorum yerine. Çünkü bu öyküde çok parça eksik.

Anneannemin çocukluğu için bize hep ‘üvey anne’ öyküleri anlatıldı. Nasıl dayak yediği, cezalandırıldığı, babasına her akşam kötülendiği ve ne kadar soylu, varlıklı da olsa Efendi Baba’nın oğluna verilerek, ondan kurtulunduğu yolundaki anlatımlar... Efendi Baba köylü. Evet İstanbul okullarında okumuş, ama geri dönüp köye yerleşmiş. Anneannem hiç alışamamış köydeki hayata; evin erkekleri her sabah takım elbise giyip memurluk için şehre gitse

de, eve mektupçular, valiler, başhekimler girip çıksa da. Evet, evde hizmetkârlar soğan kavuruyor, tezek yapıyor, çocuklarına bakıyor, ona iş veren yok. Ama o bir subay kızı. Birinci Dünya Savaşı yıllarını İzmir’de geçirmiş. Güzelyalı’daki Hakimiyet-i Milliye İlkokulu’na gitmiş. Emir eri, bir onun elinden tutarmış, bir kız kardeşinin. Yolu geçerlermiş, asker beklermiş onları kapıda. Sonraki yaşamında köy hayatını hep küçümsedi, peyniri hep çarşıdan almayı tercih etti, seledede kendi yaptığı peynirdense...

Binbaşı Mevlüt Bey hep çok sevmiş anneannemi. Ama Feride Nene’nin önceliği kendi kızına aitmiş. Bu yüzden uzak yere gelin gitmeyi de anneanneme uygun görmüş. Bizimkiler Paşa dedeme Enise teyzeyi istemişler aslında. Çünkü o daha "göze görünüm"müş. Ama Mevlüt Bey, “Alırsanız büyüğü alın, yoksa yok!” demiş. Bizimkiler de köye “Binbaşı kızı vermedi...” diye dönemeyeceklerinden, anneannemle söz kesip çıkmışlar. Yaktık oğlanı derlerdi hep, anneannemin hafiften şaşkın olduğu, daha kahve tutuşundan belliymiş çünkü.

Anneannemin yetiştirilme tarzı, evliliği, evi terkediş süreci ve sonrası hakkında hep iki temel yorum vardır ailede. Kimileri, hep onun bir ‘şehir kızı, subay kızı’ olduğunun altını çizer ve ‘fedakarlık nedir bilmediğini’ söyler. Kimileri de, bu tür bir hayattan gelmiş olmasına rağmen, asla şımarık olmadığını, tam tersine olanağı olsaydı herkese ‘fedakârlık’ dersi verebilecek kadar altın bir yüreği olduğunu iddia eder.

İlk görüşün kaynağı Raziye anneannemdir. O, Paşa dedemin kız kardeşi. Hiç evlenmemiş. Önce ken-

di annesi ölmüş, çok genç yaşta. Bereket anneanesi de onlarla yaşarmış. Raziye anneannem 'Nina' derdi ona ve ondan tarifsiz bir sevgiyle söz ederdi. Annesi öldüğünde erkek kardeşleri çok küçükmüş. Efendi Baba taya (emzikli ve yoksul kadın) tutmuş. Taya çocuğu emzirirken, Raziye anneannem tutarmış kucığında. Efendi Baba, ölümcül aşık olduğu Raife nenemizin vefatından sonra oğullarını başka kadının kucığında göremezmiş çünkü. "Raziye artık evlenmeyecek!" demiş, "Takdir-i ilahi!" Raziye anneannem, "İki tevür yetim büyüttüm!" derdi. Önce kendi kardeşlerini, Paşa dedem, Nazime hala ve Yusuf amcayı. Sonra da, annemleri, dört kardeşi.

40

Dedem nahiye müdürü imiş. Mazgirt'in Tüllük nahiyesinde bir gün atını suya sürmüş köylüler. Çok adalet sahibi biri imiş. Ama sonuçta bilinen 'devlet'in adamı işte, sene 1940-41. Ardında bir dolu silahlı, buz gibi nehre sürmüş atını. O sularda, bir saat kadar uzun bir süre, yaralı olarak kalmış. Bulup getirmişler eve. İşte orada başlar Raziye anneannemin suçlamaları. Dedem buz gibi sulardan yaralı çıkarılıp getirilince kış vakti, iyi bakamamış anneannem. "Zaten o kendini bile toplayamazmış!" Evde bir Kürt bacı varmış, çocuklara bakan, yemek yapan. Ocağı yakmışlar, dedeme kuru çamaşır vs. Ama iş işten geçmiş. Önce zatürree olmuş. Sonra da kalbi yetmemiş. Elazığ'a getirmişler, Kesrik'teki konağa. Hikâye çabuk bitmiş.

Ablasından 'iri küfte' istemiş dedem. Etli, bulgurlu ve ekşili. Bir bağ da 'teze soğan' Ama minik bir lokma yemiş o kadar. Annem, "Bibilerim (halalarım) yiyemezdi o yemeği hiç!" diye anlatır.

Dedemin ölümüyle anneannem yirmi sekiz yaşın-

da, dul kalmış, dört çocukla. Devletin maaşı yok. Konakta hizmetkârlar, akrabalar... Binbaşı, Efendi Baba'ya "Bir ev açalım, şu çocuklar kendi damları altında yaşasınlar. Ben kızımı bunca adamın içinde bırakamam, helal değil" demiş. Efendi Baba, "Bu evin namusu bu çatı altındadır, ben ölmedim, gelinimi, torunlarımı tek göz dama tıkacak kadar." deyip reddetmiş. Binbaşı da bu yanıtı alınca kızını tehdit etmiş, "Ya önüme düşer gelirsin, ama çocuklarını bırakırsın, ya da başına bir felaket geldiğinde beni bulamazsın!" demiş, "Sen seç!" Anneannemin ilk şaşkınlığı burada belgelenmiş işte. Korkudan bırakıp gitmiş çocuklarını, bir gün babasının gönderdiği ata binip. Küçük teyzem Gülçin kucakta, memedeymiş. Asker çekip vermiş kundağı hizmetçiye, abamız Güllü'ye. Bindirmiş anneannemi ata, gitmişler! Annem bu kareyi çok silik hatırlar. Sonra evde kopan şivanın sesini duyduğunu söyler o kadar. Raziye anneannem, "Çatladı çağalarını, dağ gibi gardaşımı yere koydu, cehennem oldu gitti!" diye anlatırdı o günleri. Daniş dayım on, Raife teyzem yedi, annem Tülin üç buçuk yaşında ve Gülçin teyzem dört buçuk aylık. Dört çocuk. Baba ölmüş, anne terk etmiş. Bu öykülerle büyümüşler konakta. Annemin deyişiyle, 'dolu artığı' gibi.

Toprak soylusu çocuklar, ama anaları gidip başka kocaya varmış. Bey torunları ama çalışmak zorundalar. Topraktan, çay, ilaç, gazyağı... çıkmaz ki. Para da lazım. Evin varisleri, ama öte yanda da geçim derdi...

Anneannem gittikten sonra dört çocuğu böyle büyümüşler işte. Annelerinin 'kötü' olduğunu duyarak. Hep çocuklarını terk etmeyen dul anaları örnek gös-

termişler onlara. Dayım askerdeyken, anneannemin ikinci kocası Pilot İdris Bey bulmuş onu. “Ananız perişan, onu mutlaka görmelisiniz!” demiş. Artık anneannem Ankara’da yaşıyor, bir kızı ve bir oğlu daha olmuş.

Köyde ikinci şivan kopmuş. Raziye anneannem, “Kardeşimi mezarından mı hortlatacaksınız?” demiş. Ama dayım artık çocuk değil, bir erkek! Söz onun. Tüm sülaleye hükmeden Raziye Hanım yenik düşmüş genç bir yedek subaya. Kızlar işi gücü bırakmışlar. Aslında herkesin yükü çok ağır. Çünkü Raziye Hanım yemeği pişirirken, Güllü tereyağını getiriyor, Tülin sebze yıkıyor, Gülçin su taşıyor... O da ocağın başında yemek karıyor. Yıkanmış çamaşırları kontrol edip katlıyor, bu bunun, şu şunun diye ayırıyor halı yastıkların üstünde. Zaten Ermeni sürgününde Efendi Baba’nın eve yedi yaşında getirdiği Güllü aba, Raziye Hanım’ın elinin değneği. ‘Küçük Hanım’ derdi ona. Oraya koş, buraya yetiş, sabahın karanlık vaktinden, gecenin yarısına kadar bir dakika durmazdı yerinde. Ama temelde o Raziye Hanım’ın hizmetindeydi her şeyden önce. Yine de evden bir kız gitti mi işin dengesi bozuluyor. Ama dayım iki bacısını anasıyla tanıştırmaya kararlı...

Tren yolculuğu niye hep yüreğime saplanır? Annem on altı yaşındayken, bir trene binip ilk kez annesini görmek üzere Ankara’ya yollandı diye mi?

Anneannem ve kocası Afyon Garı’na gelmişler. Anneannem Ankara’da beklemeye sabredememiş. Annem için annesi bir siluet. Gülçin teyzemin zaten hiç şansı yok annesini tanımak için. Raife teyzem ise, yirmi bir yaşında, gelin gittiği halaoğlunun

Ordu'nun Mesudiye kazasındaki asker lojmanında, bebeğini doğururken ölüp gitmiş. Albümin kana karışmış, kanaması durmamış. Kızı Servet de yirmi gün sonra yanına varmış. Annemler, artık üç kardeş. Ama anneannemin ikinci evliliğinden olma, bacaklarına yapışmış küçük oğlu da orada. Ankara'da da ondan büyük kızı. Kız çok kinli bu 'yeni kardeşlere' Yenimahalle'deki iki katlı ahşap evlerden birinde oturuyorlar, üst katta. Kız, yanlarına çıkmıyor, annesini yumrukluyor. Odasında yemek yiyor. Babaannesi ve anneannem onu zor oyalıyorlar. "Canım tatlı bir şey istiyor" diye bağırıyor. Kadınlar hiçbir şey bulamazlarsa, reçeli bardakta ezip şurup yapıyorlar, gönlünü alıyorlar. Anneannemin bu şehir evinde rolü çok değişmiş artık. Sadece ondan kim ne isterse o işlere yetişmeye çalışıyor, kocası, kaynanası, iki üvey çocuğu, kendi iki çocuğu ve evde pansiyoner kalan bir ana-kız... Bunca insan iki oda, bir salon aralığının içinde. Çoğunlukla anneanneme hitapları belli insanların, 'yine başlama' Ama o hâlâ Elazığ'ın, köylülerin ne kadar kaba olduklarını, nasıl katik-davar koktuklarını anlatıyor, şivelerini taklit ediyor... Oysa annem ve teyzem, dedelerinin evinde bu tür davranışlar görmemişler. Efendi Baba Kuran'da yazılan bütün insan haklarını kolluyor çünkü. Annelerinin o evi bırakıp burayı tercih etmiş olmasını hiç anlayamıyorlar... Annem ve teyzem o evde üzüntüden hasta oluyorlar. Babalık, üvey kardeşler... Bu işin arketipleri malum... Anne-min ilk 'koral damla' macerası böyle başlıyor; kan-sızlık, çarpıntı, kalp romatizması. Çocuk yaşta yapılan bağ-bahçe işlerinin de sonucu olabilir...

di, o da babalıkla büyümüş, ne zor şeydir anlardı bizi.”

Raife teyzeme hasret gitti diye yanar anneannem. Öbür kızları evlenirken, doğururken hep endişe eder. Doğum bu, ölüm yolu. Annemin nikahından önce, artık barıştılar ya, şimdi bana düğün hediyesi olarak verilen bir çift elmas küpeyi anneme göndermiş anneannem. Efendi Baba’nın ısmarladığı, altın bir yüreğin içinden geçen ok ve üstü elmas taşlarla süslü küpe. Bir de pandandifi yollamış ona anneannem. Ama annem ‘babasından geri kaldı’ diye onu teyzeme bırakmış. İşte annem, sanki kendisi babayla büyümüş gibi... Neyse, ne düğünün ihtişamı, ne de gelinin güzelliği ve takıları yetmiş anneannemin masalının devamına... Hayat!

44

Sonra bilinen gidip gelmeler... Anneannem, kocası ve oğlu Elazığ’a gidiyorlar. Bizler Ankara’ya... Yeni dayımızı ve teyzemizi çok seviyoruz biz torunlar olarak. Hiç fark yok bizim için. Malını da bağışladı anneannem sağken çocuklarına. Yarıları bu çocuklarına, yarıları yenilere. İdris Bey öncü olmuş bu işe. Bir gün, “Ben ananızın, babanızdan getirdiği Reşat beşibirliklerle aldım Ankara’daki malları, içim huzursuz” deyip malların devredilmesini sağlamış. Her çocuk, kendi yaşadığı şehirdeki mala talip olmuş. Dayım ve teyzem daire aldılar. Annem hastalığına harcadı, beni okutmaya çalıştı. Evdeki buzdolabından televizyona kadar ne varsa ondan kalan, anneannenin hatırasıdır diye dua ettirirdi bana: “Allahım anneannemin günahlarını affet!”

Gülçin teyzem onunla görüştüğü yıllarda kine bulundu. Kendi çocuk doğurduktan sonra iyice gerginleşti. “Nasıl olur da bizi terk eder?” diyordu. “Na-

sıl ana bu?" Kendi çocuklarını gözünün önünden ayırmadı, yurda koymadı. Yalnız tatile göndermedi. Beni bile aynı hassaslıkla kolladı.

Bir gün anneannem, safım, şaşkınlım... "Kızım," diyor, "Efendi Baba'nın evinde yoğurt yapıp satar-dı hizmetkârlar." Teyzem dikleniyor, "Ayıp mı?" diyor. "Bizi bırakmadılar ya, terk etmediler ya... Hem kendileri satmadılar ya, adamları vardı dedemizin kapısında, yaylı arabası..."

Artık görüşmüyorlar. Benim ODTÜ'ye başladığım yıl teyzem, anneannemi bir daha görmemeye yemin etti. Benim de, bütün ailenin de onunla konuşuyor olmamıza kırgın. Onu anlamadığımızı düşünüyor. Hikâye sürüncemede kalmaktan kurtulmuyor işte. Benim de, kuzenlerimin de hayatımız boyunca sü-recek bir kargaşa bu.

Raziye anneannem bile görüşmüş sonraları anne-annemle. 'Hanım Abla' derdi anneannem ona. Say-gı doluydu, hâlâ onu görümcesi sayıyordu. İkinci kez evlendiği için, 'suç işlediğini' biliyordu. Razi-ye anneannem, evliliği 'dünya kırı' olarak nitelerdi. "Bir erkeğin hükmü altına girmediği için..." övünür dururdu. Oysa anneannem bunu ikinci kere yapmış-tı. Kocasını ölen kadını mezar paklardı halbuki.

Bir daha bu kadar, yani anneannem kadar saf ve şaşkın birini tanır mıyım acaba? Peki ya o kadar temiz yürekli ve arı dil kullanan birini? Gerçi ben yeni torunları kadar beyaz değilim diye 'ört eteği-ni' derdi beni gezmeye götürdüğünde, güneş yanığı kara tenimi şehirliler görmesin diye. Ama buna kı-rıldığımı sanmıyorum. O, daire içlerinde, temiz dan-tellerin üstünde yaşamaya alışmış bir kadındı. Biz-ler gibi bahçeye açılan evler peşinde değildi...

Niye geçmiş zamanda konuşuyorum? Anneannem yaşıyor. Yeni teyzem ve dayımla. Kemik deformasyonu had safhada. Bir L şeklinde artık, belinden yukarısı yere paralel duruyor. Ve minicik bir kadın. Hâlâ ona verdiğimiz bir bardak suya kırk defa teşekkür ediyor. Ve hâlâ anneme, “Baban ne sevindi sen doğunca... Kaymakam seni görmeye geldi ve ‘Tülün geldi Tüllük’e’ diye adını koydu. Baban gurur duydu...” diye anlatıyor. Annem, hayatında ilk kez ‘güven’le tanışıyor, demek babası sevmiş onu, ölüp gitse de.

Raziye anneannem böyle anlatmazdı ama. Kavurma pişer bizim oralarda, güz mevsiminde. Kürt bacı kavurma çeviriyormuş ocakta, annem de yeni yürüyor. Sokuvermiş elini kaynar kazana. Parmakları birbirine bitişmiş, onları ayırmışlar, tahta aralıklar geçirmişler, aylarca pansuman yapılmış. Anneannem bakamıyormuş ki çocuklarına! Onda o akıl nerdeymiş! Hem tek derdi güzelliğiymiş, yatağının altından ağda tavası eksik olmazmış. Yüzünde parmak oynamış...

Raziye anneannem, çiçek hastalığı yüzünden bir gözünü kaybetmişti. Güzel sayılmazdı çok. Bana göre fark etmezdi tabii ki. Anneannemin güzel ve dört çocuk doğurmuş olmasını hep ‘tuhafliğa’ eş bir şey gibi anlatırdı. Yusuf amcamın eşi olan öbür gelin de dört çocuk doğurmuştu. Ama o aynı köyden bir bey kızıydı. Anneannem gibi bir engel değildi. Üstelik sedirde oturma adabını bilirken, ev işi yapmaktan da çekinmezdi.

Raziye anneannemden hiç soğumadım. Çünkü onunla büyüdüm ve o beni hep ılık sevgilerle sardı. Nailbey Mahallesi’ndeki evin şahnışininde otu-

rudu. Sağ tarafta, arkasında halı yastıklarla. Hoplaya zıplaya yanına çıkardım. Hemen şekerler çıkardı yastığın arasından... Sayısız aspirin içerdi, çay bardağında limonlu sıcak suyla ezilmiş. Kanı sulansın, romatizmaları dinsin diye. Uzun yaşadı, şükür. Epey uzun... Ve beni kız olmama rağmen sevdi. İki kat döşekli yatağına sadece beni alırdı. Aynalı karyolası vardı, iğne oyları hep kolalı. Ona elişi yapmak bir onurdu. Her elişini kabul etmezdi. Rahmetli teyzemin hesap işi, annemin iğne oyası, benim minik kanaviçelerim. Çok gurur duyardım, yatak başlarına benim işlediğim örtüleri serdiği zaman. Beğenmedi mi, “Hayde, tahret bezi bile etmem ben bu nakışı!” demekten asla çekinmezdi. Son nefesine kadar etrafındaki herkese hükmetti o. Kimse sözünün üstüne söz komadı. Dayımın karısı, neredeyse kırk yıl birlikte oturduğu yengem, onun için hep taze ve cahil bir gelin olarak kaldı. Gelin getirildiği ilk günkü gibi. Hiçbir zaman fasulyenin nasıl ayıklanacağını tam olarak bilemedi, bulgur pilavının tereyağını iyi ayarlayamadı, elbisenin kolunu onun başardığı gibi muntazam takamadı... Yengemin çocuklarına ve kocasına, özellikle sofralarda daha çok ihtimam göstermesine, ‘yiyyin’ demesine hep alındı. Kendini bu özenin dışında hissetti... O Osmanlı kadın, doksanlarında tıpkı bir çocuk gibi özene ihtiyaç duyar olmuştu...

“O kara gözleren kurban olurum...” derdi bana. Ahşap duvara gömülü bir dolabı (taka denir bizim oralarda) vardı, İzmir’de de odasında çekyatın bir rafı. Oralarda her zaman emrime amade şeker, çikolata, elma... bulunurdu. Ben de karşılığında, onun elinden tutup odasından salona getirirdim ya da sec-

caedesini, hırkasını katlayıp istediği yere taşırdım. Sabah kahvaltıdan önce salona, akşam yemekten sonra yatak odasına gitmesi bir ritüeldi onun için.

Geceleri çıkarıp bir tasın içine koyduğu takma dişlerini bile severdim Raziye anneannemin. Korkmazdım.

Dayımın anlattığı öyküler hep çelişki yarattı kafamda. Ama hiç çıkamadım bu işin içinden hiç.

Konağın bahçesinde bir hamamımız varmış. Kendimiz işletmez, yarıya verirmişiz. Oraya gittiğimizde, beylik şanıdan, herkes gibi paramızı ödermişiz. Paşa dedem yeni öldüğü sıralarda, on beş gün dolmuş ve hamam sırası gelmiş. Sülale boyu hamama gidilmiş. Kapıda, Raziye anneannem kendisinin ve hizmetçisinin parasını verip, “Herkes kendi parasını versin...” deyip içeri girmiş. Anneannemin, kendisi ve dört çocuğu için parası yokmuş. Küçük görümcüsü ödemiş de, girmişler... Dayım, “Annem nasıl yaşardı o evde, yaşatmadılar annemi, bir maaşı olsaydı, bizi asla terk etmezdi!” der.

Ama ben annemin göğüs gerdiği yoksullukları biliyorum. Varlık içindeki yoksulluk öykülerini. Anne böyle olur diyorum, bırakıp giden değil. Bilmiyorum. Nasıl dört çocuğunu bırakıp gitti bilmiyorum. Karnının doyacağı kesindi. O evde en az kırk insan barınıyordu. Çıplak da kalmazlardı; bir güz, bir bahar herkese ‘entari’ (elbise) yapılıyordu. Geriye kalıyordu nakit para. Öte yandan anneannemin, “Ya benim hayatım?” sorusu. Bilmiyorum. Olmuş işte... Gitmiş...

Annemin annesizliği benim de, benim çocuğumun da üstünden silinecek bir gölge değil.

Ama anneannem de annesiz büyümüş. Çocukken

hep kafasına vurarak dövmüşler onu. Saçından çeke çeke, salak diye dövmüşler. Babaannem de aynı köyden ya, anlatırdı. “Anneannen aslında melek gibi bir kadındır. Ama çocukken çok azap çekmiştir, akli kalmamıştır. Raziye Hanım’da çok eziyet etmiştir ona...” derdi. Oysa ki, Raziye Hanım’la babaannem çocukluk arkadaşı. Ama bu iş arkadaşlıktan başka bir şey işte... Anneannemin çaresizliği üstüne de çok öykü dinleriz, hani onun hakkındaki ikinci grup yoruma göre. Raziye anneannem ona, ‘sersem tohum’ dermiş ve anneannem, babasına yapılan bu küfre kahrolurmuş. Annem dışında, babasına tapan böyle bir kadın daha görmedim. Aslında yalan, Raziye anneannem, Efendi Baba’sına secde etmekte kimseyi rakip tanımazdı. Ona göre babası "Kaf Dağı’ndan Kaf Dağı’na hükmeden Adem Baba" idi. “Bir kızın oldu Efendi... dediklerinde “Razıyım, adı Raziye olsun...” demiş ve onaylamıştı. Ama kendisi kız çocuklarına aynı şekilde rıza göstermedi. “Hanım gelinler oğlan doğurur, ortalık gelinleri kız doğurur...” derdi. Sema ablamı da adam yerine koymamış da, bende alışmıştı kız toruna. “Cilvesiyle sevdிரiyor bu kendini!” derdi bana. Yani bu benim başarımdı.

Biri yaşamıyor artık, biri de bu lanet dünyada gün dolduruyor. Aynı evde gelin-görümce oldular. Aynı çocukları, biri dünyaya getirdi, biri büyüttü! Sabah ezanından önce, yerde dizi dizi yatan çocukları, ayağıyla dürterek uyandırdı. İş vardı çünkü...

Annem, “Anamız olsaydı da, karnımızı doyurmak için çalışmak zorunda kalmayacak mıydık?” der.

Haklıdır belki de. Belki de anneannem gerçekten de, bu evin dünyasına ait değildi. Ve masumdu. Bel-

ki bu yüzden, o köy bahçesinin ceviz sandığı “Hep topraktan gelen bir kadın olarak kalacağım...” diye direnen bana kısmet olmadı. Belki biz toprağın izini taşıyan sülale zaten hak etmemiştik anneannemi. O, gelip gitmek zorundaydı. Son hatırası olan o sandık da bizi terkedip gitti. Ve aslında anneannemin kıymetini bilmeyen sülale, sandığının da kıymetini bilemedi. Kendisi başkalarının olurken, bekaret sandığı da ele karıştı.

Bana da annesiz annem kaldı!

KAÇINILMAZ SON...

22 Ekim 2001

Bu, anne tarafımdan hayat parçalarına ait, daha çok çocukluğumdan kalan yığıntıları toplayan bir öykü. Elbette bir sonu olmalı. Yani, Eylül 97’de "Bana da annesiz annem kaldı!" ile biten cümlemin nihayete ermesi beklenen kaçınılmaz son.

Annemi doğuran Munise anneannem, 1 Mart 2000 tarihinde öldü.

Annemle ODTÜ’ye kaydımı yaptırmak için gittiğimiz gün ben, annem ve anneannemin fotoğrafını çekmişti küçük dayım. Aynı kare çoğalsın istedim. Mart ‘99’da yedi aylık kızım Derinay, ben, annem ve anneannem girelim istedim fotoğraf karesine. Dayımın kızı Sema ablamla makinenin flaşını bulamadık, kadınlık hali! Ve flaşsız kare çıkmadı. Dolayısıyla anneannem, çocuklarıyla bir kere daha çoğalamadı. Ayrı şehirler, küçük bir bebek... Sonra görüşemedik, senesine ölüm haberi geldi bir sabah saati. Annem, ‘ağlama’ dedi, ‘sen emziklisin’ Anneannemin, Gülçin teyzemi memede bırakıp gittiği aylarda bir kız bebek vardı eteğim-de. Teyzem gelip gidiyor Ankara ya. Bazen konuşuyo-

ruz, "bir annenin bırakıp gidebilirliği" üstüne. Şimdi ben de anneyim. Teyzemle çok daha yakınız şimdi. Ama bunun acılarımıza yararı ne? Annemle teyzem, annesizlikten bölük pörçükler, biz kızlar onların annesizliğinden parçalıyız. Ben kızıma hangi anneliği aktarıyorum? Ne biliyorum, bana ne öğretildi, ben neyi öğreniyorum? Bu, yaşarken öğrenilecek bir şey işte; öğrenirken, öğrenemediklerinin cezasını kızına aktarıyorsun. Bu iş hep aynı. Bugünkü dersini asla vaktinde belleyemiyorsun. Hep bütünlemeye kalıp, Eylül'de geçiyor ve Haziran'da açılan en iyi okul başvurularını kaçırıyorsun. Hep sıfırın üstünden atlayarak geçmeye çalışıyorsun artı bire. Bu, yalnızca yorgunluk ve yılgınlık biriktiriyor. Ama bırakıp gitmek? Çocuğunu? Yürürlükte olan annelik yasalarına göre her halde, bir akıl yitirme anı... Raziye anneannem ise, özellikle ömrünün sonlarında, "kendi paçasından düşmüş çocukları olmadığı için" çok acıdı kendisine. Bir kadının kendi karnında taşıdığı çocuklara analık etmesiyle, başka kadınların anasız çocuklarına analık etmesinin sonuçları bu sinemada!

Bilmiyorum, artık ikisi de yaşamıyor. Kadınlar arası gelin-görümcelik ilişkileri, Doğu'da bir köy ve daha çok manevi yokluk. Bu öykünün sonu yok diye bırakmak belki daha kolay...

İçinden çıkamıyorum çünkü...

○ **Raziye Tayhani** / Elazığ 1896 İzmir 1987

○ **Munise Suna** / Elazığ 1913 İzmir 2000

Özlem Şahin'in anneannesi Selvi, Makbule hanımla birlikte...

Kimin aklına gelmiş de yakıştırmış bilinmez,
adını "Selvi" koymuşlar anneannemin...

53

Şimdi, tepesinde toplanan upuzun beyaz saçları, yüzünün yarısını kaplayan gözlükleri, geniş bedeni ve ufacık boyu ile ilk bakışta her kadının yaşadıklarını yaşamış, çocuklarını yetiştirip kendi köşesine çekilmiş, torunlarına tapan tonton bir anneannedir Selvi Hanım...

...Benim belleğimde anneannemin öyküsü dedeme kaçıyla başlar. İşte bu andan sonra Şerife Hanım ile Güllü Hanım'ın kaderleri bir kez daha birleşir. Anneannem bu kaderin ürünüdür adeta. Daha on sekizinde, o zamanlar evli olan dedeme kaçabilecek cesareti göstermesi az şey midir? Hele bir de anasının eski kumasına gelin gitmek varsa işin içinde!

Özlem Şahin

55

Haydar Bey, Mustâğa Bey ve Hasan Bey: Dersim'in Pülümür kazasına yerleşmiş olan Çarekan Aşireti'nin başı Şah Hüseyin Bey'in üç oğlu...

Anneannemi anlatmaya çalıştığım bu satırlara dört erkeğin adını anarak başlamak bana garip geliyor. Ancak, beni ailemle tanıştıran bu öyküyü onlar olmadan kurmama olanak yok.

Vakti zamanında bu üç kardeşin en büyüğü Haydar Bey'in üç karısı vardır: Ailemizden kimsenin adını ve akıbetini anımsayamadığı ilk karısının adını ben uydurdum: Esma Hanım. Genç yaşında ölüp gider Esma Hanım. Diğer ikisine gelince, biri Güllü Hanım, diğeri ise Şerife Hanım. Çocukluğumdan beri isimlerini sık sık duyduğum, uzun zaman aralarındaki ilişkiden haberdar olmadığım bu iki kadın, anneannemin yaşamındaki en önemli kişiler...

Upuzun boyu, heybetli cüssesi ve yakışıklılığı dil-

lere destan olan Haydar Bey, Osmanlı'nın son dönemlerinde Kastamonu'ya sürgüne gönderilir. Döndüğünde, sürgünde yakalandığı amansız bir hastalık, şir-i pençe, iki saatlik yola bile çift atla çıkan bu heybetli adamı devirir. Geride iki karısı, Güllü ve Şerife hanımlar ile Güllü Hanım'dan olan kızı Hacer kalır. Töredir, çaresi yoktur. Kadınlardan biri Haydar Bey'in bir kardeşine, diğeri öteki kardeşine verilecektir.

Güllü Hanım, büyük kardeş Mustağa Bey'le, Şerife Hanım ise küçük kardeş Hasan Bey'le yeniden evlendirilir. Kısa süre öncesine kadar kocaları Haydar Bey'i paylaşamayan bu iki kuma, artık elti olmuştur. İkisinin sonraları sürekli anlatılan kavgaları çok geride kalmıştır artık... Bir gün Haydar Bey, Güllü Hanım ile Şerife Hanım'a fena halde kızıp ikisini de döverek kilere kapatır. Öylesine canları yanmış, öylesine öfkelenmişlerdir ki kocalarını cezalandırmaya karar verirler. Birlikte intihar edeceklerdir, Haydar Bey de bunu ömrünün sonuna kadar unutamayacaktır. Ancak kimin kendini daha önce asacağı konusunda bir türlü anlaşamazlar. Sonunda Haydar Bey'in hışmından kalan kırıklar ve biriktirdikleri öfke ile yetinmek zorunda kalırlar.

Haydar Bey'in ölümüyle aynı erkeği paylaşmakla kaderleri birleşmiş olan bu iki kadının yolları ayrılmıştır artık. Güllü Hanım'ın ikinci kocası Mustağa Bey'den bir oğlu olur: Hüseyin Bey. Şerife Hanım ise Hasan Bey'e iki erkek iki de kız çocuk vermiştir. Kızlardan biri, Selvi Hanım'dır. Böyle başlıyor anneannem Selvi Hanım'la onun amca oğlu olan dedem Hüseyin Bey'in öyküsü.

Benim belleğimde ise anneannemin öyküsü dede-

me kaçışıyla başlar. İşte bu andan sonra da Şerife Hanım ile Güllü Hanım'ın kaderleri bir kez daha birleşir. Anneannem ise bu kaderin ürünüdür adeta. Daha on sekizinde, o zamanlar evli olan dedeme kaçabilecek cesareti göstermesi az şey midir? Hele bir de anasının eski kumasına gelin gitmek varsa işin içinde!

Anadolu topraklarındaki büyük ailelerde az görülür bir uygulama değildir; artık töreden midir, malların dağılmasını önlemek için midir, yoksa aralarındaki sevdadan mı, Hasan Bey'in Şerife Hanım'dan olma büyük kızı Selvi ile Mustağa Bey'in Güllü Hanım'dan olan tek oğlu Hüseyin, gün gelir nişanlanırlar. Ancak kısa süre sonra babalarının arasına düşen husumet bu nişanı bozar. Hüseyin Bey, tam da nişanın bozulduğu bu arada Şadiye Hanım'la evlenir. Şadiye Hanım, Güllü Hanım'ın akrabasıdır. "Kan" işte, Güllü Hanım, oğluna kendisi gibi alevi olmayan birini layık görmüştür. Üstelik oğlunun, eski kumasının kızıyla evlenmesini hiç istememiş, fırsat bu fırsat, nişan bozulunca dünya güzeli ablasını göstererek kandırdığı oğluna Şadiye Hanım'ı almıştır.

Fakat iki gencin birbirine olan sevdası hâlâ sönmemiştir. Babalarının arasındaki husumet biraz hafiflediğinde Şerife Hanım, yanına emektarlarından biriyle çeyiz sandığını da katarak Selvi Hanım'ı Deşt'e, Mustağa Bey'in ilk karısı Deştli Hanım'ın oturduğu köye gönderir. Hüseyin, Selvi'yi burada karşılar. Topraklar büyük, köyler çok olunca, her bir kadının ayrı bir dam altında yaşaması hiç zor olmaz. Ta ki 1938'e gelinceye kadar.

1938'de alınan sürgün kararı her şeyi değiştirir.

Ayrı ayrı köylere yayılmış Çarekan aşireti, askerler tarafından Pülümür'de bir araya toplanır. Eşini, oğlunu yitirmişler, yersiz yurtsuz ortalıkta kalmışlar, kadınlar ve çocuklar, kasabanın meydanında kışlaya dönüştürülmüş ilkokula sıkıştırılırlar. Erkekler ise ilkokulun tam karşısında inşa edilmiş bir barakaya alınırlar. Selvi Hanım, kuması Şadiye Hanım ile ilk kez orada karşılaşır. Şadiye Hanım'ın kucığında iki erkek çocuk, Selvi Hanım'ın ise daha kundakta bir kız çocuğu (annem) vardır. Kaygının ve ölüm korkusunun ağırlığı altında herkes suskun beklerken, Güllü Hanım, kulağına fısıldanan üç beş cümleden sonra ani bir hareketle yerinden kalkarak Selvi'nin kucagındaki çocuğun kundağını çözer ve bir ihtiyaçları olup olmadığını sormaya gelmiş olan yüzbaşı'nın ayaklarının önüne fırlatır. Tek istediği oğlunu canlı olarak yanında görmektir. "Bu bebeler yetim kalmasın!" demektedir...

Sağa sola dağıtılan altınlarla, ona buna verilen rüşvetlerle canlarını satın almayı, Kütahya'ya sürgün gitmeyi becerirler. Burada, Kütahya'da, Güllü Hanım, eski kuması Deştli Hanım, yeni kuması Makbule Hanım, kızı Hacer ve onun çocukları, oğlu Hüseyin Bey, onun eşleri Selvi ve Şadiye Hanımlar ve çocukları, yanlarına aldıkları birkaç kişiyle birlikte hep bir arada yaşamak zorundadırlar artık.

Güllü Hanım, kızı Hacer ve gelini Şadiye ile birlikte üst kata yerleşir. Deştli Hanım, Makbule Hanım, Selvi Hanım ve emektarları da alt katta kalırlar. Makbule Hanım, Mustağa Bey'in son karısı, ailemin üç kuşak öncesinden gelen ve tanıma fırsatını bulduğum tek kadın. 1915 Ermeni Tehciri'nden yadigar. Ağaşenlik Köyü'ndeki evde kocasıyla ve

çocuklarıyla birlikte Mustağa Bey'e hizmet veren Makbule Hanım'ın, o dönemdeki çatışmalarda kocası ve iki oğlu gözlerinin önünde katledilmiştir. Mustağa Bey, kimsesiz kalan bu kadını himayesine almıştır. Evde bu denli güzel dul bir kadının varlığından rahatsız olan Güllü Hanım sürekli söylenerek kıskançlığını açık etmiş, Mustağa Bey de bu duruma öfkelenerek "madem öyle diyorsun, dediğin olsun!" diyerek Makbule Hanım'ı da nikahına almıştır.

Kütahya'daki koca evde tek yetişkin erkek, dedem Hüseyin Bey'dir. İlk zamanlar, topraklarını emanet ettiklerinden gelenlerle geçinirler. Hükümetten çalışmaya izin de yoktur. Hazıra dağ mı dayanır? Ancak iki yıl sonra çalışma izni çıktığında dedemin hayatı daha da zorlaşır. Artık hem evi geçindirmek hem de anasıyla iki karısı arasındaki dengeyi kollamak zorundadır. Zaman zaman Kütahya dışına da çalışmaya gider Hüseyin Bey. Ve çoğu zaman aralarında yetişkin bir erkeğin bulunmadığı bu evin tek bir dinamizi bulunur: Kadınlar arası savaş!

Bu savaşın baş oyuncularındandır Selvi Hanım... Yukardakilerin çeşitli baskılarına farklı yollar deneyerek karşı koymaya çalışır. En büyük desteği, kendisi gibi "istenmeyen" Makbule Hanım'dır. Bu arada büyük bir aşkla ve kıskançlıkla sarmaladığı Hüseyin Bey'i de unutmamak gerekir.

"Menfilik... diye söz ederler sürgün yıllarından. "Kötülük ettiniz devlete... denmiştir. Dil bilmez, iz bilmez binlerce insan, yabanlığın acısıyla yaşamıştır yıllarca. Hele kadınlar, hele yetişkin kadınlar; kapının önünden geçen komşusunun selamını küfür sa-

nan... İşte bu koşullarda küçüklüğünde az çok eski Türkçe öğrenmiş olan Selvi ve Makbule Hanım kapının ardına çıkmayı başarmışlardır. Makbule Hanım ilkokulda hademelik yaparken, Selvi de ara sıra bu laşığa gitmektedir...

Yukarıdakilerle aşağıdakilerin ilişkileri hep gerindir. Kavgalar, çekişmeler, itişmeler hiç eksik olmaz. İki büyük kaynana, bir görümce, o görümce-nin kızları ve kuması karşısında çoğu zaman yalnızdır Selvi Hanım. Kendince bu cadı kazanının içinde varolmanın yollarını bulmaya çalışır. Eski Türkçe de bilir ya! Babası, iki erkek kardeşiyle birlikte onu da göndermiştir sarıklı hocadan aldıkları derslere. Pek gururlu, pek onurlu, babasını her zaman ardında hisseden, ondan aldığı güce güvenen bir kadındır Selvi. Kütahya'da babasının tanıdığı, zamanında ölümden kurtardığı mevki sahibi insanlar vardır. Ne zaman dese, ne dilese bilir ki hemen olacaktır. Tehditler savurur kendisini ezmeye çalışanlara bu yolla.

Bir evin içinde gelinlik bir kız var mıdır, şenlik vardır bizim oralarda! Eh, o zamanlarda vaziyet daha ağırdır. Yakın akrabadan evlisi, çocuklusu bile girmiştir sıraya. Selvi Hanım'ın görümcesinin de gelinlik bir kızı vardır: Esmâ. Babası, Dersim'deki çatışmalarda öldürülmüştür. Olunca, ailenin şanına yakışır bir damat olmalıdır. Güllü Hanım, Selvi Hanım'ın kız kardeşi ile evli olan Hüsnü Bey'i uygun bulmuştur torununa. Hüsnü Bey, uygun bir zamanda Kütahya'ya çağrılır. Bir gece kalacak, sonra da Esmâ'yı alıp gidecektir. Fakat Selvi Hanım bu durumdan hiç hoşnut olmamıştır. Durumun farkına varır varmaz soluğu posta müdürlüğünde alır Bandır-

ma'ya sürülmüş olan babasına "Acele buraya gel. Büyük Hanım (Güllü Hanım) hasta!" diye telgraf çektirir. Apar topar Kütahya'ya gelen Hasan Bey karşısında damadını görünce şaşırır. Büyük Hanım hasta falan değildir. Hüsnü Bey durum anlaşılmasın diye geri dönmek zorunda kalır ve iş bozulur. Esma, kısa süre sonra uzak akrabalarından biriyle evlenerek Kayseri'ye gider. Annesi Hacer Hanım da ardından... Birkaç yıl sonra, bu kadar kadının bir arada yaşadığı evi ayırırlar. Selvi Hanım çocuklarıyla birlikte Simav'a yerleşir. Dokuz yılın sonunda memleketlerine döndüklerinde de her biri kendi köyüne, kendi evine yerleşir yeniden!

Şimdi, tepesinde toplanan upuzun beyaz saçları, yüzünün yarısını kaplayan gözlükleri, geniş bedeni ve ufacık boyu ile ilk bakışta her kadının yaşadıklarını yaşamış, çocuklarını yetiştirip kendi köşesine çekilmiş, torunlarına tapan tonton bir anneannedir Selvi Hanım.

Kimin aklına gelmiş de yakıştırmış bilinmez, adını "Selvi" koymuşlar. Dahası o, kendisine yakıştırılan bu adını öylesine içselleştirmiş ki, zorlasak bile boyunun 1.50 oluşunu asla kabul etmez. Hâlâ karşından gelen 1.70'lik geline bakıp "Özlem, hele söyle bakiim şu gelin mi daha uzundur, yoksa ben mi?" diye sormaktan kendini alamaz. Yanıtı da her zaman hazırdır: "Tabii ki sen kokumcuğum!" (Kokum, Kürtçe'de yaşlı, ihtiyar anlamına gelir.)

O, benim gözümde hiç genç olmadı. Gençliği ile ilgili yazdığım her şey kendisinin ve yakınlarının anlatımına dayalı. Onu, hiç on sekizinde hayal edebilmeyi beceremedim. Benim için hep çok keyifli, yaşlı ama güçlü bir kadın oldu. Onu kızdırmak için,

bulunduğu her ortamda, yalan yanlış, uydurarak herkese anlattığım dedeme kaçış öyküsünde bile imgelemimde hep bu yaşlı kadın vardı, ağzında sigarasıyla...

Evet, bu yaşlı kadın, erkeklerle 66 oynayacak kadar akıllıdır, sevdiği adamı kırk yıl başka bir kadınla paylaşacak kadar sabırlıdır, makineli tüfekle kapısına dayanan gerillaların karşısına tek başına dikilecek kadar yürekli, ilkokula henüz başlamış torunuyla 1980'lerin başında yeni yazı öğrenecek kadar inatçıdır, doğduğumda 'kız' olduğum için bir hafta benim yüzüme bakmayacak kadar da erkek!...

Doğduğumda yüzüme bakmayan anneannem şimdi beni kimselere layık görmüyor. Beni ancak İran Şahı'nın oğluyla evlendirebileceğinden söz ediyor. Eh, gerçekten de Şah öldüğünde tam on beş gün yas tutan, Körfez Savaşı'nda 'Saddak' dediği Saddam'a tam destek veren Selvi Hanım'a da ancak bu yakışır.

Sürgün yıllarıyla 2. Dünya Savaşı'nı birlikte yaşamış olan Selvi Hanım, kendimi bildim bileli hiçbir haber bültenini kaçırmadı. Televizyon yayınları başladıktan sonra da "İyi akşamlar sayın seyirciler, şimdi haberleri veriyoruz... anonsunu yapan spike-ri hep "İyi akşamlar evladım!" diye selamladı.

Onun yaşamında en çok merak ettiğim, kuması Şadiye Hanım ile olan ilişkisiydi. Kim daha baskındı, birbirleriyle nasıl başa çıkıyorlardı, sürgünde yaşadıkları dokuz yıl boyunca. Selvi Hanım dedemin Şadiye Hanım'la görüşmesine izin vermemişti. Kendisi dayımı doğurduğu halde, o dönemde Şadiye Hanım'ın çocuğu olmamıştı. Buna rağmen, annemin anlattığına göre, döndükten sonra da bu konuda de-

demî hiç rahat bırakmamıştı. Ama döner dönmez, aynı zamanlarda ikisinin de birer çocuğu olmuştu. Onları yalnızca 1977 yılında, dedemin ölümünde bir arada görebildim. Öyle garipti ki, kapının kenarından sürekli anneannemin efsanevi kuması, dedemin öteki karısı, annemin ara sıra ‘anne’ diye seslenerek telefonda hal hatır sorduğu Şadiye Hanım’a bakıp bakıp kaçıyor, yanına yaklaşmıyordum. Geçen yılın (1997) ortasındaki ölümüyle de yaklaşıma şansımı sonsuza dek yitirdim sanırım...

Selvi Hanım, şimdi Erzincan’da, dedemin ona bıraktığı apartmanda üç ayda bir ‘zam’ diye kiracılarının kapısına dayanarak yaşıyor. Ve hâlâ haberlerde karşısına çıkan spikere "iyi akşamlar evladım" diyor!

Anneannemin Etli Yaprak Dolması

Onu hiç elinde bezle temizlik ya da elişî yaparken görmedim. Onun ev içinde en çok görüldüğü mekan mutfak ve banyodur. Yemek yapmayı da, uzun uzun yıkanmayı da çok sever.

Selvi Hanım’ın etli yaprak dolması bir ayın gibidir. Dolmayı hiç yalnız başına sardığına tanık olmadım. Onun yaprak dolmasının başındaki eşi, alt katta oturan 25 yıllık kiracısı Naide Hanım’dır. 1947’de Simav’dan döndükten sonra Erzincan’da oturmak istediği ev "Bunlar eli silahlı Kürtlerdenmiş!" denerek kendilerine verilmeyince Selvi Hanım’ın, "Kim kime ev satmazmış, görsünler!" diyerek dedeme zorla yaptırdığı apartmandaki kiracısı.

Anneannem, bir kilo yağlı koyun kıymasını bol su ile ıslatarak; pirinç, bulgur, karabiber, tuz, bol soğan ve sarmısak, nane, kekik ve reyhandan

oluşan karışımı buna ekler. Biraz da biber salçası ve tereyağı ilave eder. Yeşil biberi ince ince içine kıyar.

Sıra dolmanın sarılmasına gelmiştir. Selvi Hanım masanın bir ucunda, Naide Hanım diğer ucunda ağızlarında sigaraları, etraftakileri çekiştiren koyu sohbetleriyle; ortadaki yaprağı ve kıymayı özenle birleştirerek büyüklüğü işaret parmağının katlanmış halini geçmeyen dolmaları sararlar. Siz deyin iki saat, ben diyeyim iki buçuk saat.

Ardından, kalan yapraklar tencerenin altına özenle döşenir, üzerine dolmalar daire halinde düzenli bir şekilde dizilir. Kısık ateşte kaynamaya başlayınca içine göz kararı su ilave edilir. Sahanda kızdırılan tereyağı ve salça ile servis yapılır. Tabii bir de sarımsaklı yoğurt ilavesi tercihinize kalmıştır.

Mine Göğüş Tan'ın Emine anneannesi...

Konya Ereğlisi'nde
doğup büyüyen
anneannemi büyük
dayım Halep'e getirmiş.

65

...Varlıklı bir ailenin kızı
olmasına rağmen
malına mülküne sahip
olamamış anneannem.
Çok küçükmüş...
Anneannem de
çok güzel bir kızmış.
O zaman Halep Valisi,
Nazım Hikmet'in
dedesi Nazım Paşa
imış. Dedem de Halep
valiliğinde maiyet
memuru...

Mine Göğüş Tan

67

Nenesini yazmaya, Gündoğan'daki evin Küçükbük'e bakan terasında başlayacağını düşünmüştü; bir akşamüstü, herkesi uzaklara gönderip yalnız kalabildiğinde...

Akşamüstü en uygun saat olacaktı. Güneş evin arkasına dönecek, düz çatıların arkasındaki deniz parçası gölgelenecek, Radyo 3'te belki Barok çalacak, bahçedeki yeni sulanmış ıtırların genzi yakan kokusu, hepsini birden kucaklayan "memeli tepeler"...*

Bugün, o gündü işte. Ama yüreğini dolduran hüznü baştan hesap edememişti. Gün ağırdı ve nenesiyle birlikte o kendi halindeki geçmişe dönüşün böyle bir günde, böyle bir teselli yerine geçeceğini önceden bilemezdi.

Onu hep okul dönüşünde, ön balkonun taş duva-

(*) Erica Jong, *Any Woman's Blues*

rına dizili çiçek saksılarının arasındaki görüntüsüyle hatırlıyordu. Neden orada oturduğunu yeni yeni merak etmekteydi. İlk yaz ikindilerinin güneşinde ısınmak için mi, yoksa kendisini beklemek amacıyla mı? Alçak bir kürsüye oturduğu için saksıların arasından yalnız başı görünür, dikkatli bakmadıkça o bile farkedilmezdi. Ama küçük kız nenesinin orada olduğunu bilirdi. Yukarı çıkacak, önlüğünü çıkarcak, ellerini yıkayıp nenesinin yanına gelecek... O da alçak ve arkalıksız bir tahta kürsüye oturacak... Babasının bir gün önce getirdiği *Cumhuriyet* gazetesini başyazıdan başlayarak nenesine okuyacaktı. Ne salon radyosundaki ince sazın ne caddeden tek tük geçen otomobillerin sesi bu ritüeli incitecekti.

68

1950'lerin ortasında, o güneydoğu kentine gazeteler birkaç günde ulaşırdı İstanbul'dan. Babası hep *Cumhuriyet* okur... Akşam eve dönerken gazeteyi özenle önce ikiye, sonra üçe, sonra da enlemesine olarak ikiye katlar, takım elbisesinin sağ ceket cebine yerleştirir ve eve geldiğinde bir ödül gibi kızına verirdi. Ama gazete artık o saatten sonra değil, ertesi gün okunmak üzere sunulmuş olurdu. Birazdan yemek yenilecek, çocuklar, ödevlerini yapıp çantalarını hazırlayacak ve 'saat dokuz dedi mi' yatacaklardı.

Nenesi zayıf, ince yüzlü, gözlüklü, iki büklüm bir kadındı. Küçük kız nenesinin sırtındaki kamburu birçok kez çıplakken de görmüştü. Bir tırpan gibi eğilmiş ve keskinleşmiş olan omurganın üstünde beyaz deri gergin ve kemiğe yapışık dururdu. Bu eğilmiş ve eğrilmiş sırt zaman zaman dayanılmaz ağrılar verir, yaşlı kadını yüzüstü yatmaya, torunlarını, küçük elleri ve güçsüz bedenleriyle bastırarak acısı-

nı dindirmeleri için çağırmaya zorlardı. Nenesinin kamburu neden olmuştu? Çocukluğunun sorulmayan sorularından biriydi bu da...

Emine anneanneninin elbisesi...

Oysa ikisi ne çok zamanda beraber olmuşlardı. Yazlık sine-malardaki filmleri, yıldızları, sesleri anımsı-yordu bu zamanlar-dan. Sahne Işıkları'nı, Rossana Brazzi'yi, To-zelli'nin serenatını... Si-nemaya giderken tey-zesi de olurdu yanla-rında. Tatillerde onu ilk kez İstanbul'a, İz-mir Fuarı'na, Konya Ereğlisi'ne götürerler de nenesiyle teyzesi-ydi... Ama en çok okuma saatlerini anım-sıyordu. Tekrar tekrar okudukları kitapları, dergileri, gazeteleri...

Bir yaz tatilinde nenesine *Çalığışu*'nu beş altı kez okumuştı. Soluk almadan dinler gibiydi nenesi. Gözlerinin sanki mavileşmiş olan beyazları ve say-damlaşmış göz kapaklarıyla... Çene altından bağlan-mış siyah krep demor başörtüsüyle... Belden kuşak-lı entarisinin tek cebindeki "asker sigarası" ve kibritiyle...

Küçük kız gazeteyi okurken bir elini çukurlaştırarak tutmalı. Nenesi sigarasının külünü kızın avu-

cuna silker çünkü. Okurken kızın akli hep elinde, ya cigaranın külü elini yakarsa? Kararan günle gazetenin okunması güçleşen yazıları... Nihayet nenesinin sesi, usuldan, "baban geldi!"

Yanında daima bir ya da iki arkadaşıyla, başı eğik, elleri arkasında kavuşturulmuş olarak ağır ağır eve yaklaşan babası, okuma saatinin bitiş işaretiydi. Temiz, ütülü elbiseleri, limon suyuyla taranmış saçları ve yoğun bir ilaç kokusuyla gelen babası... Şimdi merasim saatidir. Neneyle torun balkondan içeri girecekler, babasını karşılayacaklar. Çocuk babasının terliklerini getirecek, gazeteyi alacak ondan...

Kız daha doğumunda nenesine özel bir ilişkiyle bağlanmıştı. Onun adını taşıyordu. Nasıl bir rastlantıysa, anneannesinin de yıllar önce ölmüş olan babaannesinin de adları Emine'ydi. Annesi bu ilk çocuğuna "Mine" demek istemiş, babası buna ek olarak büyükannelerin adını da nüfusa yazdırmıştı. Sonra da tüm çocukluğunda onu nenelerinin adıyla çağırmışlardı.

Anne lisede öğretmendi. Emine'yle ikisi, pazarları hariç, her sabah bir faytona binerler, annesi Maarif'te arabayı duralatır, bir koşu Emine'yi nenesine bırakır sonra aynı arabayla okula gider. Nene, bu yüksek duvarlarla çevrili, taş avlulu evde büyük kızı Melahat'la oturur. Teyze, Dayı Ahmet Ağa İlkokulu'nda öğretmendir; evde olmaz. Emine uslu, sessiz bir çocuktur. Ama üç yaşındayken ona bir kardeş geleceğini öğrendiğinde nene, kesin konuşur. Kızla da kadınla da olsa iki çocuğa birden bakamayacaktır. Böylece anne, oğlanın doğumunda istifa ederek mesleğine beş yıl ara vermek zorunda kalır.

Öyle ya, nene kesin doğruları olan bir kadındır.

Emine doğduğunda, "kız oldu" diye ağlamış, "ne iyi, annesine arkadaşlık eder" tesellisinde bulunan damadına, "ben onun kadın olduğu için çekeceği çileye ağlıyorum" yanıtını vermiştir. Çok sonraları Emine onun "erkek olaydım da iki ipli bir hammal olaydım" dediğini duyacak, bu herkesten saygı gören mağrur kadının neden böyle hayıflandığını anlamayacaktır. Nenesi sözü dinlenen, eli öpülen, akıllı her şeye eren bir kadındır. Bin yıllık sözlerle konuşur. "Ak gün ağartır, kara gün karartır" der, "sağ baş yastık istemez" der, "terzinin işi kötü, yüzünü güldüren ütü" der, "yanlış da bir nakış" der, "an beni bir kozlan o da çürük çıksın" der, "iştah dişin dibindedir" der, "koca kadını sağ sever, komşu adamı var sever" der. Temizliğe, tertibe, düzene düşkündür. Saçı-başı dağınık olanları "deli küşşe" diye azarlar.

21

1950'li yıllarda teyzeyle nene, artık Atatürk Bulvarı'ndaki evde Emine'lerle "altlı-üstlü" otururlar ve birlikte yemek yerler. Nene çok güzel yemek yapar. Davetlerin baş yemeği onun pehlisidir. Yağlı, lop koyun etlerini* az yağda kızartır, soğanı soldurur, domates, biber ve salçayla pişirir. Patlıcanları bir var bir yok soyar, yağda kızartır. Pişmiş etin üstüne sıralar. Bir taşım kaynatır. Büyük kayık tabağa alta patlıcanları, üstüne etleri dizerek davet sofrasına gönderir. Ancak bundan sonradır ki yemeği ateşe koyduğundan beri ayrıldığı ocağın başından uzaklaşabilir. Bir cigara yakar, mutfak kadınla kızı bırakır, sırtını dinlendirmeye gider.

(*) Yıllar sonra Celile, aynı tarifi kızı için yazarken, "etin göğüs kısmından ve çok yağlı olması lazımdır ama sağlık için az yağlı tercih edilir" diye bir not koymuştu.

Nenenin yanında laubalilik, taşkınlık yapılmaz. Bir gece annesinin "Mustafa Geceyatmaz" adına takılıp sürekli güldüğünü anımsar Emine. Nene buna müthiş kızmış, annesini de, gülmeyi kesemeyen büyüklere de bir güzel haşlamış sonra da yaptığına pişman olmuştur.

Nene, yani Emine Batur Hanım, yönetmeye alıştı. Emine artık büyüyüp annesine arkadaş olduğunda onun, "ağabeyimin iki boşanmasında da belki annemin baştan karışmasının etkisi vardı" dediğini duymuştur. Nene büyük oğlunun sevdiği kızı kabul etmemiş, onu çok yakın bir ahababın kızıyla evlendirmiş, bu evliliğin boşanmayla sonuçlanmasına da en çok kendisi acımıştır.

Acı, onun yaşamının en temel özelliklerindendir. İlk çocuğunu, annesinin adını verdiği Sabriye'yi, dört yaşında toprağa bırakmış, onu bütün ömrünce unutamamıştır. Emine, nenesinin bu yüzden, "kedi-ler, köpekler ana olmasın" dediğini sanar. Oysa, annesi Celile, nenenin, en çok büyük kızı Melahat'a "acıdığını" söyler. Melahat, çok genç yaşta ev geçindirmeye başlamış, "çok geç evlenmiş", üstelik çocuğu da olmamıştır. Nenenin, büyük oğlu Sabahattin'in* üç evliliğindeki mutsuzlukları da, küçük oğlu Mahmut'un sarası da, peşpeşe yaktığı asker cigaralarında tüketmeye çalıştığı acılar arasında olmalıdır.

Acı, zaman zaman darlıkla birlik olup gelmiştir. Emine Hanım, ilk defa bir ev edinmeyi aklına koyduğunda gene öyle olur. Tüm takılarını küçük bir

(*) Çok sonraları Celile, nenenin öyküsünü yazan kızına ilk defa, bu adın Prens Sabahattin'e atfen verildiğini söyleyecektir. "O zamanın gazetelerinde okurlarmış..."

çıkın yaparak evden eve gezen tellal kadına vermiştir satması için. Bunların arasında Celile'nin hiç unutmadığı inci gerdanlığıyla, "elmas pantiği" de vardır. Celile bu iğneyi avuç içi büyüklüğünü göstererek, "kuş başı şeklinde, kırmızı yakuttan gözü de vardı" diye tanımlar. Tellal kadın, "onun malını buna, bununkini ona götürürken" çıkını kaybeder. Emine Hanım'ı, günlerce hasta yatmasına neden olacak kadar etkiler bu olay...

Emine anneanneninin elbisesi...
Gök mavisi atlas.

73

Ama neneden toruna geçen bir yüzük vardır gene de. Celile'nin anlattığına göre, "dayım Arabistan'a, Hicaz'a, Fizan'a gidermiş. Bir seferinde dönüşte anneme bir avuç kıymetli taş getirmiş. Taşlar masanın üstünde duruyormuş. Derken, ikisi kavga etmeye başlamışlar, dayımla annem. Dayım da taşları toplayıp cebine doldurmuş, kalkmış gitmiş. O sırada yere bir akik taş yuvarlanmış. Annem, sonradan onu bulmuş, sana verdiğim yüzüğü o akikle yaptırmış."

Bu dayı, nenenin yaşamındaki önemli kişilerden biri olmalıdır. Çok genç bir kızken, Emine Hanım'ı Halep'e götüren de odur Emine Hanım Halep'te

Etem Bey'le evlenecek, burada tanıştığı ve derin bir hayranlık duyduğu "Nazım'ın annesi" Celile Hanım'ın adını, yıllar sonra en küçük kızına, benim anneme, verecektir.

* * *

Ağustos 1997 başında Billur'un evlenme hazırlıkları için Gündoğan'dan Ankara'ya gelirken annemden, nenemle ilgili olarak anımsadıklarını yazmasını istemiştim. Bir şey söylemedi ama buna isteksiz gibiydi. Yazmaya öylesine alışkın olan annem, yıllardır kalemını sadece bulmaca çözmek için kullanıyordu. Döndüğümde ince, küçük el yazısıyla iki buçuk sayfa tutan bir yazı verdi bana. Kısa da olsa yazmış oluşuna çok sevinmiştim. Annemle, 4 Şubat 1995 tarihinde banda kaydettiğim bir konuşmamız da vardı. Nenemin yaşamöyküsünü annemin o banda konuştuklarıyla '97 yazında yazdıklarından kurmaya çalıştım:

"Konya Ereğlisi'nde doğup büyüyen annemi büyük dayım Halep'e getirmiş. O sırada anne ve babası ölmüş. Varlıklı bir ailenin kızı olmasına rağmen malına mülküne sahip olamamış annem. Çok küçükmüş... Yakındakiler de biraz haksız... Her zaman annem anlatırdı ya... Annem de çok güzel bir kızmış. O zaman Halep Valisi, Nazım Hikmet'in dedesi Nazım Paşa imiş. Babam da Halep valiliğinde maiyet memuru. İlk stajını görürken maiyet memuru olur ya onlar...

Babam, zamanında yüksek tahsil gören na-

dir kişilerden birisidir. Babası Antep'te Kadir Hoca Medresesi'nde hocalık yaparmış. Babamın annesi, Ayşe Hoca diye anılan, zamanının din bilgisi olan akıllı hanımlarından birisiymiş. Babam, küçük yaşta babasını kaybettiği için ağabeyinin yanında büyümüş. Antep'te bulunan Amerikan Koleji'nde küçük kardeşi ve amcasının oğluyla beraber okutulduğu için ağabeyi şikâyet edilmiş. Bunun üzerine, irade-i seniye ile babam önce İzmir İdadisi'ne, sonra Mekteb'i Mülkiye-i Şahane'ye, kardeşi ise askeri eczacılık okuluna gönderilmiş. Babam Mülkiye'nin ilk mezunlarından...

Nasıl tanıştılsa, bilemeyeceğim, Halep'te evlenmişler. Almış annemi Antep'e getirmiş. Çok güzel elbiseleri varmış annemin. Antep'e geldiği zaman herkesin dikkatini çekmiş. Akrabalar hep anlatırdı..."

75

"Kaç yaşında evlendiğini hatırlıyor musun?"

"Hayır, hatırlamam. Bilmem!.. Deden ondan sonra kazalara gitmiş. kaymakam olarak. Merzifon'un kazalarına... Orda, Mecidözü'nde ablam doğmuş, Ladik'te ağabeyim doğmuş. Ben Besni'de doğmuşum. Mahmut dayın Antep'te... Aramızda üçer, dörder yaş fark vardı. Ama hepimizin nüfusu Antep'te çıkmış."

"Ama galiba bir kardeşiniz ölmüş, değil mi?"

"Hayır, hiç kardeşimiz ölmedi bizim."

"Hani teyzemden büyük olan?"

"Haa, evet. Sabriye isminde bir ablamız varmış."

Dört yaşında o ölmüş. Annem onu hiç unutmazdı. Bütün ömrünce onu unutamadı."

"Peki, neden ölmüş?"

"Hastalanmış. Hangi kazada olduklarını bilmiyorum. Orda hastalanmış, ölmüş.

Sonra Nusaybin'e gittik. Nusaybin'i biraz hatırlarım. Küçük bir evdi orda oturduğumuz. Toprak hayatı vardı. Orda Arapça konuşurlar. Ben de Nusaybin'de çocuklarla sokakta oynarken Arapça öğrenmişim. Kapıya birisi geldiğinde babam beni çağırırmış. Dediklerini kendilerine anlatayım diye. 'Kara Kaymakam' derlermiş, çok severmiş halk. Elbistan'da da yapmış galiba kaymakamlık.

Ben ilkokulun ikinci sınıfında iken babam Antalya'da Ticaret Müdürü, üçüncü ve dördüncü sınıfta iken Konya'da Ticaret Odası Katib-i Umumisi olarak çalıştı. Ondan sonra Antep'te serbest iş yaptı. Hatta bir seferinde sarımsak aldı, eve doldurdu. Onları da satamadı. Hepsinin içi boşaldı. Kendisi, kendi halinde çok dürüst, sakın bir insandı. Kimseye kötülük etmezdi. Bize karşı da fevkalade sakindi. Hatta birbirimizle kavga etsek, geçimsizlik olsa odada, mutfaktan anneme seslenir, 'gel anası, şunlara darıl' derdi. Anneme 'anası' derdi. Annem de ona 'babası' Annem gelir, çok öfkelenirdi. Bize darılır, döver, ona da 'Sen babaları değil misin? Sen darıl!' derdi. Hiç darılmazdı babam. Annem daha öfkeliydi. Babama karşı da... O da öfkeliendirirdi onu. Haksızlığa dayanamazdı annem. Babam her şeyi kabul ederdi.

İkisi de çok açık fikirli insanlardı. Antalya'da ablam ud dersi alırdı, ağabeyim de keman. En çok

okumamızı isterlerdi. Ama annem daha çok gayret etti. Ablam Konya Kız Muallim Mektebi'nde leyli okuyordu. O birdeyken Safiye Ayla da beşteymiş. O zaman kızların okuyacağı başka yüksek tahsil kurumları yoktu. Çok büyük fedakarlık yaparak ağabeyimi Konya Erkek Lisesi'ne gönderdiler. Antep'te daha lise de açılmamıştı. Orayı bitirdi, Hukuk Fakültesi'ne girdi. Asker olarak okudu. O sırada ben de Adana'da liseye girdim. İki çocuğun Antep dışında okuması ne kadar zor!.. Ailenin maddi durumu da epey sarsılmıştı... Ablam öğretmen olup Antep'e gelmişti ama onun maaşından başka hiçbir gelirimiz yoktu...

Kürttepe'deki evimizin büyük bir avlusu vardı.

Billur'un gelinliği...

Hayat derlerdi Antep'te... Mermer, beyazlı siyahlı çok güzel bir avlu. Avluda iki tane kuyu. Ablam oradan su çekerek, avluyu yıkardı. O su da, evlerden geçerek gelirdi kuyulara. Çok derin kuyu. Sonra meyveleri, sebzeleri, fazla yemekleri de sepetin içine kor, bağlardı annem. Onu aşağı sallandırır, kuyunun içine.

Avlunun etrafında yüksek duvarlar vardı. Hiç dışarıdaki sokak görünmezdi. Yaz geceleri yatmak için avluya taht kurarlardı. Veyahut da bazı evlerde asma taht olurdu. Bizim evimizde yukarı odanın önünde büyük bir taht vardı, çok güzel bir taht... Antep'te Ermeniler varmış eskiden. Orası Ermeni eviymiş. Onu kiralamış babam. Sonradan satın aldı. Defterdarlıktan... daha doğrusu Emlak-ı Milliye diye bir daire vardı, kamulaştırılan mallarla ilgili bir idare... Ordan evvela kiraladı sonra taksitle satın aldıydı evi.

78

Hayatın yanında iki üç merdivenle çıkılan bir alt-ev vardı, onun da yanında kiler. Kilerden mağaraya inilirdi. hayadın altı tamamıyla mağaraydı. Ermeniler, oralara işte, bir şeyler depo ederlermiş. Mutfak, alt-ev'in karşı tarafındaydı. Tuvalet de karşıda, mutfağın yanında. Kışın karda yağmurda karşıdan karşıya geçerdik. Ne kadar zor!... Sokak kapıyı da hayadı geçip açmak lazımdı... Peyniri, yağı, annem mağaraya kordu. Odunu da oraya korduk. Hatta komşular da peynirlerini getirirler bizim mağaraya korlardı... Alt-ev'in üstünde büyük bir oda vardı, taş merdivenle çıkılan. Onun da yanında üçüncü bir oda. Fakat hiç yukarıdaki odalarda oturmazdık. Alt-evde otururduk, orda yatardık. Annem de çok titiz, temiz bir hanımdı, tertemiz eşige kadar halı sererdi. Sabahleyin yataklar kaldırılır, yük yerlerine konur, kanatları kapanırdı dolapların. Sonra oturma odası olurdu. Yemeği de orada yedik. Misafir gelince de 'aman Emine Hanım senin bu alt-ev çok güzel, yukarı çıkmayalım' derler, hiç kimse yukarı misafir odasına çıkmazdı.

"O zaman kabul günleri var mıydı?"

"Sonradan. Ablam öğretmen olup geldikten sonra kabul günü koydular. Her hafta çarşamba günü annemin kabul günüydü. Babamı gönderirlerdi evden. Ablamla annem çok gezerdi. Elbette bizim kabulümüz de bu nedenle çok kalabalık olurdu. Ama öyle fazla şey ikram edilmezdi. Sadece kahve ve şeker... Ben ortaokuldayken kabul başlamıştı. Sonra on beş günde bir oldu kabulleri. Daha sonra da ayda bir..."

Annemle ablam sinemayı da çok severlerdi. İş bitirirler, sonra annem ablamın hatırı için onu sinemaya götürürdü. Sinema varken deden sağdı, ama o gitmezdi. Annemle ablam her filme giderlerdi. Ablam isterdi. Annem de onu götürürdü. Benim aklımın erdiği yıllarda hep Nakıbalı'nın Sineması vardı. Sonra karşısına Baydar Sineması açıldı."

79

"Dedem kaç yılında öldü?"

"Atatürk'ten bir yıl önce. Elli yedi yaşında öldü. Kalpten öldü zavallı... Şekeri de vardı. Çok sigara içerdi, durmadan öksürürdü. Köşenin başına geldiğinde öksürüğü duyulurdu evden."

* * *

Teyzemin 1956 yılında evlenmesinden sonra nem çoğunlukla bizimle yaşadı. O yıllarda en büyük korkusu "yatıp kalmaktı" "Üç gün yatak, dördüncü gün toprak!" derdi. Annem sürekli safra kesesi sancıları olduğunu anımsıyor. 1957'de bir son-

bahar gecesi* onu kaybettik. Annem, "geceler serinlemiş olmalıydı" diye düşünüyor. "Kalkıp üstünü örttüm. Zaten biraz sonra da öldü."

"Uykusunda mı?"

"Yok, yok... Uyanıktı. Baban elimi tuttu, karacigerine bastırdı. 'Bak taş gibi olmuş... dedi. Ama kanser falan demedi. Herhalde kanserdi..."

* * *

26 Kasım gecesi nenemin öyküsüne son noktayı koyduğumu düşünerek yattım. Ertesi günkü atölyede bu öyküyü okuyacaktım.

80

Atölye sabahı uyandığımdayla ilk düşüncem, biz küçükken annemin, babasından "beyba" diye söz ettiği oldu. Oysa ne banda konuştuklarında ne de yazdıklarında bu sözcüğü hiç kullanmamıştı. Bu düşünceyle giyinirken bir başka şey daha geldi aklıma. Çoktandır unuttuğum bir şey... Teyzemin öğretmen arkadaşlarıyla ev toplantıları olurdu. Bu toplantılara nenemle gider, kimi zaman beni de götürürlerdi. Akşam kızılığının olduğu bir misafir odasını ve köşedeki gramafondan yükselen şarkıyı anımsadım o toplantılardan: "Yine bir sızı var içimde, akşam oldu diye." İçimde ince bir sızı vardı, ince ve keskin...

○ **Emine Batur** / Konya Ereğlisi 1886 G.Antep 1958

(*) Annem "evdeki" yani Antep'teki "defterde tam günü yazılıdır" diyor

Satı Atakul'un anneannesi ayakta soldan 1.

Anneannem çok ilimliymiş, becerikli kadıymış. 'Elif Gelin' deyince ağlayan uşak avunurmuş. Kör göğüslü koyunu süte getirir, ektiği biçilir, pişirdiği yenilir, diktiği giyilir, süpürdüğü yerde oturulurmuş. Bundan dolayı çekememişler. Çok ilimliymiş. Okumuşluğu yokmuş ama uçan kuşun kanadını yazarmış. Öldüğünde çorabının üstünde mili, kirmenin üstünde ipi başlıymış. Hasta yatağında annemin çeyizini düzmüş. Çoraplar, heybeler, hurçlar, yastıklar, kazaklar, tozluklar Tek eliyle ip eğirmiş. Çok iyi hamur işi ve erişte yaparmış. Koyunu, keçiyi kırkar, ipi eğirir, otlardan boya yapar, örermiş.

Satı Atakul

Kendimi anlamsız, işe yaramaz, yoksun hissettiğim pek çok günden biri daha. Hayatı zorlaştırmak için elimden geleni yaptım ve de başardım. Tam bir çıkmazda hissediyorum kendimi. Artık herkes aynı uzaklıkta. Kimseyi aramak, kimsenin hayatıyla yüz yüze gelmek istemiyorum. Böyle günlerde annemi hatırlamaya başlayalı çok olmuyor. Onu arıyor ve beni son günlerde rüyasında görüp görmediğini soruyorum ısrarla. 'O rüyayı görmüş olsun' diye geçiriyorum içimden. Beyazlar içinde olan anneannemin, iki yaşındaki beni elimden tutup ona doğru getirdiği rüya. O rüyayı annem, benim bir sıkıntıdan kurtulduğuma yoruyor hep, artık ben de...

Anneannemle aramda rüya düzleminde kurulmuş bir alacakaranlık kuşağı ilişkisi. Bana kısa bir an olsa da ferahlık veren garip bir gerçeklik. Şimdilik bu kadar gözüküyor. Bu öykü bana ne söyleyecek,

henüz bilmiyorum. Benim yaşanmamışlığıma karşın annemin annesiyle derinlere nüfuz eden yaşantısının istenci ve dilin çevrilemezliği öyküyü onun diline bırakmama neden oldu. Çünkü anası Elif Gelin'in "Sarı Satı'm" dediği, köyün "Deli Satı" dediği anneannem ölünceye kadar bütün dertlerini, sorunlarını sekiz yaşından sonra en büyük kızı Mesude'ye, yani anneme, sadece ona anlatmış. Annem de "abası" ona kendi hikâyesini nasıl anlattıysa neredeyse aynı şekilde, sanki dünmüşçesine yaşadığı anasını, "anamın adı da ağzımın tadı" diye sevdiği en büyük kızına, bana anlattı.

Bozkırda Bir Kadın Öyküsü

Çamurlu Köyü'nün zenginlerinden muhtar Ali Kahya ile Elif Gelin'in on üç yaşındaki kızı Sarı Satı'yı Bahadın Köyü Gohasangillerden Hasan Pehlivan istemeye gelmiş o gün. Sarı Satı o sırada sepetindeki içi pamukla doldurulmuş, boyalı tavuk teleğinden saçları olan bez bebeğiyle oynuyormuş. Hasan Pehlivan ise tam bir pehlivan. 30 yaşlarında, babayığit, deligöz bir adam. Boynunda üç muska. Güreşten yeni gelmiş. Eğer Sarı Satı'yı da alırsa bu üçüncü karısı olacak; ilki ölmüş, getirdiği ikinci karı ise 45 gün sonra çekip gitmiş.

Sarı Satı bebeklerini ve çocukluğunu köyünde bırakarak Bahadın'a gelin gelmiş. Epey kalabalık bir aile. Beş kayın, beş görümce, kaynana, kaynata. Herkes gözüne kirli kirli görünmüş. Bugünden yarına yiyecekleri yok. Kaynanası Nazik karı bu yeni gelinini hiç sevmemiş, ölünceye kadar da çektiymiş. Daha on yaşında iken, ölen bacasının yerine eniştesine verilen Nazik karı, zaten pek ince iş bil-

Satı'nın anneannesinin saç tokası...

mezmiş, bu enişte-kocasını da sevmediğinden evine bağlı bir karı değilmış. Hep ekmek etmeye, evirmeye gidermiş başkalarına. Evin tüm yükü gelinin üstüne kalmış. Bu yüzden tüm kayınlarını, görümcelelerini Satı gelin büyütüp evlendirmiş, halılarını, kilimlerini, çullarını dokumuş, elbiselerini dikmiş.

Yedi yıl çocuğı olmamış Satı Kadın'ın. Yedinci yılın sonunda bir gün ekmek ederlerken Mehri Bibi, "Yavrum Satı, senin kirpiklerin top top olmuş, senin çocuğun var..." demiş. "Heeh!" demiş kadınlar, "Şunun neresinden çocuk olacak, tıpkı erkek gibi... Ciciğı yok, bağı yok, tahta gibi..." Köyün ebesine gitmiş Satı Kadın, gerçekten de hamile... Gümüş Tepe'ye kurban adamışlar ve doğan çocuğa 'Gümüş' adını vermişler.

Güçlü bir Türkmen kadınıymış Satı Kadın... Günde on iki yığın yığar, yüz koyunu üç günde kırkar, gene de vah demezmiş.

"Anamın anası çok ilimliymiş, becerikli kadınıymış. 'Elif Gelin' deyince ağlayan uşak avunurmuş. Boy, pos, tip aynı anam gibiymiş. Anam kör göğüslü koyunu süte getirirdi, (annem burada hırçınlaşıyor ve

sesini yükseltiyor) ektiği biçilirdi, pişirdiği yenilirdi, diktiği giyilirdi, süpürdüğü yerde oturulurdu. Anamı ondan çekemediler. Çok ilimliydi. Okumuşluğu yoktu ama şu uçan kuşun kanadını yazardı. Anam öldüğünde çorabının üstünde mili, kirmenin üstünde ipi başlıydı. Benim anam hasta yatağında tüm çeyizimizi düzdü. Çoraplar, heybeler, hurçlar, yastıklar, kazaklar, tozluklar. Tek eliyle ip eğirirdi. Çok iyi hamur işi, erişteler yapardı. Koyunu, keçiyi kırkar, ipi eğirir, otlardan boya yapar, örerdi. Çok işliydi. Eltileri neydi, o topuğu boklular şimdi avrat oldular."

Sadece eline, diline, beline sahip olanların ceme alındığı törenlerde Satı Kadın her zaman pir bilinen bacılar arasında safa geçer, meydana gelir, semaha dururmuş.

86

"Namusuna çok düşküncü, anam, aynı benim gibi. Kimseye kemiğimi kemirtmem, derdi. Dövuştən, çekiştən de hiç sakınmazdı, anam. Bir gün ağamla eşeklerle tarladan geliyorlarmış, tırpan, anadut kucaklarında yığılı. Paşagilin adamlar yollarını kesmiş. Anam 'erkekseniz gelin bakalım' demiş, girişmişler ağamla birlikte. Talaka Sadık'ı nasıl dövdüyse köylü yeri gelince 'Satı'nın Talaka Sadık'ı dövdüğü gibi' derlerdi. Ben Battal'ı nasıl dövmüştüm? Hâlâ derler, bilirsin.

Ben her şeyi anamdan belledim, hazın almayı da, peynir mayalamayı da, koyun sağmayı da, kırkmayı da. Önce fakirdik, sonra zengin olduk, yaylaya çıktık. Büyük, serin alerçin dedikleri kıl çadırlar kurduk. Hazın aldık, kaymak döktük, peynir yaptık. O zaman büyük gelin olarak devir anama geçmişti.

Durumumuz iyiydi.

Altı ocuk doğurdu anam; Gümüş, Tahsin, ben (Mesude), lk, Turna, Sevim. Sevim'den sonra anama bir öksürük tebelleş oldu. O günlerde bir yağmur yağdı, mezarlığın ardını sel aldı, dere taştı. Kırk kuzumuz selin öte yanında kalmış. Babamla anam suyun içine girmiş, babam keçileri derenin bir tarafından yakalayıp anama atıyor, anam tutup kenara ıkartıyormuş. O yağmur, o dere anamı şt-müş, akciğer hastalığına tutulmuş. Gün be gün ilerledi, hastalık. Anam Ankara'da dokuz ay hastanede kaldı, babam onu görmeye hiç götürmedi bizi. Akciğerinde kist bulunmuş. Yedi kez ameliyat oldu. ocuk bir yaşımda beşikte kaldı. Çocuğa su vermemiş, süt vermişim, ciğerleri yanmış. O amcalarımın karıları, o ebem, 'çocuğa su ver' demedi. Çocuğa hiç su vermemişim. (Annem bunu anlatısı boyunca o kadar sık söyledi ki...)

Anam gelene kadar bekledi ocuk, kurum kurum kurudu da lmedi. Anam geldi, içeri girdi, 'yavrum ben seni beşikte bırakıp gittiydim, dokuz ay gelemedim, senin kemiğin bari elime geçsin diye dualar ettiydim' dedi. Bağrına bastı, 'Sevim'im' dedi, ocuk şöyle bir gözüne baktı, ruhunu teslim etti. Anam bir demeler dedi, bir ağıtlar yaktı, yürek dayanmaz. Cenaze yıkanırken anamı kilitlediler, gr-mesin diye. Pencereden bağıra bağıra dedi demelerini; 'Doktorlar geliyor eli şişeli, kaç gün oldu yavrum sen bu derde dşeli, bir bozkurt geldi aldı kuzumu...' Daha neler neler...

"Sonra bir ameliyat daha oldu anam. Ciğerinin üçte biri kalmış. Doktor yedirin, iirin, güneşte gezdirin, üzülmesin, demiş. Eğer zlrse bir yıl daha

ya yaşar, ya yaşamaz.”

O sıralarda, çocuk yaşta evden ayrılarak, önce bir Teknik Ziraat Okulu'na daha sonra da bir Astsubay Okulu'na giden büyük oğul Gümüş'ün ordudan atıldığı haberi gelir. Gümüş bir buçuk yıl hapis yatar.

Satı Kadın rütbeleri sökülüp bir sepete doldurulmuş oğlunun üniformalarını görünce üzüntüsünden kahrolur.

İçliklere dikilen gümüş düğme, altında ipliğin geçeceği evi var...

“Anam ona çok yandı. Hastalığı iyice azdı...”

“Avluya bir yatak koyduk. Taze gelin evdeydi. Anamın kaynanası gelini tembihlerdi, gelin anama hiç bakmaz, bir kaşık su vermezdi. Irgatlık zamanı. Hepimiz aynı avlunun içinde yirmi beş kişi bir arada yaşıyorduk. Anamın eltileri, anama karşılık benim tarlaya gitmemi iste-

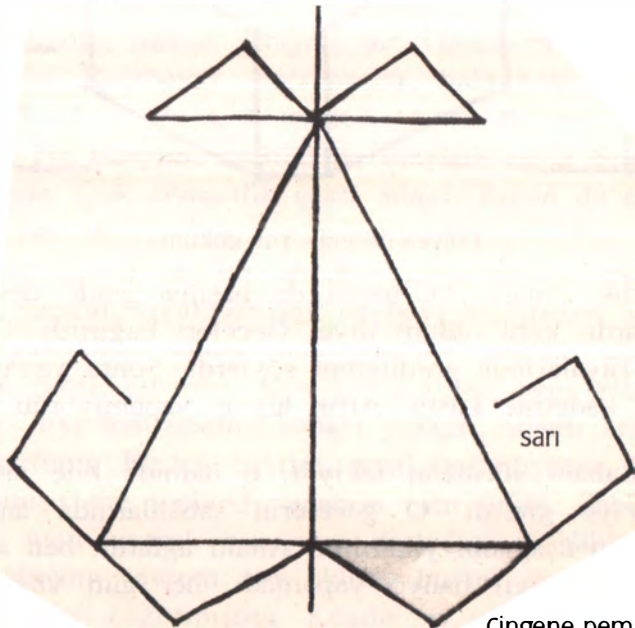
di. Öğleyin onlar çocuk emzirmeye geldiklerinde ben anama bakmaya gelirdim. Gelirdim ki anamın ağzı gözü toz içinde. Göğsündeki hortumun bezleri vıkır vıkır irin dolmuş. ‘Alım yeşilim geldin mi, gönül kuşum geldin mi, dert yoldaşım geldin mi? Allah seni bana vermiş, nasıl vermiş!’ derdi. ‘Kurban olduğum yavrum işin rast gelsin...’ derdi. Pınardan bir dobuç soğuk su getirirdim, yüzünü ayaklarını yıkar, yemeğini yedirir, pansumanını yapardım. Bezlerini pınara götürür, yunak yıkayanlardan su alır,

yıkardım ki ben gelmeye kurusun.

İnek sağdım, süt çaldım, yayık yaydım, yağ çaldım... Bal kestim, bal çaldım... Bir gün tavuk kestim, kaynattım diye ebem kızdı. Doktor et yesin demişti. Kırk gün kırk dalak topladım. Kimin koyunu kellelemiş, kiminki hastalanmış, dalaklarını alırdım, getirir közde pişirir yedirirdim. İneği sağlar sütü getirirken anamın penceresine bir cezve sütü bırakır, evliğe öyle geçerdim. Elti, yenge, elin gönlü olmuyor. Böyle böyle baktım anama. Bolluk içindeydik ama anamın eli ayağı işten kesilince ona bakmadılar.

Kızların saçlarını örür, okula gönderir, anamın

89

Çingene pembesi

yerine tarlaya giderdim. Beş kardeşimin tüm sorunları benim üstümeydi. Anam son ameliyattan sonra gene çocuğa kaldı. Kadın yatakta, hamile. Beş gün ağrı çekti de kimse alıp doktora götürmedi. Doğumunu Dölekgilin Elif yaptırdı. Nurtopu gibi bir kızı oldu, ama çocuk arızalı doğdu. Çocuğun kolları, bacakları yoktu. Elif Kadın ne kadar minder, pala pırtı varsa üzerine kapadı, 'günah ama napıyım' dedi, 'bakamazsınız' Göbeğini kesmedi. Kapının önünde akşama kadar öldü çocuk. Kimselere duyur-

90

Eldiven deseni - Yün dokuma...

madık. Anam 'bu neydi de başıma geldi' der der ağlardı, katil oldum diye. Geceleri bağırırdı. Çocuğu rüyalarında gördüğünü söylerdi. Sonra yavaş yavaş kaderine küstü. Artık hiç iş yapamıyordu.

Babam sütsüzün tekiydi, o halinde bile anamla ilişkiye girerdi. O gecelerin sabahlarında anamın belden aşağısını yıkardım. Anam ağlardı, ben ağlardım. Bir yıl banyo yapamadı, her gün vücudunu bezle silerdim.

Kendisini anlatacak kimsesi yoktu. Anası, bacısı yoktu yanında. Ben biraz kabarıncı bütün sorunlarını bana anlattı. 'Derdimin ortağı, yaramın baskısı'

derdi; ‘gönlümün aşığı, koynumun kişisi, b ğr m n beşiği’ derdi. ‘Alım, yeşilim, seni bana veren Alla-h’a kurban olayım, bütün dertlerim senin üstüne’ derdi. ‘Allah’ derdi, ‘acaba başın pullu b r kl , böğründe çocuğunla evime gelin de gözüm görür m  ola?’ derdi. ‘Bugün ben sana analık yapamadım. Ne yapayım yapamıyorum’ der, ağlardı. ‘Bir de şu beni suya  imdirmen yok mu, beni  ld r yor. Sen mecbur musun da benim karı-koca olduğum suyumu d k yon’ der, ağlardı. ‘Ağlama anam’ derdim. Hani şu şeyin filmi vardı ya Küçük Emrah, ben Küçük Emrah gibiydim. ‘Ağlama anam ben yaparım, ben yurum’ derdim. Tırnaklarını keserdim. Nesi varsa, affedersin şu eteğinde bile kılı olmazdı. Tertemiz, misler gibiydi, bir vücudu vardı kelem gibi. Bembeyaz. Sarı sa lar, hale hale. Birer metre beliği vardı. Çok temizdi, Allah’tan teri kokmazdı. Ne bileyim, anamın ne olayları varsa benim kalbimde. Çok siyasetlik çekti anam. Anam da çok çekti, ben de.”

“Kürt Köyü’nde bir akrabamızın düğünü vardı,   rek yaptım, tavuk kestim, heybeyi hazırladım, düğüne gideceğiz. Anam bana ‘sen kal yavrum’ dedi, ‘Onlar cahil, gitsinler. Ben iyi değilim, beni yalnız koma.’ Evi temizledim, sobayı yaktım, anamı köşeye oturttum. Birden bayıldı, nasıl bağırdıysam, konu komşu eve toplandı, anamın canı ürktü. Sabaha kadar uyur uyanık soluğunu dinledim. Sabahleyin ‘ben  l yom yavrum, ben ölürüm bugün’ dedi. Ağamı geceden  ağırtmıştım. Köyde bir tek Karabodugilin Hasan’ın traktörü vardı, haber saldık, ayağımdaki donumu çıkarıp altına giydirdim. Yoksulluğun gözü kör olsun. Yorgana sardık, tarakt r n vagonu-

na yatak attık, oraya yatırdık. Güz günüydü, dokuzuncu ay. Anamı önce Sorgun'a ardından Yozgat'a götürmüşler. Ağam sırtında anamı merdivenlerden çıkarırken 'Hasan, karın yağışına bak' demiş, bembeyaz, lapa lapa...' 'Hani Satı', demiş ağam, 'Nerede?' Anam, 'Hasan görmüyon mu?' demiş. Son sözleri olmuş bunlar. Ağam anamı sedyeye yatırmış, anamdan 'Ohh!' diye bir nefes çıkmış. Benim garametli anam orada, bir hastane odasında doktor gelmeden son nefesini vermiş."

Yıl 1964. Annem on dört yaşında iken, Yozgat'ta bir hastane odasında ebemin acıları dinmiş. Elif gelin kaldıramamış kızının ölümünü, "Ölüm benim idi Sarı Satım!" diyormuş avlunun içinde döne döne ağlarken, "Ölüm benim idi..."

Gülsen lker'in Hatice anneannesi soldan 2.

Evliliğinden itibaren Hatice'nin hayatına giren bir kadın yani görümcesi hep belirleyen olmuştur. Çocukluğumda annemden dinlediğim görümce meزالiminin kahramanı, anlatılanların tersine hep cicianne olarak ya da bizimkilerin deyişiyile 'Ciciana' olarak anılır. Öyle ki ancak bu öyküyü yazmaya başladığımda adını bilmediğimi fark edip anneme sormak durumunda kaldım.

Glсен lker Al

"ŖaŖknlık, kızgınlık, acı, fke... Bir duygu yumağı. Ve hep orada bir yerlerde duyulan o i sızısı. İyiye mi yormalı? Hakkında beni ve kardeşlerimi, hatta annemi sevmediğini bildiğim, çok fazla ilişkimiz olmadığını dŖndğm anneannem. O'na ilişkin bir öyküyü kurmak, baŖlangıta olumsuz duygularım nedeniyle nasıl da zor grnmŖt. Ama zaman geçtikçe, hakkında konuŖtuka, zorluk sürse de bunun belirleyicisi olumsuzluk duygusu olmaktan çıktı."

95

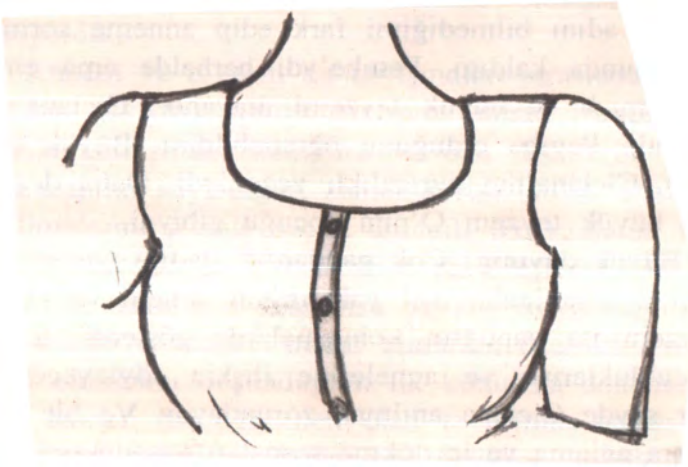
Anneannem Hatice, 1914 Cizre doğıumlu. Annesi Halepli. Albay İsmail Hakkı Bey'in kızı. Babası ise Hazro Beylerinden Abidin Bey'in oğılu Zülfikar, telgraf avuşu. Diyarbakır'dan Halep'e, Ŗam'a kadar o bölgeyi dolaşıyor. Telgraf tellerinin tamir edilmesi büyük dedemin işi. Ve bir Halep seferinde görüp istemiş Hatice'nin annesini. Ardından Cizre'ye

tainleri çıkıyor. Beş çocukları oluyor. Hatice dördüncü çocuk ve tek kız.

Daha sonra yaşadıklarını ve her şeyi doğalmış gibi kabul edişini, evin tek kızı oluşuna bağladım. Bunu hep garip bulurdum. Daha şımarık, dediğim dedik bir kadın olması gerektiğini düşünürdüm. Ancak babalarının erken ölmesi, belki de evin tek kızı Hatice'nin korunmasına yol açmıştı. Teli tamire giden babanın yıldırım çarpması sonucunda sağ tarafı felç olur. Köylüler eve getirdikten sonra ancak altı ay yaşar. Ardından Diyarbakır'a göç. Ailenin parçalanması da burada başlıyor. Hatice'nin bir küçüğü Mehmet dayı, bunu şöyle ifade ediyor: "Bütün aile bir daha aynı sofrada yemek yiyemedik." Hasan Paşa Hanı'nda İş Bankası tarafından verilen toplu para dışında maaş da bağlanmamıştır. Evin en büyük oğlu Abidin demircilik yapmaya başlar. Biri askeri okula gider ve bir daha da eve, Diyarbakır'a dönmez. Bir diğer kardeş İstanbul'a gider. Garsonluk yapmaktadır. Ara sıra da filmlerde küçük rollerde görünür. Yakışıklıdır. O da dönmez bir daha.

Hatice, evin ekmeğini kazanan büyük ağabeyin yoğun baskısı altında kalır. Yetişkin bir kız olduğunda istemeye gelenlerin kovalandığı, kovulduğu anlatılır. Önde kız istemeye gelenler artlarında Abidin dayı, kovalama sahnesi... Bu beni hep güldürmüştü. Ya da ben soluk aldırmayan, hiç bir yere bırakmayan sert ağabey imgesini, komedi filmlerinin bir karakteri haline getirmiştım. Ancak yıllar sonra, Abidin dayının evimize ilk gelişinde "Haklı mıydım?" diye düşünmeden edemedim. Üniversitede okuyordum. İki gün sonra Ankara'ya gidecektim. Bu Abidin dayıya inanılmaz geliyordu. Evde olay

çıkardı. Aslında otorite bakımından daha aşağı kal-
mayan babamı yetersiz bulmuştu. Eskişehir’de bi-
zimle oturmayı ve beni de Ankara’ya götürüp ge-
tirmeyi önermişti. Okumaya bir şey demiyordu an-

Hatice anneanneden... Ortanca teyzenin dekoltesi...

cak olmazdı ki, bir kız tek başına nasıl yolculuk
yapabilirdi? Bütün ev halkının gizli sayılabilecek
eğlenceli ittifakıyla onaylanan dayı, iyice esip gür-
leyerek o komedi filmleri karakteri imgesini iyice
pekiştirmişti.

Yirmili yaşlarında evlenmesine izin verilir ve Ha-
tice, dedemle, yaşı kendisinin iki katı halim selim
bir öğretmen olan Mecit Bey’le evlenir. Ve Adilce-
vaz’a giderler. Dedenin işi dolayısıyla Güneydoğu
ilçeleri, köyleri gezilmektedir. Annemin ağabeyi ve
iki ablası bu sırada doğmuştur. Daha sonra Diyar-
bakır’a gelmiş ve bir ev alarak yerleşmişlerdir.

Evliliğinden itibaren Hatice’nin hayatına giren bir

kadın yani görümcesi hep belirleyen olmuştur. Çocukluğumda annemden dinlediğim görümce mezaliminin kahramanı, anlatılanların tersine hep cicianne olarak ya da bizimkilerin deyişiyle ‘Ciciana’ olarak anılır. Öyle ki ancak bu öyküyü yazmaya başladığımda adını bilmediğimi fark edip anneme sormak durumunda kaldım. Pembe’ydi herhalde ama emin olunamadı ve büyük teyzemi arayarak, Ciciana’nın isminin Pembe olduğunu öğrenebildim. Büyük teyzem, Ciciana’nın ayrıcalıklı yeğenydi. Daha doğrusu, büyük teyzem O’nun çocuğu gibiydi.

Büyük dayının ‘Çok gaddardı!’ dediği Ciciana’ya ilişkin anlatılanlar asıl yakıcılığını annem ve küçük teyzem ile yaptığım konuşmalarda gösterdi. Kendi çocukluklarına ve annelerine ilişkin söyleyecekleri her şeyde Ciciana anılmak zorundaydı. Ve bir süre sonra ağlama ve iç dökme seansları yaşanmaya başlandı. Şimdi bunları yazmaya çalıştığımda ‘Bu kadar da olamaz... Acaba abartıyorlar mı? Hiç karşı çıkan olmadı mı?’ diye düşünmeye başladığımı ve bundan utandığımı hissediyorum.

Annem ve teyzem ara ara kimin daha çok acı çektiği konusunda anlaşmazlığa düşüp hafif çaplı tartışmalar yaşandığında, anneannem Hatice yine unutuluyor mu, diye düşünüp uyarmak zorunda kalmaya başladım. Ama onların söyledikleri tam da buydu. Anneleri yoktu. Çocukluklarında evlerinde anne varlığı hissetmemişlerdi. Anneleri Hatice en azından Ciciana ölene kadar yok sayılmıştı. Ve bu süre içinde anneleri hiç adıyla çağrılmamıştı. Belki de bu yüzden öykü boyunca ona Hatice demek istedim.

Annelerinin varlığını hissetmemeleri onları öfke-

lendiriyordu. Kendilerini sahipsiz ve korumasız görmüşlerdi. En küçükleri olan annem, küçük olmasından dolayı daha çok ezildiğini, teyzem ise annesinin yerine, koruyup bakacağı iki küçük çocuk olduğu için asıl ezilenin kendisi olduğunu iddia ediyordu.

Annem ve teyzem bu tartışmaları sırasında kapıldıkları öfkeden kurtulduklarında onlara Hatice hakkında konuşmak istediğimi ve ona ilişkin bir öykü yazacağımı söylediğim zamanki ruh haline dönüyor, kelimelerini özenle seçip, anlamlı bir sıralama yapma kaygısıyla da ister istemez sakinleşiyorlar ve bu, kısa bir süre için bile olsa devam ediyordu. Elimde kalem ve defter, notlar almamın özellikle etkileyici olduğunu düşündüğüm ilk konuşma denemesinde, emekli bir öğretmen olan teyzemin, oturuş biçimi dahi değişip, kullandığı üslupla ortaklaşmaya başlamıştı. Torunları ise bu konuşma, dertleşme, ağlaşma ortamının etkisiyle oyunlarını bırakıp gelmiş, dikkatle anneannelerini dinliyorlar ve ne olduğunu anlamaya çalışıyorlardı.

Bir süre sonra Hatice'nin yaşamını anlamanın, biraz da Ciciana'nın yaşadıklarına bakmaktan geçtiğini fark ettim. Çünkü çocukluğumuzdan beri annem tarafından anlatılan bütün acı anılarda yer alan Ciciana'nın kendi hikâyesi, bu iki kadının yaşamını belirleyen en önemli unsurdu. Erkek kardeşi olan dedem dışında bütün ailesini göç sırasında kaybetmiş olan Ciciana'nın, Rusların önünden kaçarken, henüz doğmuş ve hasta olan kızını yolda bırakmak zorunda kaldığı söyleniyordu. Kızının adı Hatice'ydi ve bu nedenle anneannemi hiç istememiş ve sevmemişti. Anlatılan buydu. Bu anlatımda sanki Cici-

ana'nın yaptıklarını mazur görmeyi sağlayacak bir yan varmış gibi geliyorsa da, ardından gelen hikâyeler bu hoşgörüyü imkansız kılıyordu.

Dedem ve ayrıcalıklı ilk çocuk olan büyük teyzem hariç, evin geri kalanının; annem, teyzem, dayım ve tabii ki en başta Hatice'nin, inanılmaz bir biçimde kenara itilmiş olarak yaşadıklarını çıkar-dım bana anlatılanlardan. Halim selim diye tanımlanan, karınca incitmez dedem ise bütün suskunluğu ile olan biteni seyretmektedir. Neler mi oluyor-muş o evde? Örneğin karpuz yenilecekse, içi cici-anne, dede ve büyük teyzeye gidiyor. Buna isyan eden küçük teyzem, her seferinde annesinden, karpuzu en azından kabuklarda biraz daha etli kısım kalacak biçimde kesmesini istiyor. Ama Hatice bunu hiç yapmıyor. Küçük teyzem bir keresinde kesilen karpuzun içine tükürerek onların da yemesini engelleyebiliyor ancak. Ve korkunç bir dayak yiyor.

Otoriteyi böylesine kabulleniş, hiçbir biçimde karşı çıkmama, Hatice'nin hayatını oluşturuyor gibi geliyor bana. Onun odası ayrı, küçük çocuklarla birlikte, 'koltuk' denilen ve evin en üst katında sandık odası olarak kullanılan bir odada yatıyor. Dede, Ciciana ve büyük teyze ayrı bir odada yatıyorlar. Ve onlar gece tuvalet için dışarı çıkmıyorlar. Eski Diyarbakır evlerinde avlunun en ucunda olan tuvalete, kış gecelerinde korku içinde giden çocuklara rağmen onlar ihtiyaçlarını odalarından çıkmadan görebiliyorlar. Ve bu dışkı kaplarının temizliği Hatice'ye ait.

Anneannem ve dedemin evlendiklerinden itibaren ayrı yattıklarını öğrenmeden önce, dedemle ilişkisine yönelik bir konuşmamızda – ki onunla paylaştı-

ğımız çok nadir sıcak anlardan biriydi – hiçbir erkeği çıplak görmediğini, bunun ayıp bir şey olduğunu utana sıkıla söylemişti. Biz hayretle, biraz da onu sıkıştırmak için dört çocuğun nasıl olduğunu anlatması için zorladığımızda gülmüş, ‘İşte öyle. Ne gerek var görmeye. Olur...’ diyerek annemi yardıma çağırmıştı. Ona göre biz çok ahlaksızdık ve onu da günaha sokuyorduk.

Lisede okuduğum yıllarda, sabahları saçımı örme-si ve beni okula göndermesi hatırladığım diğer sı-caklıklardan biridir. Hatırladığım güzel anların bu kadar az olması acı veriyor. ‘Haksızlık mı ediyorum?’ duygusuna kapılıyorum. Ama fazla bir şey gelmiyor aklıma. Bunlar dışında hep mesafeli iliş-kileri hatırlıyorum. Onun için bir ‘nur’ olan ay’a gidildiğine inandığımız için bize çok kızar ve ola-ğanüstü bir ciddiyetle kandırıldığımızı anlatırdı. Birtakım adamlar, dünyanın bir yerinde, garip kıya-fetlerle yürümüş ve bunu bize yutturmuşlardı. Ayırı-ca onun gözünde hiç makbul kızlar olmadık. El iş-leri yapmak yerine kitap okumamızı kabul edemi-yordu ve bunun için en çok anneme kızıp yükleni-yordu. Hiç iş yapmayı bilmiyorduk ve bizi alan iki gün sonra kapıya bırakırdı. Üniversite için ben ve ardından kız kardeşim evden ayrıldığımızda iyice düştük gözünden. Oralarda neler yapıyorduk kimse bilmiyordu. Kızları kendi haline bırakırsan başlarına her iş gelirdi.

Hatice, ancak Ciciana’nın ölümünden sonra ken-di evinin hanımı olmuştu. Ve bunu hakkıyla yerine getirdiği, büyük teyzemle konuştuğça iyice ortaya çıkıyordu. Ciciana’nın sevgili kızı olan büyük tey-zem, ki annesine abla diyordu, Ciciana’nın ölümün-

den sonra aynı ihtimamı bu kez de annesinden görmeye başlamıştı. Öyle bir ihtimamdı ki bu, teyzem

Hatice anneanneden... Gelinlik ya da nişanlı... Simli çizgili çarşaf...

kırklı yaşlarında ve dört çocuk anneyken dahi anneannem ona bir çocuk gibi davranıyordu. "O bilmez, aptaldır, beceremez" laflarını dilinden düşürmeden teyzemin çocuklarını büyüttü. Hatice, Ciciana'dan gördüğü ve öğrendiği otoritenin, baskının neredeyse aynısını büyük teyzeme uygulayarak kendi acısını mı çıkardı diye düşünüyorum bazen. Gerçekten de sürekli aşağıladığı, hor gördüğü büyük teyzemin yanından hiç ayrılmadı.

Büyük teyzemin, anneanneme ilişkin ilk söylediği şey "çok diktatördü" oldu ve hemen ardından ekledi, "çok da merhametliydi" Büyük teyzeme, bu ikisini nasıl bağdaştırdığını sormak anlamsızdı. Buna bir cevabı olamayacağını bilecek kadar deneyim

sahibiydim. Çocukluğunda, kendisi ve kardeşleri arasındaki ayrıma nasıl razı olduğunu sorduğumda, boynunu büküp, "ben de çocuktum, ne bilirdim" demesi, söyleyecek bir şey bırakmıyordu. Kendi çocuklarıyla da ilişkisi buna benzer bir şeydi. O, çocuklarının göz kulak olduğu, bir küçük rolü oynamaya devam ediyordu ve yine kendi çocuklarının deyişiyle "bir paket Maltepe sigarası olduğu sürece, her şeyin yolunda olduğuna inanıyordu."

Hatice, uzun ve çok ıstıraplı geçen hastalık döneminin sonuna, Nisan 1994'e kadar hep büyük teyzemin yanında kaldı. Yaşıyor olsaydı, bu öyküyü daha rahat kurabilir miydim? Belki... Ancak, duyduğum iç sızısı, ona eşlik eden garip bir suçluluk duygusuyla birlikte devam ediyor. "Neden?" diyorum. Belki de bizi seviyordu ama bunu nasıl göstereceğini bilmiyordu. Ona hiç gösterilmeyen bir duyguyu beklemekle haksızlık etmiş olmuyordum?

Bilemiyorum.

Menekşe İldan'ın anneannesi Elif...

Ben bu 'içi siyah kadın'ı düşünüp
durdum, zayıf bedenini... Sonra
elli beş kişiyi... Bedeninde
santimetre kareye düşen acıyı...
Çimdikledim etlerimi... Etlerim
lif lif oluyor. Lime lime
koparıyorum. Kemiklerimdeki
çizik seslerini duyuyorum,
iliklerimin akışını duyuyorum,
dışarıya doğru. Elli beş kişinin
acısını bir yana, delikanlılık
dönemindeki üç erkek kardeşin
acısını bir yana koyuyorum.
Nenem en büyük abla, yarı
anne. Üç kardeşin acısını elli
beşle çarpıyorum...
Çıkanı binlerle... Bedenim o
alacakaranlık sürgün yeri...

Menekşe İldan Çiftçi

107

Anneannemin hikâyesini yazmak neden böyle zor geldi bana? Anneannemin hikâyesinden benim bugünüme düşen ne çok gölge, ne çok acı, ne çok gerçek varmış... Hani denir ya "anlatılan senin hikâyendir" diye... Benimki de o hesap. Anneannemin hikâyesinden anneme baktım durdum; annemden kendi resmime... Ben pek kendimden söz etmem; bunun yollarını da pek bilmem, saklı ve geridedir benim altüst oluşlarım, savruluşlarım, kendimle dur durak bilmeyen kavgam... Hani biraz da bencilcedir. Ben Bingöl'den kopup gitmişim İstanbul'a... Annem benden sonra Bingöl'den İstanbul'a, oradan da Almanya'ya. Anneannem ise – o her satırında nereden başlasam da bu yazıyı kanırtmadan bitirsem diye uğraştığım, acısını otuzlu yaşlarımda çektiğim kadın da – bize yolculuğu başlatan yola Dersim'den çıkmış...

Bu satırları yazarken bir kadın kurultayı yapılyordu Silvan'da.* CHP lideri puşiler, zılgıtlar ortasında, yayvan ve kuru bir üslupla "güneydoğu insanından özür" diliyordu. Buzlu camdan görünen binlerce Kürt kadını meydanda toplanmıştı. O kan ve barut ile işlenmiş topraklarda CHP liderinin se-siydi bu kez patlayan. "Güneydoğu insanının sorunu iş, iş, iş..." diyordu. Bu başına gelmedik şey kalmamış, anneannemin coğrafyasından, teninden ve yazgisından desenli binlerce kadın, bir umar uğruna meydanı doldurmuştu. Silvan'da Kadın Kurultayı meydana taşınmıştı...

Ben ise yazmak denen lanet olası eylemin kah-redici ağırlığı altında bir yol arıyorum. Öyle bir yol ki, beni size taşıyacak, anneannemi bana... Öyle bir yol ki, anneannemin hikâyesi acıtırken, kanatırken içimi, satırlarda soğuk ve yalın duracak. Bu yolu bir türlü bulamadım. Anneannem de bulamamış... İçinde koca bir mezarlık taşıyarak yaşamış. Anneannem bu "yaşamış" yüklemine nasıl bakardı bilmem. Ben sözgelimi ve sözün yettiği kadar "yaşamış" diyorum. Yarı-yaşamış desem daha mı doğru olurdu? Yalnızca loriklere (ağıt) sığınmış tümüyle göçünceye dek...

Hani sürgün sözcüğü bir de hasret ve hüznün taşır ya yanında, işte öyle, benim de bu ardımda kalan ve bana çıkan yolculuk. Bu son yıllarda, sükün eden onca şeyin ortasında bir başıma yol ararken, karşımda anneannem. Üstelik bir ses değil, bir görüntü değil o, yalnızca bir imge benim için. Neylersin ki anneannem yakıyor belleğimi. Anneannem

(*) Silvan'da, 22 Şubat 1998'de düzenlenen Kadın Kurultayı.

dayanılmaz bir özlem. Onun hikâyesini her anlatan kişi, o hiç anımsamadığım kadına yöneltti beni. Soğuk duruyorum kabuğumun içinde, soğuk sorular soruyorum onu anlatsınlar diye bana, oysa içim kaynıyor. O imgeden ibaret kadın, annemin bakışında, Beser teyzenin Zazaca kelimelerinde yüreğime dokunacak denli yakınıma geliyor.

Sonra yakıp yıkan bir hikâye... Dayanılmaz bir hasret... Alacakaranlıkta o... Lorikler içinde ve benden uzak. Ben anneme baktığımda, biraz daha derinden, anılar ve ağıtlar ortasında anneannemi keşfe çıktığımda, böyle bir "sürgün" yerinde buldum kendimi. Bir "göç" içinde olmuş hayatımız, anneannemin, annemin ve benim... Bir zorunlu göç bu, bütün güncel çağrışımlarından öte ve onu da içeren... Bir göç katmış önüne bizi... Yersiz, yurtsuz bırakmış üçümüzü de... Birbirini izlemiş yollarımız otuz yıl arayla... Kadınlık durumumuz içinde sürgün halimizden arta kalanlar bende kalsın. Benim size bir hikâye anlatmam lazım.

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde Der-sim dört dağ içindeymiş. Nenem o dört dağ içinde yitirmiş her şeyini. Alacakaranlık bir zamanın Der-sim'i dört dağ içinde kuşattığı puslu ve güvensiz yıllar, nenemin ailesini de bir anaför gibi içine çekmiş... Bir alacakaranlık sürgünüymüş nenem... Bu hikâyenin bir başlangıcı olmalı.

Anneannemin hiç "yeri" olmamıştı hayatımda. 1974'de öldüğünde, o Bingöl Adaklı'daydı, bense okumak üzere gittiğim İstanbul'da, babaannemler-deydim. İlk sürgünümdü benim de, ilk dilsizliğim, ilk annemden kopuşumdu. Babam Almanya'da, an-nem ve kardeşlerim Bingöl'de; ben Zeytinburnu'nda

Türkçe'ye "yabancı", İstanbul içinde "yalnız" ve anneanneme kelimenin bütün anlamlarında uzaktım. Babaannemin yanında ise küçüktüm daha. Dayımlara başsağlığına gitmişti babaannem, beni de yanına alarak. Hayal meyal hatırlıyorum.

Anneannemin fotoğrafına uzun uzun baktığım zamanlar ortaokul yıllarımdı. Dayımlar beni ona benzettikleri için merak ediyordum onu. İstanbul'da, bir hastane odasında yatarken, çevresinde bir kalabalıkla çekilmiş o siyah-beyaz tek fotoğrafında kendime ilişkin hiçbir şey bulamamıştım. Ölümünden sonra, eldeki bu tek fotoğrafı, o kalabalık arasından alınıp iki oğlunun vesikalık fotoğrafı arasına konuldu, renklendirildi ve yeni bir fotoğraf oldu. Bu fotomontaj fotoğrafı, Hıdır dayım, yeni evine taşınana dek salonunun duvarında asılı tuttu.

110

Anneannemin hikâyesine doğru bir yolculuğa çıkarken, belli belirsiz bu fotoğraftan başka bir şey yoktu belleğimde ona ilişkin. Donuk ve suskun duruşunun ardındaki gerçeğin yalnız hastalığı olmadığını daha sonra öğrenecektim. İzleyen yıllarda bir Dersim hikâyesine kulak misafiri olacaktım, büyükler kendi aralarında konuşurlarken. Bu hikâyenin anneannemin hayatında çok sarsıcı bir yeri olduğunu çok sonraları farkedecektim.

Psikoloji bölümünde okurken, aile terapisi dersinde, hocamız "ailelerinizin soyağacını çıkarın" demişti. O ödevi yaparken, küçük bir kağıt parçası üzerinde nice insan hayatının kapı aralığında durduğunu duyumsamıştım. Dedemin, yani babamın babasının genç yaşta apandisit gibi bir hastalıktan öldüğünü öğrenmek yüreğimi sızlatmıştı; ama en çok anneannemin ailesinin başına gelenler darmadağın

etmişti beni; 1938'de anneannemin üzerinde yeşerdiği, onu bize taşıyan dallar kopartılmıştı, soyağacı kesilmişti. Kafamda bir sürü soru vardı. Ancak Ankara'da, bu sorulara yanıt verecek insanlardan uzak olduğum için, bu soruları ertelemelere ve unutuşlara bıraktım.

Bu hikâyeyi yazarken "anneanne" kelimesinin benim için bir şey ifade etmediğini fark ettim. Şehirde öğrendiğim ve hiç kullanmadığım bir kelimeydi "anneanne". Eğer anneanneme seslendiysem "nene" demiş olmalıyım. Bu yüzden bundan sonra "anneanne" yerine, "nene" kelimesini kullanacağım.

Annemden, nenemi küçükken gördüğümü öğrendim. Annemle aynı köye gelin gelen teyzem öldüğünde, nenem gelip bir ay kadar kalmış bizim köyde, ben dört-beş yaşlarındayken. Teyzemin öldüğü gün, ağlaşmaları, o olağanüstü kalabalığı hatırlama rağmen, nenemi hiç hatırlamıyorum. Belleğimi ne kadar zorlasam boşuna, çocukluğun karanlık dehizlerinde kayboluyorum.

Nenemin hikâyesine nereden başlayacağımı bilemedim. Onu en iyi bilen, tanıyan, anlatabilecek pek çok insan göçüp gitmişti çoktan. Ne dedem, ne de büyük dayım Kazım hayattaydılar. Bütün bir yaz annemin ve teyzemin Almanya'dan gelmelerini bekledim. Önce onlarla konuşmak istedim. Bu arada, yine annemden nenemin bir kız kardeşi olduğunu ve İstanbul'da yaşadığını öğrendim. Bunu öğrenmek birazcık olsun yüreğime su serpmişti. Görüşme şansı bulabildiğim en yaşlı kişi oydu.

Merak ve soruyla dolu aylar içinde, nenemin adını da bir türlü hatırlayamadığımı fark ettim. Onun adını taşıyan iki kuzenimin adı da yardımına gel-

medi. Hep babamın anneannesinin adı geliyordu dilimin ucuna, şaşırtıcı bir halde. Nenem, bu bekleyiş döneminde, çok uzak ve adsız, belli belirsiz bir siluet halinde benimleydi; kafamın içinde dönenip durdu.

Nenemin yeni yeni keşfettiğim yaşamöyküsü bende sarsıcı bir etki yarattı. Çocuk yaşta terk ettiğim bir coğrafyanın süregelen yalnızlığını ve acılarını bir kadının hayatında kristalize olmuş halde buldum. Toplumsal çalkalanma ve yok edilişlerin bir insan hayatında yarattığı yaralara dokundum. Kopup geldiğim topraklarda bıraktığım bir "kimlik" peşime düştü, o toprağın rüzgarına verdiğim "dil" ağzımı yaktı. Nenem unutmaların kolaylığına sunduğum geçmişimle, etimi acıtan bir gerçeklik içinde geldi bana.

112

Bugüne dek Kürtlerle veya Dersim olaylarıyla ilgili hiçbir şey okumadım. Elim varmadı nedense. Görüşmelerimi yaparken merakım, sorularım öyle çoğaldı ki, gidip bu konularla ilgili kitaplar almaya karar verdim. Bir kez baktım kitapçıya, bulamadım, bir defa daha bıraktım ertelemelere. Aile içinde dilden dile anlatıla gelen Dersim hikâyelerinin ne denli uzağında durduğumu şimdilerde anlıyorum... Nenemin hikâyesine bütün kapıları, anıları, ağıtları açınca anladım: İster resmi, ister gayri resmi, ister yazılı, ister sözlü anlatılarda olsun bir Dersim gerçeği vardı.

Annem ve teyzem dışında, onların şimdi en az seksen yaşında olan, ablası gibi hiç Türkçe bilmeyen, 1980'li yıllardan beri İstanbul'da, gelini ve torunlarıyla birlikte yaşayan teyzeleri, yaşayan en büyük dayım Hıdır ve dedemin kuzeni olan Hüseyin

amcayla görüştüm.

Nenemin kız kardeşi Beser teyzeyle olan görüşmem dil nedeniyle ne yazık ki istediğim gibi verimli olamadı. Güya çevirmenlik yapmak üzere bizimle gelen Aziz dayım, daha çok özet ve yorum yaptı çeviri yerine, Beser teyzenin kullandığı söz ve kelimeleri bana olduğu gibi veremedi; Beser teyzenin – beden diliyle anlayabildiğim – duygu yüklü kelimeleri, dayımın dilinde bu duygularından kopuk, yavan birer kelimeye dönüşüyorlardı. Tek aksilik bu değildi. Fotoğraf makinesini çalıştıramadık orada. Dolayısıyla, Beser teyzenin fotoğrafını çekemedim. Daha kötüsü, çekilmiş bir fotoğrafını da bulamadım. Neredeyse hiç fotoğrafı yokmuş, olanı da bulamadılar.

Hüseyin amca şimdilerde 80 yaşına merdiven daydı. 1938’de on altı, on yedi yaşlarındaymış. Bölük pörçük bildiğim, herkesin bir ucundan anlattığı Dersim olayını, Hüseyin amca daha bütünlüklü bir halde bana anlatarak, kafamdaki Dersim haritasının eksik parçalarını tamamlamamı sağladı, bu konuyu olabildiğince anlamama (!) yardımcı oldu.

Nenemin çocukları, annem, teyzem ve dayım, Dersim olayı dışında kalan, neneme ilişkin, yeterli olmasa da, burada anlatılacak olan kısımları bana aktardılar.

Bütün bu görüşmeleri yaparken hep yanımda olan, beni zaman ayırarak arabasıyla görüşeceğim yerlere götüren kız kardeşim Alemşah’ın da giderek bu öykünün içine çekilişini görmek heyecanımı artırdı. Kız kardeşim, hayatımı kolaylaştıran bu yardımlarının ötesinde, aynı heyecanı duymanın, görüşme sonrası duyumsadıklarımızı paylaşmanın keyfini

yaşattı, bu hikâyenin izini sürmenin ne kadar doğru ve anlamlı olduğunu düşündürdü bana bir kez daha.

Nenemin adı Elif. Ailenin ilk çocuğu. Doğum tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber, 1909 yılında doğduğu sanılıyor. Tuncelili. Yörede tanınan, büyük bir ailenin kızı. Babası Ahmet. Annesi Hatice.

Babası Ahmet Efendi, sağ kalabilen beş kardeşten biriymiş. En büyükleri Süleyman Ağa'ymış. Diğer kardeşler ise, Veli, Hüseyin ve en küçükleri Bertal Efendi. Ailenin büyüğü Süleyman Ağa aile reisiymiş aynı zamanda. Aktarılanlara göre, çok zengin bir aileymiş. Taru ve Bedro yaylalarının sahibi oldukları söyleniyor. Eski adı Cıvarık yeni adı Sarıayla olan köyünde ikamet ederlermiş. Üç büyük konakları varmış.

114

En küçük kardeş olan Bertal Efendi, zamanla Süleyman Ağa'nın büyüklüğünü ele geçirmiş. Alevi dedeleri de, okuryazar olduğu ve Türkçe bildiği için Bertal Efendi'ye destek vermişler. Küçük kardeşin bu çıkışı, kardeşler arasında büyük çatışmalar yaşanmasına neden olmuş. Ancak Bertal Efendi otoritesi ve yaptığı işlerle ön planda kalmayı başarmış.

Aileden kimilerinin Çanakkale'de savaştığı, Rus işgali sırasında da cephede oldukları söyleniyor. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra ailenin itibarı artarak devam etmiş. Hayvancılık ve tarım dışında, devlet işi de yapmaya başlamışlar. Çok sayıda katırları olduğu için, askeriyenin sevkıyat ihalesini almışlar. O dönemde yol olmadığı için taşıma işi katırla yapılıyormuş.

Kurtuluş Savaşı çoktan bitmiş, Cumhuriyet tüm ülkede örgütlenmesini yapmakta. Ancak Doğu du-

rulmamıştır hâlâ. İç göçler ve yerel çatışmalar hayatları altüst ediyormuş. Ermenilerin bölgeden sürülmesi, aktarılanlara göre bu yıllarda da devam ediyormuş. Onlardan boşalan kimi yerlere Bertal Efendi kendi himayesindeki topraksız ve yoksul aileleri göndermiş. Bu ailelerden biri de dedemin ailesiymiş. O zamana dek nenemlere komşu olan dedemler, Bingöl'e bağlı Kiğı ilçesinde Ermenilerden kalan topraklara yerleştirilmiş.

Bölgede, o zaman da yoksulluk hükmünü sürdürmekteymiş. Nenemin kız kardeşi Beser teyze, böyle bir dönemde ailesinin zenginliğini anlatmak için, "öyle çok hayvanları vardı ki, günde bir teneke yağ elde ederlerdi" diyor Zazaca.

Nenemler beş kardeşmiş. Kendisinden küçük bir kız kardeşi – Beser teyze – ve üç de erkek kardeşi varmış. Kız kardeşi aralarında yedi sekiz yıl olduğunu söylüyor. Nenemin çocukluğuna ve genç kızlığına ilişkin Beser teyzeden pek bir şey öğrenemiyorum. "Hatırlamıyorum..." diyor. Gelini açıklama getiriyor: "Bir buçuk yıl önce oğlu -kocam- intihar etti, bu olaydan sonra akli gidip geliyor. Eskiden her şeyi çok daha net hatırlardı..." diyor. Beser teyze, ablasıyla arasındaki yaş farkını, "arada ölenler olmuş olabilir" diyerek açıklıyor. "Ablam evlendiğinde ben yedi-sekiz yaşlarındaydım." diyor. Anneleri bir ara felç geçirmiş. Evdeki ikinci büyük kadın olan nenem, hem annesine, hem de kardeşlerine bakmış o dönem.

Dedemle uzaktan akrabaymış nenemler. Annem, dedemle nenem arasında epey yaş farkı olduğunu söylüyor. Dedem nenemin çocukluğunu çok iyi hatırlıyormuş. Dedemle evlendiğinde, nenem on altı on

yedi yaşlarındaymış. Kız kardeşi nenemin isteyerek evlendiğini söylüyor. Annemse, nenemin kendisine "Baban kan olup yapışmasaydı babama, beni ona vermezlerdi!" dediğini söylüyor ve ekliyor "O zaman hangi kıza evleneceği kişiyi isteyip istemediği sorulurdu ki?"

Nenem Kiğı'ya bağlı Hupus'a gelin gitmiş. Düğünleri burada olmuş. Babası da tam bu sıralarda, Hupus'ta yakın bir akrabası ölünce, onun karısını kuma olarak getirmiş. Anneleri buna çok içерlemiş, "iki düğünü birlikte yapma" demiş, ama sözünü dinletememiş. Birkaç yıl sonra anneleri ölmüş; nenem kardeşlerini yanına alarak, bir yıl onlara bakmış.

Hupus'ta birkaç yıl yaşadıktan sonra, yine Kiğı'ya bağlı Adaklı nahiyesine yerleşmişler. Burası da çok eski bir Ermeni yeriymiş. Çoğunluğu Sünni, daha sonraları İstanbul'a göç edecek olan birkaç Ermeni aile ve dedemler gibi yeni yeni oraya yerleşen Alevilerden oluşan karışık, ama Ermenilerden dolayı da gelişmiş bir yermiş Adaklı. Yine özenle yapılmış taş bir Ermeni evinde oturuyorlarmış. Annem, "çocukluğumuzda duvarlardaki oyuklar arasında ufak ufak kağıtlara sarılmış tırnaklar bulurduk" diyor. Bu kaçgöç hikâyeleri arasında, Ermenilere ilişkin bir şeyler de anlatılıyor hep.

Dedemler, nenemlere göre çok fakirmiş o zaman. İki erkek kardeşmişler. Anasız-babasız büyümüşler. Amcaları bakmış onlara. Adaklı'da uzun yıllar iki kardeş aynı evde yaşamışlar. Daha sonra kavga ederek ayırmışlar evlerini. Nenemin ailesi, bu yıllar boyunca kızlarına sürekli maddi destek sağlamış. Her yıl hayvan ve erzak yardımında bulunmuşlar. Nenenin babasıgil, en büyük torunları olan Kazım dayı-

mı, yedi yaşına geldiğinde yanlarına, Tunceli'ye almışlar okutmak üzere. Bu arada Beser teyze de evlenmiş ve bir çocuğu olmuş. Erkek kardeşleri ise bekarmış daha.

1938'den önce bölgede çeşitli gerilimler ve çatışmalar baş göstermiş. Dersim bu çatışma ve gerilimin odağında yer alıyormuş. Burada sürekli çatışma oluyormuş. Devlet kendi kamusal düzenini kurmak, bölgedeki otoritesini sağlamak için, bu kargaşa ve gerilim ortamında giderek daha radikal ve sert önlemler alıyormuş. Bu dönemde meydana gelen olaylar, tüm bu çatışma ve isyanlar, nenemin ailesinin telef olmasına zemin hazırlamış. Nenemin ailesiyle ilişkilendirilmesinden dolayı, Seyit Rıza Olayı olarak bilinen olay ailenin akıbetinin belirlenmesinde önemli rol oynamış. Seyit Rıza Olayı da, diğer isyanlar gibi, resmi söylemde "orada uygulamaya sokulan ıslahat ve medeniyet programına karşı gösterilen modernlik öncesi (aşiret) bir direncin kırılması" olarak değerlendirilmiş.

Seyit Rıza Olayı'ndan sonra, bölgedeki gerilim daha da yükselir. Hüseyin amca sonraki gelişmeleri aktarıyor:

"Devlet artık kararlıdır. Bölgede etkili olan bütün aşiret reisleri, ağalar etkisiz hale getirilir. 38'den önce, 1936'da bir emir gelir: 'Kim silahını teslim ederse affedilecek... diye. Silahını teslim edenler oluyor, ama teslim eden geri dönmüyor. Süvari birliği Nazimiye'ye geldi. Nazimiye'ye askeri kışlalar yapıldı, büyük kışlalar... Önce köydeki tek olan evleri topladılar. Bekçilerin tek mermilik mavzerlerini aldılar. Kuş uçmaz, kervan geçmez dağların başına

karakol kuruldu. Asker merkeple iki saatlik bir uzaklıktan su taşırdı. Dağa-taşa korku yağdı. Kimse bir anlam veremedi yine de, devletin ne yapmaya çalıştığına dair."

Devletle halk arasındaki – bu bölgeye özgü – çelişmelerin giderilmesi adına yapılanlar, anlaşıldığı kadarıyla olayların daha da şiddetlenmesini önleyememiş. Bu gergin hattın bir ucundaki devlet, yeni olayların çıkmasını engellemek için, Doğu'daki kuvvetini artırmaya devam eder. Hüseyin amca Bertal Efendi'nin hikâyesini anlatmaya başlıyor:

"Bu arada Bertal Efendilerle itilaf halindeki kimi akraba ve köylüler, Seyit Rıza'ya yardım ettiği gerekçesiyle Bertal Efendi'yi devlete şikâyet eder. Devletin silahını Seyit Rıza'ya verdiği öne sürülür. Bir gün Nazimiye'ye bir general geldi. Nazimiye'de Doktor Fırat Beyler vardı. Onların dükkanının önünde bir dut ağacı vardı, o dut ağacının altında oturuyorduk. Biz de oradaydık. Bütün Cıvarık aşiret reisleri toplandılar. General dedi ki, 'sizin ihtiyacınız nedir, derdiniz nedir, ne istiyorsunuz devletten, onu bana arz edin.' Bunlar toplanıp Bertal Efendi'ye dediler ki, 'Bertal Efendi biz cevap veremeyiz, Türkçe'miz azdır, Türkçe'miz yoktur, ancak sen bizim yerimize konuşursun.' O da tuttu dikildi generalin karşısına, konuştu: 'Suyumuz yoktur, yolumuz yoktur, millet fakirdir... Ne dertleri varsa söyledi. Bertal Efendi bunları söyleyince Paşa, 'Bu halkın vekaleti sende midir?' diye sordu. O zaman şimdi adı aklıma gelmiyor, bir adam çıktı 'Hayır Paşam, herkesin vekaleti kendisindedir, bu adam kendi kendisine konuşuyor!' dedi. Bu söz üzerine Paşa, yaverine 'Bu adamın notunu al!' dedi. 'Bu adam karış-

tırcıdır... diye notu alındı o zaman Bertal Efendi'nin. Toplantı sonrasında Bertal Efendi'ye 'Hazırlığını gör! Konya'ya gönderiyoruz sizi, orada toprağınız hazır... dediler. Bertal Efendi, Nazimiye'de yetkililerle pazarlığını yaptı, uzun süren görüşmeler ertesinde, onu yolcu ederlerken, elinden atını aldılar, çok iyi bir atı vardı, topal bir ata bindirdiler. Nazimiye çıkışında bir tepeye vardığında, çalılıklar arasında askerleri görmüş. Bunun bir tuzak olduğunu anlamış...”

"Yazdı... Ekin biçme vaktiydi... O yıl da ekinler öyle büyümüştü ki... Herkes yayladaydı. Yeni bir emir geldi, 'herkes bir gecede yayladan köye dönecek' diye. Hayvanların hepsi yükte, yaylada yük taşıyacak hayvan yok. Kimi merkeple, kimi öküzle köye döndü. İki-üç gece sonra, bir emir daha geldi, 'kendi köyünden başka bir köye izinsiz gitmeyeceksin' diye. Diğer gün ise, 'kimse saat dokuzdan sonra, emir olmadan kapı açmayacak' dendi. Diğer köylerle irtibatımız kesilmişti.

"O zaman evimiz iki katlıydı. Kardeşimle yatıyoruz. Ay ışığı vurmuş her yana. Alacakaranlıktı gece... Ben uyumamışım daha. Büyük pencerelerimiz vardı... Ama düşman için yarıya kadar taşla kapatılmıştı, kurşun gelmesin diye. Dersim var o zaman... Pülümür'den bir su gelir... Bu suyun sol tarafı Dersim... Dağlarında eşkıya var... Her gün bir olay olur. Asker de hep sol tarafta. Birden postal sesi duydum... Hayvan ayak sesleri geldi... Kalkıp pencereye baktım ki, asker geliyor boyuna... Bertal Efendilere gidiyor. Babamı uyandırdım. Biraz sonra Bertal Efendi'nin oğlu Şükrü, iki askerin süngüsü altında bize geldi. 'Annemin fistanı varmış sizde,

onu istiyor, bizi sürgüne götürüyorlar!’ dedi. Anallım bir fistan, bir de döşek yüzü getirdi, çocuğa verdi. Çocuk döşegin yüzünü fırlatıp attı. ‘Teyze,’ dedi ‘bizim bütün eşyalarımız burada kalıyor, ben bunu ne yapayım? Yalnız fistanı götüreceğim, an-nem giyecek...’ dedi. Epey sonra yine geldi. Ağa-nın hanımının ‘heram’ı da (çarşaf) bizdeymiş. Üvey anam hastalanmış, onu giyip Pülümür’e doktora git-mişti; fakat heram o siyah heram değil, yaldızlı, büt-tün yeşil, mavi, kırmızı... Öyle güzel çarşaf... Sür-güne gidiyorlar, heramı da istiyorlar."

Bertal Efendi'nin ölümünden kimsenin haberi yokmuş. Ailesi bir mektup almış ondan. Mektupta, "Ben Konya'ya gidiyorum. Devlet bize toprak ver-di. Siz de, büyük ana dışındaki herkes, hemen to-parlanıp ardından gelin..." diye yazılıymış. Mektu-bu okuyan aile karışmış; Süleyman Ağa "biz böyle bir karar almadık" diye karşı çıkmış, "bu Bertal Efendi'nin yazısı değil" demiş başka biri, kimileri ise, "iyi şeyler düşünülmemekte, bir an önce gide-lim" demiş.

Bu tartışmaya son verilmiş... Hemen gitmeleri ge-rekmekteymiş. Bertal Efendi'nin ailesinden olan her-kes, yakın akrabalar meydana çağırılmış. "Toplanın, hemen yola çıkacaksınız." demişler. Aile, bütün ak-rabalar, kadın, çoluk-çocuk herkes meydanda toplan-mış. Yükte hafif, pahada ağır eşyalarını alabilmiş-ler... Heybelerine kıymetli eşyalarnı, iyi bir-iki yor-gan, ekmek, yağ, katık... koymuşlar. Kadınlar, bir taraftan ağlamış, bir taraftan söylenmiş, bir taraftan toparlanmışlar. Erkekler, evlerini, mallarını, hayvan-larını tanıdıklara teslim etmişler. Birkaç kişi dışın-

da kimseyle görüştürülmemişler. Nenemin kız kardeşi Beser teyze, aynı köydeymiş, babası ve kardeşleriyle helalleşmek istemiş, izin vermemişler. Akra-ba olmayan kimselerle evli, aileden kadınları çağır-mamışlar. Alelacele yola çıkmışlar. Kimisi bunu hayra yormamış, "sonumuz kötü" demiş.

Kafile nahiyeye varınca, burada bir kadın ve ada-mı bırakmışlar. Kadın, Beser teyzenin kocasının üvey annesi; erkekse amca kızının kocasıymış. Adam köye geri dönerken, kadın uzaktan kafileyi takip etmeye başlamış. "Başlarına bir şey geleceği-ni anlamış." Göç kervanı Dereoba'ya varınca bura-da çocukları, kadınları ve erkekleri ayrı ayrı grup-lar halinde toplayıp, ip ve yorganlarla bağlamışlar. Kadın bir tepenin arkasından onları izlerken, yolda bir şey bulmuş: "Eskiden kuzu derisi, tulum şeklin-de çıkartılıp, beyazlatılırdı, buna 'mamuk' denilirdi, kadınlar içine eşyalarını koyardı. Bakmış ki, Bertal Efendi'nin gelininin tacı üstünde." Tam bu sırada silah sesi duymuş. Ağlamalar, bağrışmalar, çığlıklar yükselmiş... Kafileyi takip eden kadın, yaylım ateşi başlar başlamaz daha fazla dayanamamış korkudan koşmaya başlamış. Kadının köye ulaştırdığı haber üzerine, gizlice olay yerine bakmaya giden tanıdık-lar, orada yükselen dumanları görebilmişler, bir de tarif etmekte zorlandıkları, burunlarında kalan o yan-ık et kokusunu duymuşlar. Yaylım ateşinin ardın-dan, üzerlerine gaz dökülerek yakılmışlar.

Bertal Efendi'nin ailesinden köyde kalabilen, o zaman yüz yirmi yaşında olduğu söylenen, ailenin saygıdeğer büyük ninesi, Seyit Kübra Ana, bu ha-beri duyunca, kaybettiği evlatlarının, torunlarının

isimlerini saymayı bitiremeden kendini bir iple asmış. Beser teyze, bunları hatırlamak bile istemiyor. "Kendimi yedim... diyor yalnızca. Göz pınarları kurumuş artık. Konuşmak istemiyor bunlardan. Yorgun. Ansızın hayatına girip onu zorlamak doğru gelmiyor bana. Anlattıklarıyla yetinmek istiyor, "belki daha sonra"ya bırakıyorum anlat(a)madıklarını.

Bu olayda, nenemin babası, erkek kardeşleri, analığı, üvey kardeşleri, amcaları, kuzenleri, yengeleri yani bütün yakınları öldürülmüş. Aileden elli beş, altmış kişinin gittiği söyleniyor. Şans eseri, o zaman başka yerde veya askerde olan birkaç erkek ile nenem ya da kız kardeşi gibi evlenen beş-altı kadın kurtuluyor aileden. O sırada Mazgirt'e okumak üzere gönderilen, aynı zamanda taşımacılık işinde babasına yardım eden Bertal Efendi'nin oğlu Aziz'in akıbeti de aynı olur. Uzak akrabalar sıranın kendilerine geldiğini düşünerek günlerce mağaralara çekilirler. Çocuklar buğdayların içinde saklanır. Ertesi gün Bertal Efendi'lerin bütün konakları aranmış, evrak, kağıt, eski yazı... bulunan bütün belgeler toplanıp alınmış. Silah bulunmamış. Konakların kapılarına mühür vurulmuş...

Bu olay bir süre neneme söylenmemiş. Başına bir iş açacağından korkmuşlar, büyük nine gibi. Dedem o sırada orada okumakta olan Kazım dayımdan da haber alamamış. Nenem, anneme, olayı nasıl öğrendiğini şöyle anlatmış: "Harman yerindeyiz, çalışıyoruz, baban bir hışımla geldi, küfür etti bana, hakaret etti bir sürü... 'Sen nasıl oğlumu gönderdin, sen oğluma sebep oldun!' deyip durdu. Ben de hiçbir şey bilmediğim için, 'ne oldu oğluma, hasta mı, su-

da mı gitti, söyle bana' diyerek ağladım. Baktım baban bir şey söylemiyor, kuzenimin evine gittim, 'belki Tunceli'den bir haber alırım' diye. Gitmez olaydım, herkes ağlıyor, herkes yasta..." Orada öğrenmiş her şeyi. Dayımın sağ salim olduğunu ise sonradan haber alıyorlar. Sonunda anlaşılmış ki, dayım hem giyiminin farklı oluşu yüzünden, hem de büyüklerin açıklamaları üzerine askerler tarafından yabancı biri olduğuna kanaat getirilip köyde bırakılmış.

Bu alacakaranlık günler sürerken birçok insan daha güvenli olur diye dağlara vermişler kendilerini. Dedem de onlar gibi yukarılara çekilmek istemiş... "Görecek gün mü kaldı, gidecek yer mi kaldı? Ben bir yere gitmem, gelip ne yapacaklarsa yapsınlar... diye direnmiş nenem. Dedem, anneme "Ele'nin acısı yüreğinden korkuyu silmişti..." demiş. Annem nenemin bu günlere ilişkin kendisine anlattığı bir anısını onun dilinden aktarıyor: "Bir gün evdeyim, kapı açık, ben de lorik söylüyordum. Tanıdık herkes gitmişti. Saklanmak aklıma gelmiyordu benim. Öyle yaralıydım ki, beni de götürsünler istiyordum. Meğer kapı önünden bir başçavuş geçiyormuş. Beni dinlemiş. Türkçe bilen birini çağırtmış, 'Niye böyle yaralı, niye böyle dertli dertli ağıt okuyor?' diye sormuş. Anlatıldı derdim. Başçavuş 'Ne olursa olsun, ben bu kadına bir şey yapmam, onun sesi, onun söyleyişi ciğerimi yaktı...' dedi."

Nenemin ailesini kül edip savuran, nenemi bir ömür boyu "kördüğüm bir acı yumağı" haline getiren olayın nedeni neydi? Neden bunlar olmuştu? Nazım Hikmet'in Şeyh Bedrettin Destanı'nda yer alan şu dizeleri, bu hikâyenin yazamadığım her boyutunda örtülü bir yanıt gibi dilime dolandı durdu,

tarihsel, sosyal, ekonomik şartların zaruri
neticesi bu.

DEME...

Bilirim

O dediğin nesnenin önünde kafamla eğilirim.

Ama bu yürek

O bu dilden anlamaz pek

O hey gidi kambur felek, hey gidi kahpe
devran hey"

Görüşme yaptığım kişilere de sordum 'neden' diye. Beser teyze, 'bilmiyorum' dedi. Annemler de öyle. Hüseyin amca ise, 'yoğun çatışmalı günlerdi' dedi yalnızca. "Ancak günler sonra, her gün birkaç kişinin daha ormanda kaybedilmesinden, köy muhtarının da çok ağır halde can vermesinden sonra, neredeyse benim babamın da gideceği bir sırada, iki süvari köye beyaz bir bezle geldi. Af haberiymi bu..." diye devam etti. Peki bu niyeydi? dediğimde, "İtalya'ya silah ve askeri teçhizat almak üzere giden o zamanki bir üst yetkiliye, İtalya istediklerini vermezmiş, savaş çıkacağını fısıldar. Bu duyum üzerine hükümet, Kürtlerle çatışmasını bitirmeye karar vermiş!" diye yanıtladı.

Nenem için ömrünün sonuna dek bitmeyecek bir yasın başlangıcı olmuş bu olay. Hayatı boyunca ne yitirdiği gencecik kardeşlerinin acısını, ne de diğer akrabalarını unutmuş. Diline vurmuş acı, hafif kekeler bir hale gelmiş.

"Bu olaydan sonra ne vakit görüştün ablanla?" diye soruyorum Beser teyzeye.

"İki üç yıl sonra... diyor.

"Niye bu kadar geç?"

"Herkes korkuyordu. Uzun süre saklı yaşadık. Üstelik birbirimize uzaktık. – Gelip gitme çok zordu. – Aynı yaylaya gidince görüşebildik."

"Ne yaptınız?"

"Ne yapacağız, ağlaştık, ağlaştık... diye Zazaca yanıtıyor ve sessizce ağlıyor bir yandan.

"Bu olay üzerine konuşmadınız mı?"

"Hayır, ağladık."

"Ailenin topraklarına ve mülküne ne oldu?"

"Aradıklarını bulamadılar, üstelik af çıktı, başkaları da ölümden kurtuldu. Evlerdeki eşyalar, hayvanlar, devlet çok ucuza satıncaya kadar, talan edilmişti zaten. Birkaç yıl sonra adımıza vekalet alındı. Bu olaydan çok önce, dedenler gibi Kiğı'ya göç eden ve bu sayede kurtulabilen Süleyman Ağa'nın oğlu, kuzenim Küçük Bertal'a teslim edildi her şey. Biz kadınlara da payımız verildi, ama az. Bana on bin lira verildi. Nenene ne verildi bilmiyorum...

"Ya topraklar?"

"O topraklar sahiplerine yar olmadı, biz ne yapacaktık? Öyle sahipsiz kaldı... Kimse kalmamıştı zaten ekecek, bakacak... Herkes bir yerlere gitti... diyor üzüntülü, ağlamaklı.

İlerleyen yıllarda, Kazım dayım defalarca neneme "Payına düşen toprağı sahiplenelim, ekip biçelim... demiş. Nenemse buna hep "Hayır!" demiş. Beser teyzenin yanıtını vermiş o da: "O topraklar sahiplerine yar olmadı, bize nasıl rızk verir?"

Bu olay olduğunda nenemin dört çocuğu varmış, Selviye teyzem altı aylıkmış, annem henüz doğmamış. Yaklaşık iki yıl sonra doğmuş annem. Bu olaydan sonra doğan ilk çocuklarının adını Medine koymuşlar, kütükte ise, Türkiye diye yazılmış annemin

adı. Adının Türkiye olduğunu nüfus cüzdanımı kullandığım zaman fark etmiştim; okula kayıt yaptırırken, şaşkın gözlerle bu adı teyit ettirmek isteyenlerin yardımıyla. "Niye adın Türkiye?" diye sorduğumda, "Herhalde yanlış yazılmış!" demişti. Üzerine pek fazla düşmemiştim. Bu yanlışlık yapılabilir miydi? Şimdi bunun bir yanlışlık olmadığını düşünüyorum nedense. Özellikle o yıllarda nüfus memurları çocuklara istedikleri ismi takıyorlarmış, Türkçe ve milli isimler takmaya özen gösterilirmiş. Çoğu kişi okuma-yazma da bilmediği için, çocuklarının nüfustaki isimleri ancak resmi bir işlem sırasında ortaya çıkıyormuş. Eğer Türkiye ismi, böyle bir memurun devlet politikasına uygun davranışı sonucu yazılmış değil de, dedemlerin tercihi ise, bu ülkeye aidiyetlerini vurgulamak isteyen ve sevgilerini bu biçimde bile ifade etme çabası içinde olan insanların çırpınışlarını gösteriyor sanki.

Annemden sonra üç çocuk daha doğurmuş nenem. Beş erkek, üç kız çocuğu olmuş toplam. Ölen çocukları da olmuş nenemin; ancak bu yıllarda çocuk ölümleri sıkça rastlanan bir olgu olduğu için, insanlar bunu kanıksadıklarından bazen ölen çocuk sayısı bile bilinmiyor. Nenemin kaç çocuğunun öldüğü de bilinmiyor. Annem iki küçük kardeşinin ölümünü hatırlıyor yalnızca.

Hep Adaklı'da kalmışlar. Nenemlerin evi yol üstündeki bir han gibiymiş. Nahiye olduğu için, çevre köy, ilçe ve illerden insanların uğrak yeriymiş Adaklı. Buraya gelenlerin ilk konakladıkları yer ise, dedemlerin eviymiş. Annem, "Öyle çok misafirimiz olurdu ki, atları bağlayacak yer kalmazdı bazen... diyor. Dedem ağalığı devralmış sanki. Herkese ka-

pısı açık olmuş, sofrasında hiç misafir eksik olmamış, okuyanı desteklemiş. Aslında o kadar zenginliği de yokmuş. Sahip olduğu toprakları ve hayvanı nenemin ailesinin sayesinde edinmiş. Onu tanıyan insanlar "Zenginliği çok yoktu, ama gönlü ve sofrası açıktı, cömert ve mert adamdı... diye tanımlıyorlar. Bir tekke görevi görmüş evleri adeta. Nenem ise, evdeki her şeyden sorumluymuş, sürekli çalışıyormuş. Evin bütün işleri, misafirlerin ağırlanması, hizmeti onun üstüneymiş. "Sadece onun yemeklerini yemek için bile gelenler olurdu..." diyor Selviye teyzem. Görüştüğüm herkes nenemin çok titiz olduğunu söylüyor. Yemeklerinin ününden söz ettiler. Su böreği, kebapları, sacda yaptığı et yemekleri çok güzel olurmuş. Tarif veren ise çıkmadı. "Çok becerikliydi. Teşiyi öyle güzel kullanırdı ki, saçım nasıl inceyse, o incelikte yün eğirir, dedene ve bize çoraplar örerd. Saftı, temizdi..." diye nenemi özetleyiveriyor annem. Çayı limonlu içermiş hep. Limonu doğrudan çayına sıkırmış ama. Küçük, ayrı bir kaba – bu genellikle çay tabağı olurmuş – sıkılmış olan limon suyuna kırtlama şekerini bandırır, limon suyunu iyice emen şekeri dilinin üstüne bırakır, ardından çayını yudumlamış. Kazım dayım, şehirden ona sürekli limon getirirmiş. Zazaca ve Kürmance konuşurmuş, Türkçe'yi hiç bilmezmiş.

Annemin, teyzemin, dayılarımın, nenemin yanında büyümüş kuzenlerimin nenemi tanımlamak için kullandıkları ortak bir kelimeleri vardı: "Saftı, çok saftı... Başka bir vurgu hissediyordum bu kelime-de. "Ne demek saf?" diye sordum. Geçıştirdiler, "Saftı işte... dediler. Epey bir zaman sonra, teyzem ve annemle nenemi konuştuğumuz bir sırada, tey-

zem ağlamaklı bir halde yine "Çok saftı, çok saf... dediğinde sorumu tekrarladım. Teyzem bir soruyla yanıtlayarak susturdu beni: "Senin ailenin başına böyle bir şey gelseydi, sende akıl kalır mıydı?"

Dedem olabildiğince otoriter, sert, dediğim dedik bir adammış. Nenemin bir de kocasından yana derdi varmış. Adaklı, Sünnilerle Alevilerin ve savaş döneminde orada kalmayı başarabilmiş birkaç Ermeni'nin birlikte yaşadığı bir yermiş daha önce de söylediğim gibi. Çoğunlukta olanlar ise, Sünni kesimmiş. Bu, Alevilerin yaşamında sürekli bir baskı yaratıyormuş. Dedemler, kızlarının Sünniler tarafından kandırılacağından korku duyarmış hep. Örneğin, "Düğünlere rahat rahat gidemezdik!" diyor teyzem ve annem... "Babamın uyumasını beklerdik, ondan sonra gizlice evden çıkıp giderdik. Eğer uyanıp evde olmadığımızı fark ederse, gelip bizi döverek, söverek eve götürürdü, ama gençtik. Aldırmıyorduk. Yine de giderdik... diye anlatıyor teyzem.

Dedem, hem nenemi çok dövermiş, hem de çocuklarını. Annem, "Hiç nedensiz annemi dövdüğü çok olurdu. Bir gün hiç unutmuyorum, ablamı istemeye geldiler. Babam evde yoktu. Annem onları ağırladı ve gönderdi. Babam eve gelince, 'kızın için geldiler bugün' dedi ona. Bunu der demez, babam kalkıp öldüresiye dövmeye başladı annemi. Kendimi annemin eteklerine attım. Beni de alıp duvara fırlattı babam. Burnum çok kanadı... diye babasıyla ilgili acı bir anısını aktarıyor.

Hıdır dayım* da benzer şeyler anlattı. "Anama çok hakaret ederdi. Çok döverdi. Azrail gibiydi. Be-

(*) Eylül 1999'da kanserden öldü.

ni de çok dövdü. Bir akşam, anam yok evde, beni çok dövdü yine. O akşam evden kaçtım. On iki-on üç yaşlarındaydım. On dört gün boyunca yürüyerek Elazığ'a vardım. Ayağımdaki çarıklar paramparça olmuştu. Ayaklarım yara içinde kalmış, şişmişlerdi. Açtım. Öyle çok ağladım ki, hep 'ana, ana' dedim, hiç 'baba' demedim. Bir daha o eve dönmedim..." diyor, İstanbul'a uzanan yolculuğunun ilk günlerini anlatırken dayım.

Dedemin çaba göstermesine karşın, en büyük ve en küçük çocukları dışında okuyan – ikisi de öğretmen olmamış. Aslında hepsini okula yazdırmışlar. Zaten zorunluymuş, kontrol varmış o yıllarda; ancak özellikle dil sorunu okula devamı engelliyormuş. Annem dışında, hepsini, onların da kabulüyle, kendilerinin uygun bulduğu kişilerle evlendirmişler.

Dedem ve nenem, çocuklarını her ne kadar köyde bir arada tutmaya çalışmışlarsa da bunda başarılı olamamışlar. Hıdır dayımın peşi sıra, diğer dayılarım da İstanbul'un yolunu tutuyorlar. İstanbul'da bir biçimde tutunmayı başarıyorlar. Hatice teyzem genç yaşta doğum yaparken ölüyor. Selviye teyzemle, annemin hayatı ise epey bir zaman farkıyla da olsa benzerlikler taşıyor. Önce şehir, sonra Almanya...

Nenem de dedem gibi annemin babamla evlenmesini istememiş. Bunun en önemli nedeni kendilerinin görece zenginliklerine karşın, babamın ailesinin fakir olmasıymış. Bir diğer neden ise, babamın dayısıyla evli olan büyük teyzemin – Hatice teyzem koca evinde "gün yüzü görmemesi", hastalandığında dedem doktora götürmedikçe götürülmemesi, dayağa maruz kalması, babamın akrabası olması dolayısıyla

annemin de aynı muameleyi göreceği endişesiymiş. Annem, babamla evlenmekte ısrar ettiği için annesinin kendisine kırıldığını düşünüyor. "Zorluk çekeceksin, ben sana nasıl yardım edeceğim!" gibi sözler söylüyormuş nenem. Bu nedenle annem "çok yoksulluk gördüm, ama bir gün olsun ailemden yardım istemedim" diyor. "Baban Almanya'ya gittikten sonra durumumuz düzeldi. Onların da içi rahat etti. Baban sayesinde annemin gönlünü de hoş tuttuk. Ona hediye getirirdi. Gidip evimize getirdi, misafir ettik. Sonradan gönlünü almayı başardım yani." Babam da annemin anlattıklarına yakın şeyler anlattıktan sonra, neneme ilişkin bir kırgınlığını da dile getiriyor: "Almanya'ya gideli henüz birkaç yıl olmuştu. Bir iznimde yine dedenle neneni görmeye gittim. Neneni alıp bize getirdim. Atla yaptığımız yolculuk esnasında nenene 'Gel kızının ve torunlarının yanında kal, yalnızlar, birbirinize dert ortağı olun...' dedim. Babaannenler İstanbul'a taşınmış, teyzen ölmüş, annen çok yalnızdı..." Nenem "Şehirde ev tut geleyim!" diye yanıt vermiş.

1960'lı yıllarda nenem hastalığı nedeniyle iki kez İstanbul'a gitmiş, dayımın yanına.

"Anamın hasta olduğunu duydum. Tedavi için çağırdım İstanbul'a. Babamla beraber geldiler. Çapa'ya götürdük. Doktor muayene ederken vücudundaki morlukları gördü. Her tarafı çürük içindeydi. Doktora, 'bana bir şey söyleme, ona söyle' dedim, babamı göstererek. Dellendi babam, öfledi durdu sinirinden. Doktor bir sürü nasihat verdi, 'bu kadına iyi bakılmalı, üzülmemeli, yorulmamalı' diye, ne fayda, elden bir şey gelmedi, anam hiç iyileşmedi, gitgide

kötüledi... diyor dayım.

Annem, nenemin son günlerini ve ölümünü şöyle anlatıyor:

"Yayladaydık. Melek yeni doğmuş, bir haftalık. Afat olup değmiş bana, sürekli ağlıyor. Kazım da-
yının oğlu Engin geldi. 'Annen hasta, seni almaya
geldim' dedi. Sandım ki ölmüş, dellendim. Melek
kucağымda, Selviye teyzeni de alarak kalkıp gittik.
Vardığımızda annem yataktaydı. Biz gittikten iki
gün sonra vefat etti. Senin, benim gibiydi. Kendin-
deydi. Yeni doğum yaptığımı öğrenmişti. Melek'i
istedi. Kucağına alıp öptü. Dedi ki, 'bu kez bir er-
kek çocuğun olur diyordum' dedi. 'Üzülme' dedim,
'daha gencim anne, erkek çocuk da yaparım' Bir
şey demedi. Öldüğünde dünyanın usulüne göre ağ-
lamamızı, hayrını vermemizi, çok üzülmememizi
tembih etti. Gelen giden çok olduğu için babam bir
kidik kesti misafirler için. Anneme bu çok koydu.
'Ben ölmeden hayrımı veriyorsun... deyip durdu ba-
bama. Anlatamadık. Babam bir şey demedi. Son ge-
cesinde 'kimse bir yere kıpranmasın, bu gece misa-
firim, son gecem' dedi. Kalktı aptesini aldı, yıkan-
dı. Sonra hoca istedi, Kuran okuması için. Babam
gidip çağırdı hocayı. Sünni bir hocaydı, komşumuz-
du, annemi de çok severdi. Hepimiz başındaydık.
Teyzen elini tutmuş, ben ayak ucunda oturuyordum.
Amcasının oğluna seslendi – Zazaca –, 'gel bir
yumruk vur bu göğsüme ki, elli beş kişinin derdi
benimle gelmesin yerin dibine' dedi. Son sözü bu
oldu."

Derler ki, o aileden kalan beş-altı kadının hepsi

nenem gibi kanserden ölmüş.

Nenemden yadigar hiçbir şey kalmıyor. Altınlarını mürvetini göremediği en küçük oğlu Aziz dayıma bırakıyor, evlendiğinde kullansın diye. Yaptığı köy işi yastıklar, halılar, kilimler, gümüş takılar, baba evinden getirdiği eşyalar... Kimisi eskiyene kadar kullanılıp atılıyor, kimisiyse yeni zamanın eşyalarıyla yer değiştiriyor; onun eli değmiş diye özel bir ilgiye nail olmuyorlar. Annem ve teyzem, "Siz kıymet biliyorsunuz, bizim gibi değilsiniz... O zamanlar annemizden hatıra kalsın diye bir eşyayı saklamak hiç aklımıza gelmezdi, bir de artık o evden çıkmıştık... Evde gelinler vardı, bir şey almak hakkımız değildi gibi hissederdik kendimizi..." diyerek nenemin sandığına ilişkin üzüntülerini dile getiriyorlar: "Çok güzel bir sandıktı. İçi bölmeli, üzeri gümüş işlemeli ceviz bir sandıktı. Dayınlar İstanbul'a getirmemişler, kimbilir şimdi nerededir?"

132

Kime sorduysam nenemi, herkes bir ağız olmuş gibi "Acılı bir kadındı o!" dediler. "Hep ağladı, hep ağıt yaktı..." dediler. "Dağ taş duydu sesini..." dediler. Yaylada ağıtına uyananlar olurmuş sabahın erken saatlerinde. Kendine bakmazmış, üstü başı dağınıkmış, elini ayağını bu dünyadan çekmiş; kendini işe vermiş, bir de ağıtlara. "Hamur yaparken, ekmek açarken, içerde, dışarıda iş yaparken hiç durmadan bir lorik tuttururdu..." dediler. "Ben de bu olayı, annem komşu kadınlara ağlayarak ailesini anlatırken öğrendim... diyerek devam ediyor annem: "O ağlarken ben de hep ağlardım. İçi siyah bir kadındı. O olayı hiç unutmadı. Hep yaşlıydı. Hatice teyzen öldüğünde düşün evlat acısı buna rağmen cenazenin başına gelir gelmez ağlayarak ilk söylediği

‘Too (Aman!) ben ne yapayım, elli beş cana ne yaptım ki, sana ne yapayım?’ oldu, sonra da oturup billur gibi sesiyle hiç bitmeyen ağıtına başladı. Ocak külünü sergoya (çöp dökülen yer) dökmemize çok kızardı. Derdi ki, ‘Benim soyum da kül oldu, külü pis yere dökmeyin.’”

Dedem 1985'lere kadar köyde yaşamaya devam etti, gelini ve torunlarıyla. Yaşlandıkça hastalıkları arttı. İstanbul'daki oğullarının yanına yerleşti. Gitgide çöktü. O evlattan bu evlada gezindi durdu. Anneme, "Bu Ele'nin – neneme böyle seslenirmiş – bedduası... Ben ona hakaret ettikçe o bana ‘Ölüm sana hasret kalsın!’ diye beddua etti..." demiş. Ölüm, gerçekten de o yıkılmaz, düşmez gibi görünen, hayatı hoyratça kucaklayan bu adama geldiğinde, herkes sevindi kurtuldu diye. Haniyse kimse ağlamadı ardından. "Beni Ele'nin yanına, toprağıma gömün... diye vasiyet etti, çocukları bunu da gerçekleştiremediler. Hep özlemle yaşadığı, bir yabancı olarak kaldığı İstanbul'da gömüldü.

Ben bu ‘içi siyah kadın’ı düşünüp durdum. Hep yaşlı halini anlamaya çalıştım. Zorlandım. ‘Hiç mi gülmedi bu kadın?’ diye merak ettim. Kimse bir şey demedi. Bu hep yaşlı haliyle dedemin arzularına nasıl yanıt verdi, hep katlanmak zorunda mı kaldı, hiç sevişmedi mi acaba? Ya dedem? Süreğen bir yas içinde olan karısına karşı neler hissetti acaba? Dedemin başka kadınları olmuş, annem duymuş. Bir dostu varmış, adı Ase. Ona gidip geldikten sonra da dövermiş nenemi. Nenem duymazdan gelmiş, al-dırmamış, yalnızca dedemin zulmünü sindirememiş.

Annemleri düşündüm. Öyle bir anneyle büyümek, yaşamak nasıldı acaba? Hiç sorgulamışlar mıydı bu-

nu? Hayır. Söz söyletmiyorlar annelerine, dedemden çok daha farklı, özel bir yeri var onun çocuklarının hayatında, korunaklı, dokunulmaz bir yer. Onlar da onun acılı ömrüne gözyaşı döküyorlar, onun çektiği acılardan yüklenmişler. Kuşkusuz hepsi korkuyla büyümüş. Devlet üzerlerinden elini çektiği vakit, dedemin saldığı korku üstlerinde olmuş. Yakınları yok edilen insanların peşini bırakmayan yalnızlık ve acı, gölgeleri gibi takip etmiş onları. Babaannem ve annem kavga ettiklerinde, babaannem "Senin soyun iyi olsaydı, kökü kurutulmazdı... dermiş anneme. Kim bilir bunlara benzer ne çok söz duydular. Annemin o acılara tutunma becerisinin kaynağını biraz olsun anlıyorum şimdi.

134

Nenemle ilgili görüşme yaptığım herkes, belleklerde derin izler bırakmış, dillerde dolaşan Dersim hikâyeleriyle başladı söze. Nenemle doğrudan ilgili olmayan ya da ilgisiz ne çok hikâye dinledim. Onun ailesini anlattılar ha bire. Nenem yitip gidiyordu Dersim hikâyeleri arasında, küçük bir ayrıntıya dönüşüyordu. Öfkeleniyordum... Başka bir tat da kalsın istiyordum dilimde neneme ilişkin... Bu başka tadı bana versinler istiyordum... Boşuna bir çabaydı. Baktım ben de onları tekrarlamışım bu öyküde. Nenem burada da yok... Dilim varsa kendi öyküsü içinde de 'hiç yaşamamış gibi' duruyor diyeceğim. "Nenen yok, çünkü Dersim vardı!" der gibi bu öykü de... Doğu'nun o sade yaşamı, bir köyün ya da en fazla bir kentin sınırlarından öteye geçmeyen, yaşamla ölüm arasında akan o düz çizgi, bir kılıç darbesiyle yırtılıvermiş ve o sade hayatın izlerini taşıyan bütün ayrıntılar toz dumana karışmış, kılıcın yırttığı yerde görünmez kılınmıştı san-

ki. Belki de benim istediklerimi önemsemeyen, görmeyen bir bakışın hakim oluşundandı. Öyle ya, ne önemi var nenemin gününü nasıl geçirdiğinin? Herkesin günü aynı değil mi? Nenemi hayal ettim; o yaşasaydı, onunla konuşma imkanım olsaydı ne anlatırdı bana, peşine düştüğüm bu ‘başka’ tatlardan bahseder miydi acaba? Yanıtını biliyorum sanki. O da Dersim’i anlatacaktı bana. Nenemin gerçekliği buydu çünkü. Ötesi... Benim ‘başka bir şey daha olmalı’ dediğim... ‘Başka’lık... Bir sis perdesiyle örtülü olan yani... Dersim’den öncesi, otuz yıl... sonrası... günlük kaygılar, kavgalar, çatışmalar, sevinçler... hayaller... kahkahalar... özlemler... anımsanmak ve anlatılmak için utangaç, alçakgönüllü kelimeler dahi bulamayacaklardı.

Bir ağıt kaldı nenemden bana... Payıma düşen, nenemin, sözlerini hiç bilmediğim, sesini hiç duymadığım, ancak hissedeabildiğim ağıtını alıp, onun dilinden kendi dilime eksik gedik aktarmaya çalışmak oldu, sesini ve ezgisini koyamasam da bu satırların yanına.

135

Nenem oturdu yüreğime... Yüreğimde ağıtlar...

Ben bu ‘içi siyah kadın’ı düşünüp durdum, zayıf bedenini... Sonra elli beş kişiyi... Bedeninde santimetre kareye düşen acıyı... Çimdikledim etlerimi... Etlerim lif lif oluyor. Lime lime koparıyorum. Kemiklerimdeki çizik seslerini duyuyorum, iliklerimin akışını duyuyorum, dışarıya doğru. Elli beş kişinin acısını bir yana, delikanlılık dönemindeki üç erkek kardeşin acısını bir yana koyuyorum. Nenem en büyük abla, yarı anne. Üç kardeşin acısını elli beşle

çarpyıyorum... Çıkanı binlerle... Bedenim o alacakaranlık sürgün yeri... Dağların dört yanı sardığı, ses geçirmez, umarsız, yalnız bir kuytuluk. Burnuma yanık et kokusu geliyor, gözlerime küller doluyor, boğazım kesik kesik... Yüreğimin yangını serin yaylalara çıkarıyor beni, acının soğuşunu dağ başlarındaki ateşlere veriyorum. Ağıtlarımın çığlığı sessizlikleri parçalıyor, bütün kelimeleri yırtıyorum, sözleri yüreklerinden yakalayıp un ufak ediyorum... Acının çok ötesindeyim artık... Acı kifayetsiz kalıyor. Acı zavallı bir kelime. Acı etimin bir santimetre karesine düşen ölümü bile tarif etmiyor. Ölüm... Aklım yetmedi bu dünyayı anlamaya. Toprağa gömülmediler ya, bedenimi mezar yaptım elli beş cana, aklımı toprak diye örttüm üstlerine.

136

Anneanne Atölyesi'ne başladığımızda, "anneannelerimizin mezar fotoğraflarını da çekelim" demiştik. Ben bu öyküyü yazarken o coğrafyayı özledim. Meğer "anneannelerin mezarına gitme" fikri ne iyiymiş. Keşke gidebilseydim nenemin mezarına, ağlayabilseydim başucunda. Ne çok ihtiyaç duydum! İlk kez ona merhaba demek istedim, vedalaşmak istedim...

Çiğdem K. Aydın'ın anneannesi Hasnune Anneanne.

Hasnune, içinde kopan fırtınalara rağmen cesareti elden bırakmıyor, korkulu bir bekleyiş dönemine giren bütün ailesine destek olmaya çalışıyordu. Celal eniştesi Yassıada'ya götürülmüştü, Reşide ablası her zamankinden daha suskundu ve beklemekten başka yapılacak bir şey yoktu. Davutpaşa'dan sonra Balmumcu Kışlası'na götürülen Hâki Bey'den çok az haber alabiliyor ama her hafta kışlaya temiz çamaşır ve kızarmış köfte götürmekten vazgeçmiyordu.

Çiğdem K. Aydın

139

Hasnune Erol Kösemihaloğlu 23 Şubat 1911'de doğdu, Ağustos 1988'de öldü. Yetmiş yedi yıllık ömründe iki kere evlendi, üç çocuğu, yedi torunu ve bir torun çocuğu oldu. Piyano çalardı, Almanca ve İngilizce bilirdi, sinemaya gitmeyi ve Zeki Müren dinlemeyi çok severdi. Dikiş dikmek ve yemek yapmakta kimse eline su dökemezdi. Neşeli bir kadındı. Ve bana beş-altı ay önce "Anneannen nasıl bir kadındı?" diye sorulduğunda anlatacaklarım bu kadardı.

Anneannemi kaybettiğimde 27 yaşındaydım, evliydim... Bir çocuğum ve kendimce çok önemli bulduğum sorunlarım vardı. Onun bir kadın olduğunun, bir hayat yaşamış olduğunun farkında değildim; o yalnızca bir anneaneydi işte. Birbirimizden maddi ve manevi olarak uzaktık. Ben Ankara'da yaşıyordum, o İstanbul'da; ben yıldızının hiç barışmadığı

"ukala damadının" kızıydım ve bu yetmiyormuş gibi "çulsuzun biriyle" evlenmiştim. Ablam da "çulsuzun biriyle" evliydi ama o ilk torun olduğu için, teyzemin oğlu Merih tek erkek torun, kızı Canan en küçük, Serpil'le Esra da dayımın kızları oldukları için seviliyorlardı. Yedinci torun, annemin ikinci evliliğinden olan küçük kardeşim Ayşegül'le ise zaten yakınlık kuracak kadar zamanı olmamıştı. Ama benim sevilmem için geçerli bir neden yoktu, bu nedenle beni kendisinin ve ailesinin dışında tuttu.

Birkaç ay öncesine kadar anneannemi düşündüğümde aklıma gelen tek şey, çocukluğum süresince onun onayını kazanmak için nasıl çaresizce uğraşıp didindiğimdi. 10 yaşındayken, kuzenim Merih'le birlikte onun evinde geçirdiğimiz bir yaz boyunca anneannemin beşinci kattaki evine su çıkmadığı için bodrumdan doldurduğumuz kovalarla ona su taşıdığımı hatırlıyorum. Anneannem Merih'in elindeki kovaları kapıdayken alırdı, bana ise elimdekini içeri kadar taşıyıp, suyu küvete boşaltmak düşerdi. Ama ne su taşımamı, ne yaptığım yemekleri, ne gittiğim okulu ne de eşimle çocuğumu beğendi.

Yakın ya da uzak akraba kızlarının hepsinin çeyizine, gelinliğine bir şekilde yardım ettiği halde, bir tek benim gelinliğimi dikmedi. Ben anneannem için "babasının kızıydım" ve hep öyle kaldım.

Geçen yaz anneanne atölyesi gündeme geldiğinde ve yaptığımız ilk toplantıda şakayla söylediğim "anneannem onun hikâyesini yazma işinin bana kaldığını biliyorsa mezarında ters dönmüştür" cümlesinin ardında işte bu soğuk, mesafeli ilişkimiz vardı. Yine de atölyeye katılmak istedim çünkü onunla he-

saplaşmam bitmemişti. Neden bu kadar dışlandığımı çözememenin yanı sıra beni rahatsız eden bir şey daha vardı, anneannemin onayına neden bu kadar ihtiyaç duyuyordum? Onun hikâyesini yazma çabasının bu sorulara da cevap vereceğini umarak, ilk görüşmemi teyzemle yaptım. Sonra annemle, dayımla, kuzenlerimle, anneannemin yeğenleri, yeğen çocukları, damadı ve geliniyle konuştum. Bazılarını ben buldum, bazıları konuyu duyarak beni aradılar. Ve anlattılar, anlattılar... Ondan söz etmekten zevk aldıklarını fark ettim; onu konuşmak, onu anlatmak istiyorlardı. Hepsinin hayatına bir biçimde dokunmuştu, iz bırakmış ve etkilemişti. Başlangıçta beni şaşırtan bu durum, sonraları alışılmış, sıradan bir şey haline geldi. Olur olmaz saatlerde çalan telefon, annemin ve ablamın İstanbul'dan, teyzemin Bodrum'dan, Merih'in Almanya'dan arayıp "Kağıt kalemin var mı? Bunu not et, dün aklıma geldi, bir keresinde annemle/anneannemle ben.... diyen sesi hayatımın bir parçası oldu. Anneannemin hikâyesi biçimlendi, büyüdü, onu anlamama ve bir anlamda affetmeme yardımcı oldu.

Bursa'da doğmuştu. Babası Rafet Bey zengin bir kumaş tüccarıydı. Annesi Nazikter Hanım öldüğünde, Hasnune üç, ağabeyi Zekai sekiz yaşındaydı. Ama Hasnune onun yokluğunu pek fazla hissetmemişti; çünkü babasının ilk evliliğinden olan ve kendisinden yaşça epey büyük üç ablası vardı. Özellikle en büyük ablası Reşide, onun için gerçek bir anne gibiydi. Ağırbaşlı ve yaşından çok daha olgun olan Reşide, İdadi'yi bitirmiş, zeki bir kadındı. Kardeşlerinin hepsine kol kanat germiş, özlük-üveylik ayrımına girmeden onları bağrına basmıştı. İlk oku-

ma yazma derslerini Reşide ablasından almış ve dikmiş dikmeyi ondan öğrenmişti. Reşide için de en küçük kız kardeşinin yeri ayrıydı, onu kendi kızı gibi görüyordu. Çünkü Hasnune'nin doğduğu yıl Reşide de ikinci çocuğu Turgut'u doğurmuştu. Reşide'nin ustaca kurduğu dengeler sayesinde Hasnune mutlu bir çocukluk geçirdi. Ablasının büyük oğlu Refii'yi, Turgut'u ve en son doğan Nilüfer'i kıskanmadığı gibi, babasının üçüncü eşini, yani üvey annesini de kıskanmadı. Diğer iki ablası ve onların kızlı erkekli çocuklarıyla her zaman sıcak, yakın ilişkileri oldu.

142 Sağlıklı, neşeli ve güzeldi. Bahçe içinde büyük bir evleri vardı. Günleri bahçede oynamak, bebeklerine elbiseler dikmek ve babasının tuttuğu, eve gelen hocalardan ders almakla geçiyordu. Kalabalık bir aileydiler, gelen gidenleri eksik olmazdı. Rafet Bey hayırseverliğiyle ünlüydü, her Ramazan'da sofrasını yoksullara açar, ailenin bütün kızları otuz gün boyunca yüzlerce kişilik iftar yemekleri hazırlardı. Çeyiz hazırlamak ise ayrı bir faaliyetti. Kızların yaş sırasına göre hazırlanan bu çeyizler aylarca süren bir çabayı gerektiriyordu. Yine böyle bir çeyiz hazırlığı sırasında Hasnune ve iki kuzeni gece uyumamak için göz kapaklarını balmumuyla kaşlarının altına yapıştırmış ama yorgunluğa dayanamayıp da uyuya kalınca, onları yoklamaya gelen ve karşısında gözleri fal taşı gibi açık, sabit bakışlı üç kız bulan kahya kadının korkudan bayılmasına neden olmuşlardı.

Hasnune, 1931 yılında babasını kaybedince İstanbul'a, Reşide ablasının yanına geldi. 20 yaşındaydı. Ablasının kocası Celal Bey'in geniş çevresinden pek

çok talibi çıktı. Ama aile bu konuda çok dikkatliydi. Sırf Celal Bey'le akraba olabilmek için onunla

Hasnune anneanneden...
Krem rengi ipek kadife pelerin...

evlenmek isteyenleri Reşide Hanım hemen ayırdediyor ve korumacı tavrını bu konuda da sürdürüyordu. Hasnune'nin bu dönemdeki talipleri arasında biri olan Süleyman Bey ise, yine Reşide ablası tarafından çok çapkın olduğu iddiasıyla uygun görülmemişti. Oysa Fransa'da tahsil görmüş, ince, uzun,

143

yakışıklı ve mavi gözlü Süleyman Bey, her ziyarette geliste getirdiği kırmızı gülleri ve fırsat buldukça genç kızın kulağına fısıldadığı Fransızca şiirleriyle onun gönlünü çelmek üzereydi. Kısa süren bir kararsızlıktan sonra Reşide ablasına güvenmeyi seçti ve Süleyman Bey'i aklından çıkardı. Ama Süleyman Bey kafasına koyduğunu yapan biriydi ve kırk yıl beklemesi gerekse bile sonunda Hasnune'yle evlenmeyi başaracaktı.

1932 yılında Celal eniştesinin görevi dolayısıyla Ankara'ya geldiler. Taliplerin "mülakata çağırılma" işlemi burada da sürdü. Sonunda, bir akrabanın övgüyle söz ettiği genç bir bankacıyı uzaktan görmek üzere, iki kuzeniyle birlikte Ankara Palas'a çay iç-

meye gitti. Genç adamın da kendisini ilk kez göreceğini bildiğinden o gün özellikle eski bir elbise giymiş, saçlarına, makyajına özen göstermemişti. Kuzenleri de güzel kızlardı, belki de genç bankacı, "ben onu değil, şunu beğendim" diyecek ve aslında dış güzelliğe itibar eden bir ahmak olduğu ilk günden belli olacaktı. Ama küçük oyunu başarılı olmayacak, genç adam onu beğendiği haberini yollayacaktı. Hasnune'ye bankacıyı nasıl bulduğu sorulduğunda ise şöyle demişti, "fena değil, ama saçları korkunç!"

Korkunç saçlı bankacı eve mülakata çağrıldı, çaylar içildi, küçük yeğeni Nilüfer ve birkaç yakın akrababa çocukları merdiven altında kıkır kıkır gülererek saat tuttular – baş başa görüşme bir saati geçmeyecekti, Reşide ablası bunu kesin bir dille belirtmişti. Konunun ana hatları görüşüldü ve mutabakata varıldı. Nişan hemen yapılacak ve nikah için en çok altı ay beklenecekti.

Hasnune'nin müstakbel eşi Hâki Bey Bursa İş Bankası Müdürü'ydü ve düğünden sonra eşini, annesiyle birlikte yaşadığı Bursa'daki evine götürecekti. Hasnune buna itiraz etmedi. Bursa doğup büyüdüğü yerd, ayrıca o kalabalık aileyi severdi, üvey annesiyle bile iyi geçinmişti, kayınvalidesini nasılsa idare ederdi. Nişan, düğün, Bursa'daki evin yeniden düzenlenmesi derken bir yıl geçiverdi ve 1933'de evlenip Bursa'ya gittiler.

Hâki Bey Almanya'da okumuşt, eşinden on yaş büyüktü ve 1. Dünya Savaşı'nı Almanya'da yaşamıştı. Türkiye'ye döndüğünde ise yeni bir oluşumla karşılaşmıştı. Türkiye Cumhuriyeti kuruluyordu. Dünyada ve Türkiye'de yeni bir düzenin rüzgârı, he-

yecanı vardı. Onun bu rüzgârdan da beslenen atıl-gan yapısı Hasnune'yi etkilemişti. Celal eniştenin çevresindeki bütün o ağırbaşlı, aşırı ciddi adamlar-dan sonra, resim yapan, sürekli kitap okuyan ve il-ginç bulduğu yerleri ona da anlatan, hayattan, ye-mekten ve şakadan anlayan bu adam ona temiz ha-va gibi gelmişti. Hâki Bey karısına bir Almanca, bir piyano, bir de genel kültür öğretmeni tuttu. "Ye-ni bir çağa giriyoruz, bütün bunlar bilinmeli... di-yordu. İlk çocukları Esin, 1934'te doğdu. Aile ge-leneği uyarınca Reşide ablasının Ankara'dan yolla-dığı dadı ve bebek eşyaları Hâki Bey'le ilk kavga-sına neden oldu. Bunun gurur meselesi yapan Hâ-ki Bey, "Benim maddi durumum dadı tutmaya el-vermiyor mu? Bu bana hakarettir!" diye bağır-mış ve son noktayı koymuştu, "Bundan sonra ailenden hiçbir şey almayacaksın..."

145

Hâki Bey, sevgili karısını alıştığı düzende yaşa-tabilmek için hiçbir şeyden kaçınmıyordu. Mutlu bir evlilikleri vardı. Esin'den üç yıl sonra Özden, on-dan altı yıl sonra da Timur doğdu. Hasnune bütün ailesinin giyeceklerini, gündelikçi kadınların da yar-dımıyla evde dikeyor, hiç eksik olmayan misafirle-rini her zaman çok şık ve bakımlı karşılıyor, mut-laka kendi icadı olan pasta ve çörekler ikram edi-yordu. Kocası tarafından sevilen, sayılan, mutlu bir kadındı. Bir tek şikâyeti vardı; o da kayınvalidesi-nin misafirlerin karşısına her zaman sökük ya da solmuş entarilerle çıkmasıydı. Kayınvalidesinin mi-safirlere verdiği o gizli mesaj yani, "gelinim bana hiç bakmıyor, bakın ben neler giyiyorum, oysa o prensesler gibi" mesajı onu deli ediyordu. Oysa ka-yınvalidesine ne güzel elbiseler, mantolar dikmiş,

ama hiçbirini beğendirip giydirememiştir. Defalarca rica etmesi de para etmemiştir. Sonunda aile içinde yıllarca anlatılacak bir şey yaptı. Kayınvalidesinin yine misafirlerin geleceği bir gün giydiği soluk elbiseyi, kadının üzerinden sökerek ve yırtarak çıkardı. Bunu o kadar doğal, o kadar sıradan bir hareket gibi yapmıştı ki kayınvalidesi şaşkınlıktan sesini bile çıkaramamıştı. Sonra da bütün o küçük küçük parçalardan otuz tane tutacak dikti ve mutfakta kullanmaya başladı. Yırtılan elbisenin anısının bu şekilde yıllarca taze tutulmasının kayınvalidenin cesaretini kırdığı ve bir daha eski elbiselerini giymediği söylenir.

146

Bursa'dan sonra İzmir İş Bankası Müdürü olan Hâki Bey dört yıl da burada çalıştıktan sonra hâlâ İstanbul'daki genel merkeze alınmamasına kızarak istifa edince, aile 1945 yılında İstanbul'a taşındı. Hâki Bey ticarete atıldı. Çabuk öğrenen, çalışkan ve cesur bir adamdı ama bu niteliklerinin ona açacağı kapılar, bir büyük adamın baldızıyla evli olduğu için kapanıyor, daha doğrusu hiç açtırılmıyordu. Enişte Celal Bey'in bu konudaki titizliği, Hâki Bey'in kendi yetenekleriyle başarabileceği işleri bile engeller olmuştu. Görünüşte varıl ama gerçekte yoksuldular. Hâki Bey "gelecek orada" dediği Amerika'ya gitmeye karar verdi. Günlerce odasına kapanıp kendi kendine İngilizce öğrendi ve "orada tutunabilirsem sizi de aldıracağım" diyerek Amerika'ya gitti. Altı ay sonra geri dönerken cebinde birkaç dolar ve 50 yıldan fazla sürecek bir mümessillik anlaşması vardı. Hasnune bu dönemi, eşinin kendisine bıraktığı parayı idareli kullanmaya çalışarak, üç çocukla kıt kanaat yaşayarak geçirdi. Ailesinin yar-

dım tekliflerini geri çevirmişti; kocasının geri dönmeyebileceği ihtimali aklına bile gelmemişti. Hem zaten son tahlilde "baş'a gelen çekilir"di. Ona böyle öğretilmişti ve bu biraz da kadere teslim olmayı içeren bakış açısı, sonraki pek çok çalkantılı dönemden de fazla yaralanmadan çıkmasını sağlayacak, hayata karşı taşıdığı bir tür kalkan olacaktı.

27 Mayıs 1960'da ihtilal olduğunda, Hâki Bey Türk Ticaret Bankası Genel Müdürü'ydü. Şirketini ortaklarına devredip, bankacılığa geri döneli üç yıl olmuştu. 29 Mayıs Pazar sabahı eve gelen üç asker onu alıp Davutpaşa Kışlası'na götürdüler. Sorguya alınmak için üç ay bekledi. Bu dönemde eşiyile dört kere görüşebilen Hasnune, içinde kopan fırtınalara rağmen cesareti elden bırakmıyor, korkulu bir bekleyiş dönemine giren bütün ailesine destek olmaya çalışıyordu. Celal eniştesi Yassıada'ya götürülmüştü, Reşide ablası her zamankinden daha suskundu ve beklemekten başka yapılacak bir şey yoktu. Davutpaşa'dan sonra Balmumcu Kışlası'na götürülen Hâki Bey'den çok az haber alabiliyor ama her hafta kışlaya temiz çamaşır ve kızarmış köfte götürmekten vazgeçmiyordu. Çamaşır ve köftelerin eşine verilip verilmediğinden emin değildi ama hiç değilse bu kadarını yapabilmek, ona bu şekilde de olsa "buradayım, bekliyorum" mesajını vermek her şeyden önemli hale gelmişti. Altı ay sonra serbest bırakıldığında Hâki Bey'in ilk sözü "İçerdeki arkadaşlar merak ettiler, senin o hepsi aynı boy ve kalınlıktaki köfteleri makasla mı kestğini soruyorlar?" olmuştu. Serbest bırakıldıktan sonra eski şirketindeki payını geri alan ve tekrar ticarete başlayan Hâki Bey, dava açarsa itibarının ve bankadaki görevi-

nin iade edileceğini söyleyen bir arkadaşına şöyle karşı çıkmıştı, "İtibarımı alma ya da geri verme yetkisini kimsede görmüyorum..." Bankaya dönmek, hak ettiği son maaşını, hatta çoktan hak ettiği emekliliğini almak için hiçbir girişimde bulunmadı. İlerlemiş yaşına rağmen ailenin sarsılan ekonomik durumunu yeniden toparlamak için büyük bir gayretle işine sarıldı. Eşi ve çocukları en büyük desteğiydi. Aile yeniden bir aradaydı öyleyse her türlü zorluğun üstesinden gelebilirlerdi.

Hasnune evin içişlerinden sorumluydu ve inanılmaz bir organizasyon yeteneği vardı. Evi her zaman temiz, kendisi her zaman şık ve bakımlı, buzdolabı daima yiyecek doluydu. İlginç yemekler yapar, başkalarından aldığı tariflere mutlaka kendinden bir şeyler eklerdi. Arkadaşlarından aldığı yemek, kek, tatlı tariflerini not ettiği sarı defterinde şöyle başlıklar vardı: "Nezahat'in keki, Berceste'nin patlıcan sarması, Armağan'ın cevizli çöreği vb." Büyük bir beceriklilikle idare ettiği mutfak ve dikiş odası, zekâsını ve yaratıcılığını kanıtlayabildiği iki önemli alandı. Hâki Bey'in işlerinin iyi gittiği dönemlerde birlikte yaptıkları yurt dışı gezilerinden getirdikleri, desen desen, renk renk kumaşlar ve mutfak aletleriydi. Mensup olduğu sosyal tabakanın eğilimlerinin aksine, gümüş, kristal, mücevher, kürk gibi şeyleri önemsemezdi. Avrupa'dan getirdiği şeyler, mutfak için boy boy bıçaklar, kurabiye kalıpları, ekmek kesme makinesi dahil bilumum elektrikli mutfak aletleri, dikiş odası için de sürfile makasları, ilik makasları, her boy ve renkten düğmeler ve dikiş makinesi parçalarıydı.

Avrupa gezileri dışındaki en büyük eğlencesi ise

kaplıcaya gitmekti. Reşide'nin bir küçüğü olan Zafire ablası, eşi ve çocuklarıyla Bursa'da yaşıyordu. Hasnune fırsat buldukça akraba kızlarını toplar, ablasını görmek ve daha da önemlisi "hamam sefası" yapmak için Bursa'ya giderdi. Hamam iki ya da üç günlüğüne kiralanıp kapatılır, ailenin bütün kadınları hazırladıkları dolmalar ve börekleri yiyerek, sonsuz bir su ve sabun cennetinde hem eğlenir, hem dinlenirlerdi. Hasnune'nin sık sık, özellikle yıkandıktan sonra ettiği bir dua vardı, "Allah insanı sudan sabundan ayırmasın!"

Hasnune anneanneden...
Altın üstüne mercan yüzük kafesi...

Cömertti. Pişirdiği her şeyi komşulara dağıtır, manavın, kasabın karısına, çocuklarına elbiseler diker, kazaklar örerdi. Evle-

ri her zaman herkese açıktı. Artık evli olan iki kızı, torunları, delikanlı olan oğlunun okul arkadaşları, sayısız akraba ve eşinin iş arkadaşları evin sürekli konuklarıydılar. Bitmek bilmeyen enerjisiyle her işe yetişen Hasnune'nin bu anaç, kollayıcı ve korumacı tavrı, bütün insanlarla ilişkilerinin merkezinde duruyordu. Bu özellik, iki kızının da evliliği

boşanmayla sonuçlandığında, o dönemde çok ayıp karşılanan bu durumu kolayca kabullenmesini sağlamıştı. Kızlar tekrar eve dönmüşlerdi, ona ihtiyaçları vardı. Ayrıca biten bir evlilik, kesinlikle bir yenilgi ya da bozgun değil, kanserli bir urun vücuttan çıkarılıp atılmasıydı. Hayat, tatsız ve manasız ilişkilerle harcanamayacak kadar değerliydi. Kızlarının ikinci evliliklerini destekledi ve üvey babayla anlaşılamayan tek erkek torunu Merih'in bakımını üstlenmeyi kabul etti. Özlük-üveylikten doğan sorunları saçma buluyordu, ona göre bütün insanların sevillecek bir yönü bulunabilirdi, yeter ki kişiler karşılarındakine bu gözle bakmayı bilebilsinlerdi.

150

1968'de eşi Hâki Bey'i kaybetti. Hâki Bey'in ölümünden dört ay önce, artık yaşlandıklarını düşünerek satın almaya kalkıştıkları ev yüzünden elde avuçta ne varsa satmışlar, geçmişteki şaşıaalı dönemden kalan satılabilecek ne varsa elden çıkarmışlar ve bankadan ev kredisi almışlardı. Hasnune'nin hayatının merkezinde duran eşinin kaybına, bir de para sıkıntısı eklenmişti. Karısının bir dediğini iki etmeyen Hâki Bey, ailesini elinden geldiğince iyi şartlarda yaşatmış, oğlunu Avrupa'da okutmuş ama yıllarca kazandığını yatırıma dönüştürmediğinden, öldüğünde ardında 50 bin lira borç bırakmıştı. Hasnune ilk kez ailesinin para yardımını kabul etmek zorunda kaldı. Eve başsağlığı dilemeye gelen akrabaların bıraktığı zarflar onu ve o sırada 8 yaşında olan torunu Merih'i bir süre geçindirdi. Geçmişteki yaşantısını ve gururundan asla taviz vermeyen karakterini bilen yakınları, eskiden olduğu gibi yine çeşitli dikişler için onun yardımını istiyor ama bu kez emeğinin ve yaratıcılığının karşılığını küçük be-

yaz zarflarla ödüyorlardı. Bu yeni düzene alışması güç oldu ama başa gelen çekilirdi, bu yüzden şikâyet etmedi. Kendisini birdenbire içinde bulduğu ekonomik kriz, biraz dikişlerden kazandığı, biraz da Avrupa'dan dönüp askere giden oğlunun teğmen maşısıyla aşılabilirdi, ama aşamadığı bir şey vardı, o da yalnızlıktı. Kocaman, kalabalık ailesi dağılmıştı, oğlu askerde, kızı Özden, torunları Canan, ben ve ablam Ankara'daydık. Kendi yaşıtı olan akraba kızlarının hepsi artık torunlarına bakıyordu. Eski balolar, toplantılar, şaşaalı düğünler yapılmıyordu. Reşide ve Zafire ablaları da ölmüş, onların çocukları ve torunları, yurtdışına ve Türkiye'nin çeşitli şehirlerine dağılmışlardı.

On yıl Hâki Bey'in yasını tuttu. Ama bu yas sadece gözlerinde ve kalbindeydi. Dış görünümü yine bakımlı, şıktı. Yine her gün yıkanıyor, her kızartma yapışından sonra mutlaka duş alıp, üzerini değiştiriyordu. Gelinliğini diken ve o dönemin Türkiye Güzeli Keriman Hâlis'in de gardrobunu hazırlayan ünlü terzi Kalivrusi'nin hayran olduğu, "Sizin gibi muhteşem kadınlar varken kalkıp Keriman Hâlis gibi beli olmayan birini seçtiler..." dediği kusursuz vücudu artık bozulmuş, üç doğum ve sonraki şeker hastalığının da etkisiyle epeyce kilolu bir kadına dönüşmüştü. Yeğeni Nilüfer'in hayranlıkla hatırladığı "omuzlarındaki gamzeler" kilolar yüzünden kaybolmuştu. Ama bu kilolar, onu gece yarıları hiç üşenmeden mutfağa girip helva kavurmaktan, kek, kurabiye yapmaktan alıkoymuyordu. Hastalığını asla sorun etmiyor, şekerden, katarakt'tan, romatizmadan yakınan komşularını, kendilerini bu kadar kolayca bıraktıkları için ayıplıyordu. Parasızlıkla ve hastalık-

larla başa çıkabiliyordu, ama yalnızlıkla asla.

O dönemde, bir akrabanın araya girmesiyle tekrar ortaya çıkan inatçı aşık Süleyman Bey'in, bıkıp usanmadan tekrarladığı evlenme teklifini, sadece ve sadece yalnızlığa dayanamadığı için kabul ettiğini söylemişti oğluna. Kızları, oğlu ve yakınları bu kararı sevinerek onayladılar.

Süleyman Bey'i bütün aile tanıyordu. Kültürlü bir insandı, maddi durumu da iyiydi. Üç evlilik yapmış ama çocuğu olmamıştı, sadece ikinci eşiyle birlikte evlat edindikleri bir kızı ve bir oğlu vardı. Hasnune evde kıyılacak nikah için kendine "asil renk" olarak nitelediği mor bir tayyör dikti. Altmış yedi yaşındaydı. Nikahın kıyılacağı gün evde yalnızca çok yakın akrabalar vardı. İkram edilecek her şeyi kendi elleriyle hazırlamıştı. Giyinmiş, hafif bir mak-yaj yapmış ve konuklarını tek tek karşılamıştı. Nikah memuru ve Süleyman Bey masada yerlerini aldığı anda Hasnune ortadan kayboldu. Birkaç dakika sonra döndüğünde, yakasında mor tayyörüne çok yakışan, bir demet eflatun küçük çiçek vardı. Hayata dönüklüğü, mutlu bir olayı küçük bir çiçekle de olsa taçlandırmak isteyişi, aslında her şeyden çok kendisine olan saygısının ifadesiydi.

Süleyman Bey'le evliliği dört yıl sürdü. Kimin daha iyi yemek yaptığı konusundaki çekişme ve tartışmalar dışında, son derece mutlu bir evlilikleri vardı. Gençliğinde aşık olduğu kadına ve çok sayıda çocukla toruna kavuşan Süleyman Bey seksen iki yaşında, koltuğunda otururken sessizce ve mutlu bir insan olarak öldü...

Hasnune, Süleyman Bey'in ölümünden sonra yedi yıl daha yaşadı. Bir kez daha yalnız kalmıştı. Ney-

se ki bu kez çevresinde, Ankara'dan dönüp İstanbul'a yerleşen kızı, en büyük torun olan ablam ve oğlu Timur'un peş peşe doğan iki küçük kızı vardı. Bir safra kesesi, bir katarakt ameliyatı geçirdi ama hiçbir zaman hastalıklarından söz eden, sızlanan bir kadın olmadı. Günlerini evde yatılı kalan yardımcısı on yedi yaşındaki Gülsüm'e çeyiz hazırlamakla geçiriyordu. 1 Ağustos 1988'de gece yarısı yatağından kalkıp yarım karpuz yedi. Gülsüm onu sabah bulduğunda şeker komasına girmişti. Hemen hastaneye kaldırıldı. Bir ara kendine geldiğinde başucunda bekleyen küçük kızı Özden'e, "Ojelerimi çıkar, öbür tarafa böyle gidemem!" dedi. Bu cümlesi ve şeker hastalığının baş düşmanı olarak bilinen karpuzdan hiç yemediği kadar çok yemesi, onun her şeye olduğu gibi ölüme de büyük bir titizlikle hazırlandığını düşündürdü herkese ama kimse bunu dile getirmedi.

3 Ağustos'ta vefat etti... İki gün sonra Şişli Camisi'nde toplanan büyük kalabalık onu Zincirlikuyu Mezarlığı'na kadar takip etti. Aradan yirmi yıl geçmişti, Hâki Bey'in üstüne gömülmesine izin verildi. Oğlu ve tek erkek torunu onu kucaklayıp, hep olmak istediği yere, hayatının merkezi, büyük aşkı Hâki Bey'in koynuna yatırdılar. Mezar taşına adı yazılmadı. Hem ölümünü kabullenmek istemediklerinden, hem de Hâki Bey'le Hasnune Hanım herkeसे ayrılmaz bir bütün olarak görüldüğünden.

5 Ağustos günü, mezarın başında durmuş, bütün o kadınlı erkekli ağlayan kalabalığa bakarken, kendimi ait hissetmediğim, kısaca anne tarafımı oluşturan, biraz vakur, çokça da resmi bulduğum o insanlarla varolan son bağımın da koptuğunu düşün-

müştüm. Haksız da değildim. Anneannemin ölümünden sonra teyzem dışında kimseyle bağlantım olmadı. Ne onlar beni arayıp sordu, ne de ben onları. Ta ki anneannemin hikâyesini araştırmaya başlayana kadar. Geçen yaz teyzemle konuşarak başladığım "anneannemin hayat öyküsü" araştırması, birkaç ay içinde eşimin deyiimiyle "köklerimi yeniden keşfe" dönüştü. Artık adını bile unuttuğum uzak akrabalar beni arayıp, anlatacakları şeyler olduğunu söylediler. Anılar tazelendi, birlikte yemeklere gidildi, çaylar içildi, telefonlar alınıp verildi ve görüşelim dilekleri defalarca tekrarlandı. Aile beni yeniden buldu, ben de onları yeniden keşfettim. Anneannem babama duyduğu derin kızgınlığın acısını belki bilerek, belki bilmeyerek benden çıkarmış, beni kendinden ve ailesinden uzak tutmuştu. Şimdiyse ona ve ailenin öteki kanadına, hiç olmadığı kadar yakınım. Sağlığında yapamadığını, bir borç öder gibi ölümünden sonra yaptı. Artık ona kırgın değilim, affettim ve onunla barıştım. Babam için her gece okuduğum fatihalara artık onun adını da ekleyeceğim.

Rahat uyu anneanne.

Ebru Saner'in anneannesi Emine... Ortada oturan...

Kapı çaldı. Az sonra beni çağırdılar. Babam, "Anneannen dün gece vefat etti, annen Isparta'ya gitti. Eve dönüyorsun, babaannen de bizimle gelecek..." dedi. Mutfğa girdim. Kulaklarım uğulduyordu. Masaya oturdum. Babam kapıda, babaannem mutfakta ayaktaydılar. Ne kadar sürdü bilmiyorum. Sessizce ağladım annem için. Benim onu yitirdiğimi düşündüğüm günlerde, onun da annesini yitirişine.

Ebru Saner Kaan

157

Lisenin son sınıfındaydım. Bugünden bakınca sancılı geçen bir ilk gençlik döneminin de son yılıymış diye düşünüyorum. Belki de pek çoklarının yaşadığı türden, kendimi kendime ve aileme ispat etme, bağımsızlığımı kazanma çabalarının ailenin koruyuculuk duvarlarına çarptığı ve o yaşında, onulmaz sandığım yaralar açtığını düşündüğüm bir yıl. Bahar başlarında artan ve üniversite sınavının ilk aşamasına girdiğim gün patlak veren bir gerginliğin sonunda, içten içe, annemi ve babamı, aslında daha çok da annemi, cezalandırmak için halamlarla birlikte yaşayan babaannemin evinde kalmaya başlamıştım. Öyle ya, artık neredeyse on sekiz yaşındaydım ve nerede kalacağıma kendim karar verebilirdim! Üç hafta kadar olmuştu sanırım, o öğleden sonra da babam gelecek, ben içeride oyalanırken halamla ve babaannemle bir süre sohbet ettikten sonra, masanın

üzerine benim için para bırakıp gidecekti.

Kapı çaldı. Az sonra beni çağırdılar. Babam, "Anneannen dün gece vefat etti, annen Isparta'ya gitti. Eve dönüyorsun, babaannen de bizimle gelecek... dedi. Mutfığa girdim. Kulaklarım uğulduyordu. Masaya oturdum. Babam kapıda, babaannem mutfakta ayaktaydılar. Ne kadar sürdü bilmiyorum. Sessizce ağladım annem için. Benim onu yitirdiğimi düşündüğüm günlerde, onun da annesini yitirişine.

Anneannem... Çocukluğumun oyun ve oda arkadaşı. Ağabeyimin ve benim günlerimizi büyük bir oyuna çevirirdi, yorulmadan, sinirlenmeden, sabırla. Bazen kızmış numarası yapıp "Sizi gidi firavunlar!" diye kovalardı bizi. Onun namaz kılması bile bizim için bir oyundu. Bizi de yanında namaza durdurur, "Allah'tan ne diliyorsanız onu söyleyin, ben ne yaparsam onu yapın!" derdi. Her gün gülmelerimiz yüzünden defalarca namazı bozulur, "tövbe estağfurullah" deyip selam verir, güldükten sonra namazına devam ederdi.

Geceleri, aynı odada karşılıklı yataklarda yatar dık. Yattığında, şimdi sadece, "Yattım sağıma, döndüm soluma" kısmını hatırladığım bir yatak duasını ikimiz için okurdu. Beğenmediğim bir yemeği yemek istemeyip huysuzluk ettiğim ve annemin bana aç yatma cezası verdiği gecelerde, anneannem, annem uyuyuncaya kadar bekler, sonra beni uyandırır ve sevdiğim yemeği yedirirdi. Korktuğum gecelerde beni yattığımız odanın sokağa bakan boydan boy camları önüne oturtur, karanlıkta hikâyeler anlatır ve beni korkutan şeyleri kovacak dualar okurdu.

Bizimle kaldığı yıllarda yetmişli yaşlarındaydı.

Artık seyrelmiş olan upuzun saçlarını ıslakken tarar, ensesinde sımsıkı topuz yapardı. Dantelli beyaz bir namaz başörtüsü örterdi saçlarını. Mevsimine göre yünlü ya da baharlık çiçekli kumaştan bir entari ve sırtı üşümesin diye el örgüsü bir yelek olurdu üstünde hep. Köşesinde oturduğu zamanlarda da, elinde, sonu gelmeyen çeyizler için ördüğü danteller, yatak kenarları, yastık başları. Herhalde avutabilmek için olsa gerek, ağabeyimle bana dantel örmeyi öğretmişti. Karşısına otururduk, ağabeyim yumaklar boyu zincir çekerken, ben de zincirleri çözüp motiflere dönüştürmeye çalışırdım.

Sıcacık bir sevgiyle sardı çocukluğumuzu. Güvenle uyanılan öğle uykuları sonrası, önce çay saati ardından annem gelene kadar süren 'çileli' oyunlar faslı. Annem hemşireydi. Elbette hastane, oyunlarımızın değişmez sahnelerinden biriydi ve bu sahne de anneanneme de zorunlu olarak hasta rolü düşüyordu. Yine anneanneme yaptığımız bir ameliyat sonrasında annem eve gelmiş, anneannemi üzerine mandallarla tutturulmuş gazete kağıtları serili, yanında bir oyuncak bebekle yatar bulmuştu. Anneannem, annemin yüzündeki ifadeden gülüyor mu, ağlıyor mu anlayamadı, telaşlandı. "Korkma Hediye!" dedi, "Bir çocuğum oldu, bu yaştan sonra da ancak sezyanla olur."

Anneannem Emine Baysani Sütçü. Babası İsmail Bey, Kırcaali'den (Bulgaristan) mübadeleyle gelmiş, İstanbul'un Bahşeyiş Köyü'nde devletin verdiği topraklara yerleşmişti. Orada yine Bulgaristan göçmeni olan Ayşe Hanım'la evlendi. Balkan Harbi başlayıp da tüm Trakya, Bahşeyiş Köyü dahil Yunan işgali altında kalınca, İsmail Bey ve ailesi Beşiktaş'a,

Akaretler'e taşındılar. İsmail Bey Beşiktaş'a gelince arabacılık yapmaya başladı. Bir kızları oldu, adını Behiye koydular. Ayşe Hanım ikinci çocukları da kız olsun diye adaklar adamıştı. Beş altı yıl sonra, 1902'de, kendisi ve eşi kadar güzel, sarı saçlı, mavi gözlü Emine dünyaya geldi. Adaklar adadığı Emine'yi nazla niyazla büyüttü Ayşe Hanım.

Emine, annesinin isteği ile önce İdadi'yi sonra Rüştîye'yi bitirdi. Ardından, Darülmuallim Mektebi-ne* gitti. Ayşe Hanım, kocasına Kuran kursuna gönderiyorum diyerek, Emine'ye gizlice Fransızca dersleri de aldırıyordu. Emine onuncu sınıfa geldiğinde, Ayşe Hanım bu kez bir erkek çocuk doğurdu. İsmail Bey, "artık kız okutmam" dedi ve karısıyla arasında geçen büyük tartışmalardan sonra son sınıfta okuyan Emine'yi okuldan aldı. O yıl Emine'nin nişanlı olan ablası evlenerek evden ayrıldı. Birkaç ay sonra da Ayşe Hanım, otuz yedi yaşında, ince hastalıktan öldü.

İstanbul'da artık motorlu taşıtlar vardı, iş azalmaya başlamış, zaten harp de sona ermişti. Yalnız kalan İsmail Bey, oğlu topraklarını görsün, orada büyüsün diye Bahşeyiş Köyü'ne döndü.

Emine on altı yaşındaydı. Daha önce köyde yaşamamıştı. Burası Beşiktaş'tan çok farklıydı. Okuldan alınmıştı, artık kent gezmeleri, Cuma günleri padişah selamı, Fransızca dersleri yoktu. Ablası uzaktaydı. Onu öperken bile sakınan annesi ise çok uzaklarda.

Köye geleli henüz bir yıl dolmadan İsmail Bey, kızını, savaşlar yüzünden on altı yıl askerlik yap-

(*) Osmanlı döneminde öğretmen yetiştiren bu kurum Cumhuriyet'in ilanından sonra Çapa Eğitim Enstitüsü adını almıştır

tıktan sonra otuz yedi yaşında Çatalca'ya dönen Bekir Bey'e verdi. Yirmi yaşında askere alınan Bekir Bey, Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Harplerine katılmış, on altı yıllık askerliği boyunca yoksulluk, sefalet, açlık çekmiş, koleraya yakalanmış, hatta bir seferinde ağır yaralıyken yaşadığı fark edilmeyip ölümlerin arasında bırakılmıştı.

Emine evleneceği adamı, sadece bir kere, o da arkadan, bahçedeki tuvaletin penceresinden görmüştü. "Seninki geldi, tuvaletin camından bak görürsün!" demişti, komşular. Emine kocasının yüzünü ilk kez gerdek gecesinde görecekti. Adetmiş, uğursuzluk olmasın diye bağlı olan her şey çözülmüş nikahta ve o yıllarda lastik olmadığı için giysiler, çamaşırlar uçkurla bağlanırmış. Uçkurlar çözülüp, kapı arkasında nikahları kıyıldı ve at arabası düğün alayı ile Emine'yi, kardeşi Yaşar'ı da yanına katarak Çatalca'ya gelin getirdiler.

"Annemin gelinliği çok güzeldi, çok. Uçuk mavi beyaz arası, yine beyaz uçuk mavi işli, çok güzeldi. Altında beyaz çorapları vardı, onları da saklamış. Ben çocukken o çoraplarla ne çok alay etmiştim. Hemşire olunca yıllarca beyaz çorap giydim."

Kocasını çiftçilik yaptığundan sabah erkenden işçilerle tarlaya gidince, Emine de köyün kızları ile ip atlardı. Evlendiğinde yemek yapmayı bilmiyordu. Başlarda Bekir Bey yaptı, sonraları tarif etti. Bir gün Bekir Bey'in canı etli yaprak sarması çekmişti. İçini tarif edip nasıl sarılacağını anlattı, "...sonra da açılmasın diye, dikiş ipliğiyle bağlayacaksın" dedi. Emine düşündü, annesinin yaptıklarında ip yoktu. Komşulara sordu, birlikte yaptılar. Akşam ipli sarmaları soran Bekir Bey güzel bir sofrayla karşı-

laştı. Yemek yapmayı önce kocasından sonra komşulardan öğrendi Emine...

"Anneannen zaman içinde her şeyi gayet güzel öğrenmiş, dikiş, dantel, temizlik, yemek hepsini çok güzel tertibiyle yapardı."

Evlendikten iki sene sonra 1923'de bir oğlu oldu, ama sadece dokuz ay yaşadı. 1926 yılında kızı Şerife ve yirmi dokuzunda da Mustafa doğdu. Yeni kurulan Cumhuriyet Harf İnkılabı'nı başlatmıştı, eski Türkçe okuma yazma bilenlere çağrı yapıldı; okullarda artık Latin alfabesini öğretiyorlardı. Emine de okula gitti. Diplomasını aldıktan sonra öğretmenlik teklif ettiler. O kadar sevindi ki, gözü biri bebek diğeri üç yaşında olan çocuklarını bile görmedi ve hemen kabul etti. Ancak Bekir Bey istemedi çalışmasını, hem iki çocuğa bakacak kimse yoktu, hem de maddi durumları kendilerince çok iyiydi. Tarlalar ekilir, ağıldan süt gelir, yoğurt, ayran, tereyağı, kaymak yapıldı. Bahçeden de meyve ve sebze. Bazı yıllar, bolluktan, bunlar konu komşuya parasız dağıtıldı.

Emine ikinci kez öğretmen olma umudunu yitirmişti. Ama yıllar sonra dört kızından üçü öğretmen olacaktı. Oğullarından Mustafa okumadı, çiftçi oldu. Küçük oğlu biraz haylazdı zorla okudu, ama bütün kızlarını okuttu, üçü öğretmen oldu biri ise Bekir Bey'in dilediği gibi hemşire.

"Daha okula gitmiyordum. Babam beni, benim kara kızım hemşire olacak, diye severdi. Hemşirenin ne olduğunu bile bilmiyordum. Deden askerde iken hastanede eczanede çalışmış. Ben küçükken de katarakt vardı gözünde, hastanede yatmıştı. Hemşireler çok hoşuna gidiyordu ya da birine aşık ol-

muştı, bilemem. Seneler sonra beni hemşire okuluna kendisi götürdü, kaydettirdi ve Cerrahpaşa'da beni hemşire kıyafetiyle ilk gördüğünde ağladı."

Şerife'den sonra sırasıyla Hediye, Nuran, Asuman ve Orhan dünyaya geldi. Emine'nin ilk evlendiği yıllarda, babası da evlenmiş ve bir oğlu daha olmuştu. Üvey kardeşi ortaokul çağına geldiğinde köyde okul olmadığı için ablasının yanında okudu. Altı çocuk, iki kardeş ve kocasına baktı Emine. Kış için turşu kurardı, kuskus, erişte, bulgur, tarhana, kışlık kavurma, ekmek yapardı. Çocuklar en çok zeytinyağlılarını, ekmek fırınında pişirdiği otlu pideyi ve balkabaklı böreğini severlerdi.

Hiçbir şeyi dert etmez görünürdü Emine,

"Annem süsüne çok düşkündü. İçerde yemenisini bağlar, yemenisinin ucuna bahçeden kopardığı bir küçük dal çiçeği ilaştırır, 'kadifeden kesesi bahçeden gelir sesi', diye türkü söyleyerek temizlik yapardı. Ağıldan süt gelir, sütü koca kazanla kaynatırken kendine de bir sütlü kahve yapar, keyifle içerdi."

Açıkça üzüntüsünü belli ettiği iki şey vardı; babasına her rahmet okuduğunda onu okuldan aldığını da hatırladı, her seferinde gözleri dolardı. Bir de kocasının çapkınlığı. Gençliğinde kocasını çok kıskanırdı. Tarlaya giden kadınların çavuşu Konyalıyı özellikle hiç istemez, "Konyalı gelmeyecek, o gelirse tarlaya gitmeyeceksin" derdi. Ama Konyalı çavuştu, mecburen çağrılır ve Bekir Bey de giderdi.

Emine kocasını çok sevdi. Bekir Bey'le geçen yıllarında yer sofrasında yemek yenirken sağ dizini hep Bekir Bey'in sol dizinin üzerine koyardı. Bekir Bey de çok merhametli, sakın, çalışkan bir

adamdı. Emine'nin bir dediğini iki etmezdi. İlk evlendiği yıllarda 'kızın mı' diye sorarlardı hep, aralarında yirmi yaş vardı.

"Annem çok nazlanır, babamdan hep olmayacak şeyler ister ve yaptırırdı. Ben babama o zaman ilkokuldayım, 'Baba, bu manasız şeyleri niye yapıyor-sun? Yapma, annem seni üzüyor...' derdim. 'Olsun, o küçük, sonra öksüz, anası babası yok, ben onun her şeyiyim. Annene kızma, annelere kızılmaz.' der-di babam."

Bekir Bey okuma yazma bilmiyordu. Emine'nin hesabı daha iyiydi. Evin para işlerini o idare eder, çocuklara ders çalıştırdı. Büyük kızına, sesli harfler yazılmadığı için derste daha hızlı not tutabilsin diye eski yazıyı öğretti. Ama yatılı öğretmen okulunda annesine eski harflerle mektup yazdığında, okul idaresi okuyamayıp yasak getirecekti kızı Şerife'ye.

Bekir Bey 1954'de 71 yaşında kalp yetmezliğinden öldü. Ölmeden birkaç gün önce Emine Hanım temizlik yaparken seslendi: "Eminem git üstünü deış, saçını tara gel!" dedi. Giyinip geldi Emine Hanım...

"Bana saçını aç şöyle bir dön, bu günler seni son görüşüm olacak..." dedi. O zamanlar güzeldim. Benim belime kadar uzanan uzun, sarı saçlarım vardı, topuz yapardım. Böyle değildim... Etim sıkı, gerdanım ak, çok güzeldim..."

Yetmişli yaşlarında "çok zayıfladım, etim boşaldı, vücudum sarktı" diye hayıflanırdı. Kadın olduğunu hiç unutmadı.

Isparta'da yalnız yaşadığı yıllarda, neredeyse on yıldır komşuluk yaptıkları üst kata çıkıp mezür istemiş. Evin beyi de, "Emine Hanım, hanım evde

değil, ben yerini bilemem, sen bu evi benden iyi bilirsin. Gir, neredeyse al!" deyince, "Adam utanmadan beni eve almaya kalkıştı... diye ortalığı ayağa kaldırmış. Adamcağızın karısı mahalleye rezil olmamak için teyzemi de yanına alıp izah etmeye çalışmış, özür dilemişti. Ama anneannem kadıncağıza hiç inanmadı.

Emine Hanım kocası öldükten sonra iki yıl daha Çatalca'da yaşadı, tarlayı icara verdi, ağıla baktı. Yanında sadece Asuman ile Orhan vardı. Orhan yedi yaşında, Asuman ortaokuldaydı. Ortanca kızı Nuran öğretmen olup tayini Kurtalan'a çıktığında tarlayı sattı, evi o sırada evli olan büyük oğlu Mustafa'ya bıraktı ve çocuklarını alıp Kurtalan'a gitti. Mustafa evi yıkıp yeniden yaptırdı. Ama evi alırken annesine söz verdiği girişi ayrı müstakil odayı unutmuştu. Emine Hanım, sonraki yıllarını sırayla çocuklarının yanında, torunlarına bakarak geçirdi. Uzun ömrü on dört torun, iki de torun çocuğu görmesine izin verdi. Ama hep evimi niye dağıttım benim de bir yerim olsaydı, diye üzüldü.

Ağabeyimle bana baktığı yıllarda, sabahları kahvaltımızı yaptırdıktan sonra, radyodan "Arkası Yarın"ı dinlerdik. Ardından anneannem gazetelerini okurdu. Akşamları mutlaka ajansları dinlerdi. Her hafta küçük oğlu Orhan'la sinemaya gider, çıkışta Gençlik Parkı'na uğrarlardı. Filmlerdeki kötü adamları hiç affetmedi. Fruko'yu çok severdi, 1989'a kadar bütün gazozlar Fruko'ydu onun için. Aile yetmişinden sonra dindar olduğunu söyler ama o hep inançlıydı. Ben küçük bir kızken meleklerin bulutların arkasında olduğunu anlatırdı bana. Kalbi saf olanlar görürdü; gök açılmıştı da o görmüştü bir gün.

Hatta bir keresinde, genç bir kadınken, Çatalca'daki evin bahçedeki tuvaletine girdiğinde, tahtaların arasından görünen kayın ağacının dibinde ak sakallı bir ihtiyar belirmiş, su testisinden abdestini alıp namaz kılmış, sonra belirttiği ağacın köklerinde kayboluvermişti. Ağabeyimle ben o kadar çok dinlemiştik ki bu hikâyeyi, Çatalca'ya bir gidişimizde, ağabeyimin gece tuvalete gitmesi gerekmiş. Ak sakallı dedeye rastlamak için saatlerce tuvaletten çıkamamış, bir fırsatını bulup çıktığında da o tılsımlı ağacın yanındaki ilk camdan kendini içeri atmıştı.

Torunları yavaş yavaş büyüdüğünde iki kızının da oturduğu Isparta'ya yerleşti. Ölümüne kadar da, sadece yazları Isparta'ya gelen büyük teyzemlerin apartmanının bahçe katında yalnız yaşadı. Yalnız yaşadığı süre içinde para hesabını kendi yaptı, o yıllarda sürekli batan bankerler ve bankaların korkusuyla, paralarını fazla olmasa bile farklı bankalara yatırır, her ay alacağı faizleri şaşırmadan hesaplardı.

İki kere felç geçirdi. Biri Ankara'da bana ve ağabeyime baktığı sırada. Sol omzuna ve koluna felç gelmişti. Yüzünün sol tarafına da. Annem, yattığı hastanenin başhemşiresiydi ama annemin ve doktorların perhiz yapmadığı için felç geçirdiğini söylediklerine inanmadı, "bana nazar değmiştir" dedi ve hastaneye hoca getirtip kendisini nazara karşı okuttu. Hastaneden çıktıktan sonra her gün, benim çok kıskandığım renkli lastik toplarını sıkarak kısa sürede iyileşti. Dantel öremediği için üzülmüyordu. İyileştikten sonra bir parmağı hafif arazlı kalsa da dantel ördü, bütün torunlarına çeyiz hazırladı ve hiç perhiz yapmadı.

Ölümünden yaklaşık üç yıl önce yalnız yaşadığı

evin bahçesinde yere dökülen yaprakları toplayıp karşı kaldırımdaki çöpe götürürken, yolun ortasına yığıldı. İkinci kez felç olmuştu. Hastanede yattığı süre içinde çocuklarını tanıyamıyordu. Fakat hayata olan bağlılığı ile bunu da yendi. Bir yıl sonra iyileşip de tek başına İzmit'e geldiğinde bana, "Yaprakları toplarken eğildiğim için tansiyonum çıkmış, yere yığıldım. Karşıdan bakkal koştu geldi, ver elini dedi, verir miyim elimi elin adamına, tabii ki vermedim." diye anlatacaktı.

Ölmeden bir yıl önce büyük oğlu Mustafa elli dokuz yaşında vefat etti. İki kez felç geçirmiş ve iyileşmişti ama bunu kaldıramazdı. Söylemediler. Bir sene boyunca, "Mustafa niye aramıyor... diye sordu. Arada sırada annem ve teyzemler "Mustafa gönderdi..." diye hediye gönderdiler. Ölene kadar kendi evinde tek başına yaşamakta ısrar etti.

20 Nisan 1989 günü Isparta'da kalp krizi geçirdi. Antalya'ya sevk ettiler. O gece yoğun bakıma alındığında içeriye kimseyi sokmadıkları için hemşireden teyzemi çağırmasını istedi. Teyzeme "hakkını helal et kızım" dedikten birkaç saat sonra, sabaha karşı bu dünyadan ayrıldı. Evinde sabunu, kefeni ve ölümünden sonra poğaça yapıp dağıtılsın diye hazırlanmış kilolarca unun yanında, yeni diktirttiği elbiseleri de vardı.

Emine Hanım öldüğünde, ondan ayrı geçirdiği 35 yılın sonunda, İstanbul'da Bekir Bey'in yanına gömülmek isterdi. Olmadı, Isparta'da defnedildi.

"Allah rahmet eylesin, nur içinde yatsın. Annem bebekleri çok severdi. Öldü annem, toprağa verdik. Akşam üzeri mezarını ziyarete gittik. Bir bebek ölmüş o gün, annemin mezarının yanına gömmüşler

Annem bir hafta sonra Isparta'dan eve döndü. Sabahtı. Anneannemden kalan birkaç parça şey kucağında, koltuğa oturdu. Uzun süredir doğru dürüst konuşmuyordum annemle, evden ayrılmadan aylar öncesinden beri. Yanına gittim, küçük bir kız gibi ağlıyordu. Yere oturdum, başımı dizlerine koydum, birlikte ağladık. Her ikimiz de kendi annesine.

Bana bildiğim bütün duaları öğreten anneanneme, belki de o hâlâ benden uzakta, evinde yaşıyormuş gibi geldiği için hiç dua okumamıştım. Bu satırları yazarken farkına vardım, ben anneannemi onun ölüm yıldönümünde anlatacaktım,* çocuklarının onun için evinde mevlit okuttukları saatlerde... Biz on bir kadın, küçük bir sınıfta anneannelerin hayatlarında dolaştık aylarca. Bu "yürek açımı törenleri"nde, biz, bugün yaşamayan ve öldüklerinde tarihin, onlar için, suskun kaldığı bir dünyanın sıradan kadınlarına, bilinmeyen bir dua okuduk.

Anneanneciğim, bu dua da sana...

○ **Emine Baysani Sütçü** / İstanbul 1900 Isparta 1989

(*) Bu öykü 20 Nisan gecesi sabaha karşı yazılmış ve 21 Nisan'da atölyeye sunulmuştur

Guzide Önem'in anneannesi Nayla... Sağdaki...

Tüm çocukların evlilikleri ve çeyizleri ile yakından ilgilenir. Dokuma tezgahında tüm çarşafları kendi dokur. Kızlardan en büyüğü Saraybosna'dan göç etmiş bir ailenin oğlu ile evlendirilir ve ölünceye kadar Kütahya'da yaşar. Onun bir küçüğü "bir subayla evleneceğim" diye tutturunca, İstanbullu bir ailenin subay olan oğlu ile evlendirilir.

Gözlerimin Rengi

Güzide Önem

171

1990'lı yılların ortalarında Saraybosnalı Emir Kusturica'nın, "Babam İş Gezisinde" adlı filmini izlerken, şimdi Sırpça karıştığı için anlamakta zorlandığım Boşnakçayı, pitta, mayka, maykına gibi tanıdık kelimeleri duymaktan büyük keyif almıştım.

Oysa, sekiz yaşında anneannem yanımıza gelip bizimle kalmaya başladığı zaman bu dilden ne kadar çok korktuğumu hatırlıyorum.

Sekiz yaşına kadar hatırımda anneannemle ilgili net bir anı yok. Babam kanserden öldüğünde ben sekiz yaşındaydım, erkek kardeşimse beş. Babamın ölümü üzerine annem, kardeşim ve ben yalnız kalmayalım diye anneannem Türkiye'de doğan küçük kızıyla birlikte bizim eve taşındı. O güne dek hiç çalışmamış olmalarına rağmen artık evin geçiminden sorumlu olan annem ve küçük teyzem, yeni kurulmuş olan Spor Bakanlığı'na bağlı devlet dairesinde

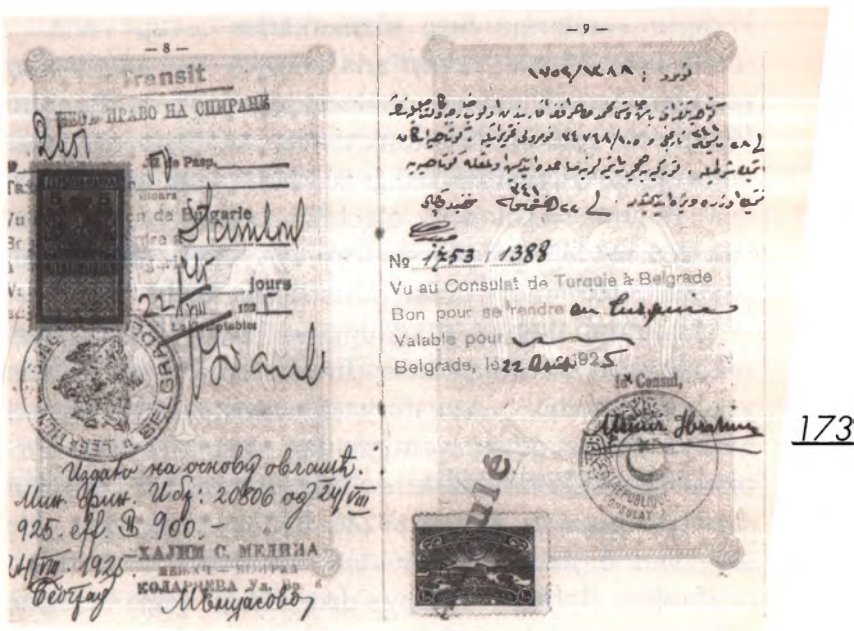
çalışmaya başladılar. Anneannemle birlikteliğimiz böyle başladı. Annemin işe gittiği ilk gün bir kabustu. Kardeşimle ben, anlamadığımız bir dilde bize bir şeyler söyleyen anneannemize şaşkınlıkla bakıyorduk, yüzümüzdeki şaşkın ifadeyse onu sinirlendiriyordu. Bütün gün iki kardeş bir köşeye çekilip annemizi beklemiştik. Oyun bile oynayamamıştık. Akşam annem eve geldiğinde hıçkırarak boynuna atılmış ve çalışmaması için yalvarmıştım. Zamanla birbirimizin dilini anlamaya başladık. Ama yine de akşam annem eve geldiğinde, bizim ve anneannemin, ona şikâyet edeceğimiz pek çok olay birikmiş oluyordu. Küçük teyzem bu şikâyetlere kızıyor ve hep anneannemin tarafını tutuyordu. Anneannemin geçmişini en iyi bilen de oydu.

172

Najla (Nayla) 1900 yılında Sarajevo'da (Saraybosna) doğar. İki erkek, üç kız, beş kardeşi vardır. Sonraki yıllarda hep özlemle andığı güzel bir çocukluk geçirir. On sekiz yaşına geldiğinde, komşularının gelini olan çok sevdiği bir arkadaşı bir gün ona "Ağabeyim seni görmüş, çok beğenmiş. Taslıca'da kaymakamdır. Karısı doğum yaparken öldü, geride hasta bir bebek bıraktı." dedikten sonra "Ağabeyimle evlenir misin?" diye sorar. Nayla da çok sevdiği arkadaşının ağabeyini beğenir ve onunla evlenmeyi kabul eder. At sırtında günlerce süren bir yolculuktan sonra yeni yaşamına başlar.

Çocukları çok seven Nayla'nın bütün ihtimamına rağmen, bebek iyileşemez ve ölür. Bir gün eve on yaşında bir erkek çocuk gelir. Yeni evli Nayla bu çocuğun kocası İbrahim İbragiç'e çok benzediğini fark ederek, kim olduğunu sorar. Kocasının yanıtı açıktır: "Kabul edersen oğlumuz." Bir başka gün ise

Nayla bahçede dolaşırken yanından geçen altı ve sekiz yaşlarında iki kızın belli etmemeye çalışarak kendisini incelediklerini görünce kızar ve akşam kocasına çıkarır: "Kaç tane çocuğun varsa çıkar ortaya da bu iş burada bitsin."

Nayla annee ve ailesinin pasaportu...

Ben dayılarımdan birinin ve teyzelerimden ikisinin üvey olduğunu çok sonraları öğrendim ve anneanneme taparcasına bağlı olduklarını gözledim. Her bayramda Ankara'ya gelir, anneannemi ziyaret ederlerdi. Bu sayede kuzenlerimle birlikte neşeli bayramlar yaşadım.

Nayla bir yandan üvey çocuklarını büyütürken
ikişer sene arayla iki erkek, iki de kız çocuk
doğurur.

Kocasının kaymakam olması nedeniyle Karadağ Savaşı'nda, Birinci Dünya Savaşı'nda ve çete savaşlarında evleri hep ilk hedef durumundadır. Her seferinde de evleri düşman karargahı olarak kullanılır. Düşman askerlerin karşısında dili tutulduğu için, askerlerin sorularına Sırp hizmetkârlar cevap verir.

Birinci Dünya Savaşı'nda, kocası ve arkadaşları tutuklanırlar. Kurşuna dizileceklerdir. Sıra İbrahim İbragiç'e geldiğinde komut veren düşman asker onun köstekli saatine bakarak "Ne kadar güzelmiş!" der. İbrahim nasıl olsa ölecektir, saatini askere verir. Asker de ona hemen ormana doğru kaçmasını söyler. Saati onu ölümden kurtarmıştır.

Nayla'nın doğup büyüdüğü tarihlerde Bosna-Hersek, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından yönetilmektedir. Avusturya-Macaristan'ın Birinci Dünya Savaşı'ndaki yenilgisiyle, Bosna-Hersek Sırbistan Krallığı'na bırakılır. Savaş ertesinde yapılan sınır anlaşmaları (1919-1924) bütün Avrupa'da göç dalgasını başlatır.

İbrahim İbragiç Türkiye'den aldığı çağrı üzerine ailesini Türkiye'ye götürmeye karar verir. Nayla bu habere pek sevinmez; doğup büyüdüğü yerleri nasıl bırakacaktır? Ancak bir ay önce iki erkek kardeşi şehit olmuş, bu acıya dayanamayan annesi de bir hafta sonra ölmüştür. Kayıplarının acısı Nayla'ya doğup büyüdüğü yerleri terk edebilme gücünü verir. Babası ve evli ablası vatanlarından ayrılmayı reddederler. Nayla daha sonra kızlarına şöyle diyecektir: "Kalbim hep onlarlaydı. Hiç haberleşemedik. Tito döneminde Türkiye'ye gelen eş dosttan babamın 120. yaşında öldüğünü öğrendim."

1925 yılında, tüm malvarlıklarını bırakmaları şar-

tıyla aile pasaportu alırlar. Yirmi günlük loğusa Nayla, evlatları ve kocası Türkiye'ye doğru yola çıkarlar. Belgrad'a kadar geceleri yaylılarla yolculuk yaparlar. Belgrad'dan trene binerler. İstanbul'a gelindiğinde bir hafta otelde kalırlar. Annem, "otelde onlarla Kara Fatma adında, uzun boylu, ayağında çizmeleri, sert adımlarla yürüyen bir kadın ilgilenmiş" diye anlattı. Aradan onca zaman geçmiş olmasına rağmen annemin bu adı bu kadar net hatırlamasına şaşırmıştım. Anneannemin öyküsünü yazmayı bitirdikten dört ay sonra, *Cumhuriyet Dergi*'de Kara Fatma'yla ilgili bir haberle karşılaşp çok heyecanlandım. (sayı 652, 20 Eylül 1998) Annem anlatmaya devam etmişti; Kara Fatma otele gelişlerinde aileyi karşılamış, çocuklarla teker teker konuşmuş, onları sevip, okşamış.

Türkiye'de yeni bir yaşam kurulur. İbrahim Bey hükümet işi istemediğinden milletvekilliği ve üniversite hocalığı tekliflerini reddeder. Yugoslavya'dan daha önce kaçan kız kardeşi ve kocası Kütahya'da yaşamaktadır. Kütahya, yeşil ormanları ve sanat merkezi olmasıyla Saraybosna'ya benzemektedir. Kütahya'ya yerleşirler. Burada nüfus kağıtları çıkarılırken Najla'nın doğum yeri Kütahya, ismi ise Nale olarak değiştirilir.

Bir yıl sonra Nayla, Saraybosna'daki komşusu ve görümcesi olan sevgili arkadaşının ölüm haberini alır. Babaları daha önce öldüğünden çocuklar kimsesiz kalmışlardır. Nayla, çocukları yanına aldırır.

O tarihlerde Kütahya'da çıkan büyük yangında kirada oturdukları evleri de yanar. Yugoslavya'dan getirdikleri para ve mücevherlerle üç katlı, büyük bahçeli bir ev satın alırlar. Çünkü artık çok çocuk-

lu büyük bir ailedirler. Çocukların her birine, kendilerinin bakacağı ve isimlendireceği inek, manda gibi büyük baş hayvanlar alınır.

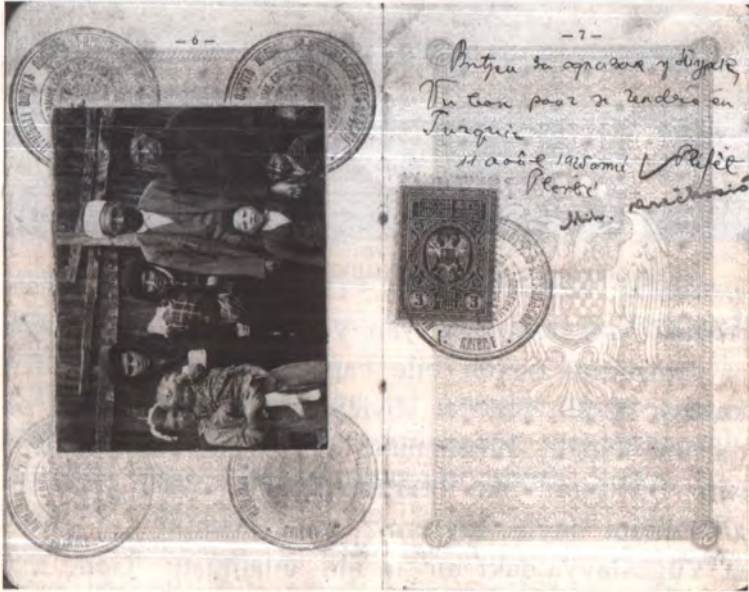
Çiftlik yaşamı Nayla'nın yabancı olduğu bir yaşam değildir, baba evinde bu tür bir yaşam geçirmiştir.

1932 yılında, ölünceye kadar yanından ayrılmayacak olan, kendisinin tüm özelliklerini taşıyan, yaşlanınca rollerini değiş tokuş edeceği bir kız çocuğu doğurur ve Binnaz adını verir. Onu ihtimamla ve nazlandırarak büyütür.

Tüm çocukların evlilikleri ve çeyizleri ile yakından ilgilenir. Dokuma tezgahında tüm çarşafı kendi dokur. Kızlardan en büyüğü Saraybosna'dan göç etmiş bir ailenin oğlu ile evlendirilir ve ölünceye kadar Kütahya'da yaşar. Onun bir küçüğü "bir subayla evleneceğim" diye tutturunca, İstanbullu bir ailenin subay olan oğlu ile evlendirilir. Onun bu cesareti bugün bile anlatılır. Anneannem evlenip Saraybosna'dan Taslıca'ya gelin gittiği zaman oradaki insanları beğenmemiş "Buradakiler çok dedikoducu, bizim oralarda dedikodu yoktur..." demesine rağmen diğer tüm kız ve erkek çocukları Taslıca'dan göç eden tanıdıkları ailelerin çocukları ile evlenmişlerdir.

Evli büyük kızları ve iki küçük kızı hariç, diğer beş çocuk, evlilikleri veya görevleri gereği şehir değiştirmişlerdir. Yaz aylarında çocuklar ve torunlar çiftlik evine koşarlar. Bu onun en büyük sevincidir. Her hafta cuma günü, sadece kadınların ve çocukların katıldığı, pazar günleri de erkeklerin de kendilerine katıldığı piknikler yaparlar. Kütahya ve çevre ilçelerde pek çok hamam ve kaplıca vardır. Nefeli hamam sefaları yaparlar.

Dedem hastalanır. İki oğlu Ankara'da görevlidir, evde de iki çocuk kalmıştır. Kütahya'daki ev satılır ve Ankara'ya taşınırlar. Dedem 1948 yılında ölür. Anneannem, bundan sonra, ailenin tek bekârı olan Türkiyeli küçük kızı ile, bizim yanımıza taşınana kadar, tayini Tavşanlı'ya çıkmış olan büyük oğlunun yanında yaşayacaktır.

Nayla anneanneninin pasaportundan bir başka görüntü...

Maviş gözlerini çocuklarından sadece büyük oğluna, yirmi üç torunundan ve on bir torun çocuğundan da birkaçına vermişti. Ben ve kardeşim şanslı torunlardanız.

Üç kız kardeşinden ikisi Türkiye'deydi. Biri İstanbul'da, diğeri ise Ankara'da yaşıyordu. Anka-

Nayla anneanneninin pasaportunda bulunan aile fotoğrafı...

178

ra'daki kız kardeşiyle yan yana oturup mekik oyası yapışlarını bugün bile capcanlı hatırlıyorum. Kız kardeşi neşeli, şarkılar söyleyen, esprili bir kadın olmasına karşın, anneannemi hep daha ciddi hatırlarım. Bir gün, yine oturmuş mekik oyası yaparlarken bizim büyük teyzemiz, anneannemin kız kardeşi Yugoslavya'daki bir anısını anlatmıştı: "Genç kızken camdan, mendillere şeker koyup yoldan geçen genç delikanlılara bu mendilleri atar, sonra da gülüşerek saklanırdık. Büyük olasılıkla bu hikâyenin devamı da gelecekti. Ancak, anneannem kız kardeşine anlamadığım bir şeyler söylemiş, yüz ifadesinden anladığım kadarıyla büyük teyze hanım ablasından bir güzel azar işitmişti. Sonradan öğrendiğime göre, büyük teyze sevdiği, delice aşık olduğu erkekle evlenmiş, fakat onu savaşta kaybetmişti. Yıllarca

kocasının döneceğini umut ederek yaşamış, ancak yedi yıl sonra ailesinin ısrarları üzerine tekrar evlenmişti.

Anneannem, ben, kardeşim ve yaşıtım olan dayımın oğlu – kendisine anneannemin ismi Nail olarak verilmişti – birlikte pişti oynardık. Oyunu anneanneme dayımın çocukları öğretmişti. Pişti yaptığı zaman büyük bir eda ile kağıdı atışı bugün de gözlerimin önünde.

Eve çok arkadaş getiremezdim, çünkü arkadaşlarımı beğendiğini hiç görmedim. Yalnız bir keresinde, bir erkek arkadaşım ödev almak için uğramıştı, çok kızacağını beni anneme şikâyet edeceğini düşünmüştüm. Oysa arkadaşımı çok beğendiğini, "çok efendi" olduğunu söylemişti. Daha sonraları o arkadaşımı niye beğendi diye düşündüğümde, arkadaşımın anneannemin hatırını sorduğunu, ona iltifatlar ettiğini hatırladım.

Televizyon seyrederken bir yandan da beni seyreder, eğer mini etekle oturuyorsam, eteklerimi düzeltmemi veya pantolon giymemi isterdi. Spiker "iyi akşamlar" dediğinde o da "iyi akşamlar" diyerek spikeri selamlardı. Sokağa çıktığında ise karşısına çıkan herkesi "günaydın", "iyi günler" diyerek selamlardı.

Ramazan sahurları anneannemin elde açtığı pittalar ile mis gibi kokardı. Çocukların sahurdan, sabah kahvaltısına kadar oruç tutabileceklerini söylerdi. Hiçbir zaman okula giderken oruç tutmamıza izin vermedi.

Anneannemin çok titiz ve giyimine düşkün olduğunu hatırlıyorum. Eşarba çok düşkündü, her eşarba beğenmezdi. Diğer zevki kahve idi. Kahvesini

her Boşnak gibi "yandan şekerli" içerdi; bir kesme şeker yanağın içine konur ve kahve bitene kadar orada kalırdı.

Sinemaya gitmeyi ve seyahati çok severdi. En büyük eğlencemiz, dostumuz olan iki aile ile dönüşümlü olarak pazar günleri birbirimizin evinde toplanmaktı. Yer içer, akşam üzeri Gölbaşı Sineması'na altı buçuk matinesine gider, bize ayrılan locadan filmi izlerdik. Orada izlediğimiz, Kartal Tibet'in oynadığı, "Senede Bir Gün" adlı film Balkan Savaşı'nda geçiyordu. Anneannem bu filmden çok etkilendi, sarsıldı. Bütün gece uyuyamadı.

Son yıllarda küçük teyzem ve annem, anneannem için bir Bursa seyahati düzenlemişlerdi. Kaplıcaya gidilecek ve camiler gezilecekti. Tüm gezi süresince beni izlemiş, benim camileri büyük bir hayranlıkla gezdiğimi ve çok zevk aldığımı görüp, kendisi de keyiflenip, mutlu olmuştu. Küçüklüğümde dilendiremediğim kendine özgü bir Tanrı inancı vardı. Benim de kendime çok sık sorduğum ve anneannemin öyküsünü yazana kadar nedenini bilemediğim değişik bir Tanrı inanışım vardı. Tüm peygamberleri hep yadsıdım. Tanrı olabilirdi ama eğitimsiz oldukları söylenen peygamberlere bir türlü inanmadım. Din konusu aile arasında hiç konuşulmazdı ve ben ortaokulda din dersi almıştım. Buna rağmen toplumumuzdan farklı bir din görüşüm vardı. Anneannem aracılığı ile Boşnak'ların tarihinde gezinirken Bogomil Mezhebi'ne rastladım. Anneannemin "Alla-
haşkına" anlamına gelen "Bogomi" kelimesini oldukça sık kullandığını hatırlıyorum. Bogomi kelimesi mezhep ile bağlantılı mı bilmiyorum ama Bogomil mezhebi, Boşnak'ların tarihinde önemli bir yer tut-

muş. Bogomilizm, ilk Bulgaristan ve Bosna boyunca daha sonra İtalya ve Güney Fransa'ya yayılarak tarihin yönünü etkileyen Hristiyan Kilisesi'nin hiyerarşisine karşı, sosyal bir hareket olarak doğmuştu.

Ölümünden bir yıl kadar önce, sonradan öğrendiği Türkçe'yi artık hiç kullanmaz olmuştu. Arkadaşlarımla bile Boşnakça konuşuyor, benim şiddetli itirazlarıma karşın onların da Boşnakça bildiklerini savunuyordu. Bir gün banyoya girip "Bu banyodan benim yatak odama geçilen bir kapı vardı, ne oldu o kapıya?" diye sormuştu. Zaman zaman hiç görmediğim elbiseler tarif eder, nerede olduklarını sorardı.

O yıl öğle yemeklerinde ev halkından birinin anneannemin yemek yemesine yardım etmesi gerektiğini ve bunu kimin yapacağını konuşuyorduk. Ben bunu kesinlikle reddettim. Anneannem gayet iyiydi, dolaşabiliyordu, biraz halsizdi o kadar. Büyütülecek ne vardı? Sonunda, kardeşim, zaman zaman da teyzem, öğle tatillerinde eve gelip anneanneme yemek yedirdiler.

1974 yazı çok sıcak geçmişti. Çok sevdiği torunu, kardeşim İngiltere'de çilek toplama kampındaydı. Anneannem iki gündür yataktan hiç kalkmıyordu. Annem bana, "Anneannen veda etti. Üç gün içinde öleceğini söyledi... dedi. "Anneannen ölecek Güzide!" demişti. Ne kadar saçma! Anneannem güçlüydü. Annem ve teyzem başında devamlı dua okuyorlardı. Üçüncü gün anneannem hâlâ yatıyordu ve ben evin bu halinden sıkılmıştım. Hacettepe Tıp'ta okuyan bir erkek arkadaşım vardı, – karar vermiştim, onu kesinlikle anneannemle tanıştırmayacaktım, nasıl olsa bir sürü kusur bulacaktı – o gün onunla havuza gittik. Akşam üzeri eve döndüğümde bütün

akrabalar ve dayılarım bizim evdeydi. Ne zaman haber verilmiş ve ne zaman Ankara'ya gelmişlerdi?

Anneannem ölmüştü...

Ancak şimdi beni ne kadar çok sevdiğini anlayabiliyorum.

○ Naile Zibel (Najla İbragiç) / Saraybosna 1900-Ankara 1974

Nuran Bayer'in anneanesi Fatma... Sol başta...

Ana kızın hamur tahtasının
başında paylaştıkları
nadir anlardan biri daha.
Yine mantılar özenle
bükülürken bu kez
gözlerinde bir hüznün var,
hafif buğulu hatta dolmuş...
Emine soruyor: "Babamı
sevmiş miydin?" Fatma
bu sorunun yanıtını bilmiyor
ama birinci kocası... "Çok
kibardı, çok iyiydi. Hiç
kalamadık birlikte... Çocuktum
onunla evlendiğimde..."

"Oğul Oymağı da Yayla Kaymağı Kızım"

Nuran Bayer

Hamur tahtasının başında, ana kızın nadir paylaştığı anlardan birinde mantılar özenle bükülürken Fatma'nın dudaklarındaki muzip gülümseme kelimelere dökülmüştü: "13 yaşındaydım evlendiğimde. Daha çocuktum. Hatta bir gece rüyamda koyunları sağmaya giderken dereden geçiyordum, o an tuvaletim geldi. Bu iş için en uygun yerdeydim ve yaptım. Uyandığımda altım yaştı, yanımda ise bir adam yatıyordu."

Annesinin komik bir çocukluk anısı olarak anlattığı bu olayı yıllar sonra aktarırken Emine'nin gözlerinde aynı çocuksu ifade yoktu: "*Daha çocukmuş. Henüz on üç yaşındaymış. Bu yüzden hemen çocuğa da kalmamış.*"

1891 doğumlu Fatma'nın henüz on üç yaşını sürerken evlendiği yıllar, seferberlik yılları... "*Ahırkazadan yani uzaktan gelin alınırsa, oğlanların askere gitmesi ertelenirmiş. Buna mühimli-mühimsiz denirmiş o yıllarda.*" Hangisinin mühimli, hangisinin mühimsiz olduğuna karar

veremese de annesinin o küçük yaşta bu gerekçeyle evlendirildiğini biliyordu Emine.

Mühimli-mühimsiz uygulamasının kısa sürede kaldırılmasıyla Fatma'nın kocası da harbe katılır. Kocasının şehitlik künyesini aldığı anda kızı Zehra'yı yeni doğurmuş, daha kırk günlük lohusadır.

Her öyküde bir iyi, bir de kötü karakter yok mudur? Fatma'nın yaşam öyküsündeki kötü karakter önce "kaynana" olur. Harbe gitmeden önce bakkallık yapan şehit oğlunun malları geline kalmasın diye o günlerde çok kıymetli olan soğan tohumları çuvallarını alttan delerek boşaltır ve satar. Geline yapılan tek açıklama "tohumları fareler yedi" olur.

"Gençsin, bir daha evlenirsin. Ya çocuğuna bakmam derse yeni kocan... sözleriyle kandırılan Fatma'nın elindeki avucundakini satarak aldığı evi de kızı Zehra'yla ortak tapulanır üstüne. Zehra'ya babasından kalan birkaç beşbirlik de "kızın evlenirken veririm" diyen kayınvalide tarafından alınır elinden...

Birinci evliliğinin kötü sonu adeta ikinci evliliğine öncülük eder. Köye dönen Fatma geline bir talip çıkar. Kaynının asker dönüşü yanında getirdiği emir eri Bekir, çalışkan, becerikli bir gençtir. Her işi çekip çevirir. Bekir'in çiftlik evlerinden ayrılmasını istemeyen kayınvalide oradan bir kızla evlendirerek kalmasını garantilemek ister. Bekir'in Fatma'dan hoşlanması fırsat olur. Dul olduğunu öğrenince de illa bana alın diye tutturur. Fatma ise direnir, evlenmek istemez Bekir'le. Çünkü onun elinde bir sanatı, okuma yazması bile yoktur.

"Annem varır mı hiç ona... Çankırı'da çok insan istemiş. Baklava ve böreği çok güzel açan annemle Vali Konağı'nın sahibi bile evlenmek istemiş.

Ama kaynanası yok mu, 'dayanamam' deyip razı gelmemiş. Zengin adama vermemiş."

Kızının kötü kaderine neden bulmaya çalışan bir anne edasıyla söylüyordu bunları Emine. Bahsettiği annesi değil de kızıydı sanki. Babası olarak Bekir'i elbette onaylıyor ama annesinin onunla evlenmek istemeyişine de içten içe hak veriyordu.

Fatma'ya kararından geri adım attıran Zehra'nın hasreti olur. Evlenmem diye direnince kızı elinden alınır. "Ya evlenirsin ya da kızının yüzünü bile göremezsin!" derler. Gizli gizli kızını görmeye çalışması da başarısız olunca çaresiz kabul eder. Kızı Zehra yedi yaşındadır ikinci evliliğini yaptığında. Evlenmeden önce sekiz yıl boyunca cephede çarpışan yeni kocası Bekir'in askere gitme olasılığı da yoktur.

Hem Fatma'yı hem de Bekir'i çiftliklerinde çalıştırmak amacıyla planladığı bu evlilik kayınvalidenin umutlarını da boşa çıkarır. Çiftlik evine gitmedikleri gibi kendi evlerine yerleşirler. Bekir de belediye de on sekiz lira maaşla iş bulur.

Emine, babası Bekir'den sevgiyle söz etmeye başlar artık. O hem çalışkan hem de annesi gibi beceriklidir. Yazlığı kıştan, kışlığı yazdan satın alır. Annesi de hiç boş durmaz, dikiş diker fes dizer. "Çankırı ve yöresinin en iyi yalancı altınlı fesini dizerdi annem..."

"Ben her şeyi annemden öğrendim. O çok hamarattı, ekmeğe varıncaya kadar evde yapardı. Buğdayı alıp yıkar, bir bir ayıklar sonra değirmene eliyle götürürdü. Dedenin eskiden değirmeni olduğu için buğdayın nasıl öğütüleceğinin ayarını bilir, bütün işi kendi yapardı. Nişastayı bile elimizle yapar-

dık. Küçükken köyüne giderdik birlikte. Gençler meşe toplar, annem de dizerdi. Ortaya bir kazık sokar, kenarına meşeleri özenle bir hasır gibi örerdı. Sonra ortasındaki kazığı çeker, o boşluktan ateşi içine atardı. Yavaş yavaş yanan odunların meşe kömürüne dönüştüğü uzun saatlerde beş şişle çorap örmesini öğrendim annemden..."

Akzencefil, havlican ve daha niceleri... En az sekiz çeşit ot bir havanda dövülür ve küçük torbacıklara konurdu: Çocuğu olmayanlara şifa diye. Sadece çocuğu olmayanlara mı? Birçok hastalığın şıfası Fatma Gelin'in sihirli otlarındadır.

"Annem ilk evliliğinde çok küçük olduğı için bir süre çocuğu olmamış. İlaç yaptırmış, ancak öyle hamile kalabilmiş. O zaman öğrendiğı bu ilacı daha sonra çocukları olmayanlar için o da yapmış. Gördüğü her şeyi çok çabuk öğrenirmiş. Bu ilaçlarla çocuğu olan birkaç kişiyi ben de hatırlıyorum. Hatta çocuğu olanlar bize çok büyük hediyeler getirirdi. Kırık-çıkık da yapardı. Dedim ya gördüğü her şeyi çok çabuk öğrenirdi. Bunu da ya dedesinden ya da dayısından öğrenmiş. Hiç unutmam bir gün birinin omzu çıkmıştı, bahçede bağırta bağırta yerleştirdi. Ondan sonra teşekkürle gelmişlerdi hediyelerle. Biz de hiç ilaç, hap kullanmadık. Hep eskinin otlarıyla tedavi ederdi bizi. Doktora da hiç gitmedik."

Annesiyle ilgili bunları anlatırken Emine'nin gözlerinden gurur okunuyordu. Ama erkek kardeşine bakması için ilkokulun üçüncü sınıfından alınışını hâlâ affetmemiş gibiydi. Babasının o gün söylediğı sözleri yinelerken kelimeler üzerindeki vurgusu gergin ve isyan doluydu: "Saraya katip mi olacaksın? Kız kısmı okuyup da ne yapacak?"

"Oğul oymağı da yayla kaymağı oğlum,

her evde bulunmaz da her ana doğurmaz oğlum."

Bu tekerlemeyi oğlu için ağzından hiç eksik etmeyen Fatma, kızı Emine için bir kez olsun söylememişti. Emine ise doğurduğu dört kız için ağzından hiç düşürmeyecekti bu tekerlemeyi.

Sivas'ta Öğretmen Okulu'na devam eden oğlunu "okuyor" diye çok sever Fatma. Bütün planlarını da zaten onun üzerine kurmuştur: Osman okuyacak, öğretmen olacak ve annesine bakacaktır. Fatma oğlunu okutabilmek için Ankara'da Zonguldak Milletvekili'nin evinde aşçılık yapar uzun süre. O arada kardeşine ve babasına Emine bakar.

Öğretmen çıkan Osman Zonguldak'a tayin olur. Emine'nin görevi yine belirlenmiştir. Bu kez abisine bakmak için Zonguldak'a gönderilir.

Ev sahibinin kızını seven Osman için hemen düğün hazırlıkları başlatılır. Zengin olmasalar da "oğlan çocuğu" mahcup olmamalıdır. Geline altın ve elmas takılar alabilmek için önce yarı hisseli evini kızı Zehra'ya satar Fatma, sonra da elde avuçta ne varsa takılara yatırılır.

Annesinin hissesini satın alırken ona, evde oturmayı sürdürebileceklerine ilişkin söz veren Zehra ise üvey babası Bekir'in düğün için Zonguldak'a gitmesini fırsat bilerek eşyaları kapının önüne koyup evi kiraya verir.

Çankırı'ya dönüşte kenar mahallede babasıyla birlikte ev tutan Emine, Sağlık Müdürlüğü'nde işe girer, daktilo öğrenir. O yıllarda yörede çok sık depresyon olmaktadır. Büyük Çerkes depreminde mağdurların ücretsiz tren yolculukları için sabahlara kadar rapor yazar.

Oğlunun yanında bir süre daha kalan Fatma, Çankırı'ya dönüşünde yeniden ev alabilmek için elinde kalan son malları da satar. Önce babasından kalan arsayı ve sonra da değirmeni.

"Alman harbinin olduğu yıllardı, uyuz salgını çıkmış ağabeyimin okulunda. Sınıfındaki çocuklardan biri kaşınunca, pantolonunu çıkarıp kontrol etmek istemiş. Çocuk korkup kaçmış. Ağabeyim bu nedenle öğretmenlikten atıldı."

Yeni ev almak için biriktirilen paranın yarısı yine Osman'a gider. Annesinin hayal kırıklığını bir cümleyle özetler Emine:

"Hem parası, hem umutları gitmişti..."

Hasta olan Fatma bu olaydan sonra iyice kötüleşir. Bu arada evlenen Emine üçüncü kızını da doğurmuştur. Nihayet aldığı arsanın üzerine iki odalı bir ev yaptırmayı başaran annesinin yeni evinin tavan tahtalarını ve sıvasını bileziğini satarak yaptırır. Ve dördüncü kızına hamileyken alır annesinin ölüm haberini...

Ana kızın hamur tahtasının başında paylaştıkları nadir anlardan biri daha. Yine mantılar özenle bükülürken bu kez gözlerinde bir hüznün var, hafif buğulu hatta dolmuş... Emine soruyor: "Babamı sevmiş miydin?" Fatma bu sorunun yanıtını bilmiyor ama birinci kocası...

"Çok kibardı, çok iyiydi. Hiç kalamadık birlikte... Çocuktum onunla evlendiğimde..."

Son öyküyü de dinledik...

191

“Hep birlikte sessizce oturuyoruz bir süre... Anlatılanlar birbirinin içinden geçiyor, içimize vuruyor. Geride bir yer var. Sözler çarpıyor ve eskiden kalma resimlere götürüyor bizi. Munise anneanneninin sandığı, annemizin çeyiz sandığı oluyor. Emine nene, Cumhuriyet gazetesi ve Mine Hoca'nın babasıyla, babalarımız da doluyor odaya ve gazetelerini okuyorlar. Alleben Deresi, Kavaklık, Eblehan'da dolaşıyoruz ve hiç görmediğimiz kentlerde. Erzincan'da, Yozgat'ta, Tunceli'de, Saraybosna'da. Kentler, kadınlar, hayatlar, hepsi gerçek ve hepsi nenelerimizin ağzından dökülen masallar gibi.... (Ebru)

Atölye bittiğinde biz on bir kadın, geriye baka-

rak yaşadıklarımızın kaydını tutmaya çalıştık. Başlangıçtaki düşünceler nelerdi, nenelerden, ebelerden, ananeannelerden başlamak neden kolaydı?

"Hem bizim olan, hem de uzak sayılacak kadınlar ve uzak sayılacak zamanları anlatmaya başlasak daha iyi olacaktı belki de. Üstelik hayatta olan anneannelerin söyleyecekleri çok önemliydi. Fakat başlayınca anlaşıldı/anladım ki, daha uzak sayılan hayatların anlatılması da zordu. Bir başka hayatta müdahale, öznel yorumların haksız olabileceği endişesi, yaşanan duygu karmaşası ve hazin bir karşılaşma." (Gülşen)

192

Bu karşılaşmalara ne kadar hazırdık, ne bekliyorduk, yazabilecek miydik?

"Anneanne atölyesini oluşturduğumuzda anneannemin yaşamöyküsünü yazacağım için çok heyecanlanmıştım. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi çocukluğum ve genç kızlığım anneannemle beraber geçtiği halde aklımda onunla ilgili hiçbir bilgi yoktu, ikincisi ise onun doğduğu yeri, yaşadığı yerlerin tarihini anneannem yaşarken değil de daha sonraları hep merak etmiştim." (Güzide)

Tereddütlerimiz vardı. Öykülerini kuracağımız kadınların hayatlarına tanık olmak...

"Bundan bir yıl önce anneanne atölyesi gündeme geldiğinde ne yalan söylemeli, pek de

umutlu değildim. Arkadaşlarımın konuya ilişkin heyecanını paylaşmıyordum. İki nedenden ötürü; hem anneannemle aramda uçurumlar olduğunu zannediyordum hem de arkadaşlarımın kendilerini açma konusunda sorunları olduğunu düşünüyordum. Ama ilk öyküden sonra bu atölyede yer almam gerektiğini düşündüm. Geçmişî belirleyen bir dizi kadının hayatına tanık olmalı, kadınlığın çeşitli görünümlerini torunları aracılığıyla izlemeli ve anneannemle barışmayı denemeliydim." (Çiğdem)

"Bu düşünce ilk söylendiğinde anneanne olması bana biraz yabancı geldi. Daha doğrusu anneannemi yazabilmek beni korkuttu. Hiç tanımadığım, ilişki kurmadığım biriyle ilgili yazmanın olanaksız olduğunu düşündüm ve 'neden anne değil' demek geldi içimden. Ama ilk öyküleri dinlemeye başladığımda, aslında anneanneyi yazmanın, anneyle ilişki kurabilmenin en güzel yolu olduğunu gördüm." (Nuran)

193

Yazmaya başlamıştık artık. Tüm kaygılarımıza rağmen.

"Yazarken kafamda hep 'doğu' vardı. Doğunun kadınları vardı. Doğunun en az bilinen yerlerinden Dersim'in kadınları vardı. Kim olduklarını, nasıl yaşadıklarını bugüne dek bilemediğim ailemin kadınları vardı. Kendi tarihim vardı. Bu öyküyü yazarken

anneannemin anasını ve kaynanasını tanıdım. Bu iki kadın arasındaki kader ortaklığının inanılmazlığını keşfettim. Ve bütün bunların anneannem üzerindeki izlerini... (Özlem)

Önce kim sunacak? Çoğumuzda sonlara kalma isteği vardı. Herkesin farklı beklentilerle başladığı atölye, zaman-sigara-yer-saat tartışmalarıyla içiçe ve nihayet başladı. Bu yürek açımı törenlerinde neler yaşanacağı henüz hepimiz için meçhul. Görecek, yaşayacak ve öğreneceğiz.

"Eylül! İlk atölye benim. Üstelik benim metnim on bir sayfa ve Özlem 'Ne yazdın ulan o kadar? Benimki ikibuçuk sayfa.' diyor. Bir telaş bende, budasam mı metnimi? Ama hiçbirini çıkaramam ki!... Ve ben başlıyorum okumaya. Tedirginim. Nasıl olması gerektiğini bilmiyorum. En iyi bildiğim şeyi yapmışım, yazmışım bütün yaz. Hiç duygusal dışavurum yok. Bu ciddi bir iş. Sadece bir anı aktarımı değil. Sonraki atölyelerin duygu geçişkenliklerini o sırada bilsem kendimi tutmama olanak yok. Ama acemi cesareti. Okuyup bitirebiliyorum. Ağır geliyor kadınlara, farkındayım." (Güzin)

İlk anneanne öyküsü okunduğunda hepimiz durgunlaşmış ve hüzünlenmiştik. Bu çalışmanın ortak duygulanım paydasını oluşturan hüznün, acı, suskunluk ve tanıdıklık hâli ilk öyküyle birlikte bizi sarmaya başladı. Derin bir sessizliğin içinden titreyerek dökülen nenelerimizin sözleri, gülüşleri, gözyaş-

ları bizimkilere karışıyor, neneler nenelere.. Anlatılardaki ağırlık çevremizi saran havaya sınıyor, içimize çöküyor. Bittiğinde bir türlü ayrılmak istemiyoruz. Gitmek, konuşmak zor, susmak ağır.

"Birbirimizin duygularını paylaşabilmemiz, birbirimize bakmadan gözyaşı dökmemiz benim için muhteşem bir deneyimdi. Atölye bittiği zaman iki üç saat bu etkiden kendimi kurtaramıyordum." (Güzide)

"Anneanne atölyesi sadece sözün karşılığının olduğu bir zaman dilimi sunmakla kalmadı ama aynı zamanda şahane kadınlarla tanışma ortamı da sundu. Her biri torunlarına miras bıraktıkları direnme güçleriyle hayatıma katıldılar. Onları öykülerden, romanlardan ve makalelerden tanıyordum. Ama atölyede gözlerinin içine bakabilme fırsatı yakaladım." (Eser)

195

Yazmaya hazırlık kadar, yazma sürecinin kendisi de sancılarla doluydu.

Çoğumuz kendimizi tanıdığımızı sanıyorduk. Oysa anneannelerimizle ilgili henüz keşfedilmemiş, didiklenmemiş yönlerimiz varmış. Atölye sürecinde bunlarla da yüzleşmek zorunda kaldık. Varlığını bir börek tarifi, mekik, eşarp ya da el oyası olarak sürdürsün, anneanneler bizimle birlikteydi hâlâ. Bilmediğimiz zamanların, bilmediğimiz mekanların ve bilmediğimiz insanların öyküleri bizi bir yandan kendi anlattıklarıyla kuşatırken, bir yandan da kendi öykülerimizi olgunlaştırdı.

"Yaşamöyküsünü kurarken keşifler yaptım. Anneannemle çocukluğumu geçirip onunla yaşamadığımı gördüm. Önceleri engelimiz aynı dili konuşmamaktı, daha sonra hangimiz birbirimize kendimizi kapatmıştık?.. Engel otorite miydi? Hayır bu benim algılamalarım. Diğer torunlar böyle anlatmıyorlar. Teyzemin kızı, 'anneannemle çok gülerdik' demişti, çok kışkırdım." (Güzide)

"Yaz aylarında Ankara'da olan anneannemin öyküsünü parça parça yazmaya çalışırken onu sorularıyla nasıl bunalttığımı şimdi daha iyi anlıyorum. Kendi 'kadınlığı' üzerine düşünmesini istediğim seksen iki yaşında biri var karşımda. Zaman zaman öfkeleniyor. Zaman zaman da kıkırdayıp susuyor." (Özlem)

"Atölye başladığından beri nenem her gün benimleydi. Tıpkı çocukluğumdaki gibi. Ne garip!.. Onu yıllardır böyle bir yoğunlukla düşünmüyordum. Bu on kadın bana nenemi getirmişti ve nenem de bana onları." (Mine)

Geçmiş kurcalarken öğrenilenler, gelecekte yapmak istediklerimizi biçimlendiriyor. Bu hepimiz için ufuk çizgisinin yeniden belirlenmesi demek.

"İnsanların konuşmaktan çok hissettirdikleri ve ima ettikleri, sevgilerini göstermekten hoşlanmadıkları ama öfkelerini göstermekten hiç kaçınmadıkları bir kültürde anneannemle hiç 'konuşmadığımı', 'paylaşmadığımı'

düşünüyorum şimdi. Tıpkı annemle yaptığım gibi. Ne kaldı bana bütün bunlardan? Soğuk ve kaskatı duvarlarıyla karşımda duran bu binaya, Dersimli Selvi Hanım'ı ve diğerlerini koluma takarak giriyorum artık." (Özlem)

"Atölyelerde sadece o zaman diliminde soluduğumuz hava bizi birbirimize ve dillenenmiş kadın öykülerine sarıp sarmaladı. Bana öyle geliyor ki, bu süreçle birlikte içimizde harekete geçen, her ne ise, kendi yoluna gitme gücünü buradan alacak." (Satı)

Artık son hazırlıklar. Her ayrılış ve bitiş duygusu travmatik. Ama biz ayrılmayacağız. Daha birbirimiz için pek bir şey yapmadık. Her birimiz kendimizdekini açtık o kadar. Yola henüz çıkıldı. Ve yaşam gibi bu yol da çizgisini kendisi belirleyecek.

197

"Kendi adıma, yazma konusunda şimdi daha cesaretliyim. Dil ve edebiyatın bana değen yanını keşfetmemde bu atölyenin çok önemli bir rolü oldu. Yeniden düşlerimin peşine düşmüş gibiyim. Kendime unutturduğum bir tutku, içimde yeniden kıpırdanmaya başladı. Bu atölye, hayatın sıradanlığına, keşmekeşine, insanı soluksuz bırakan ağırlığına, yoksulluğuna karşı yeni bir pencere açıyor; yumuşak, derin bir soluklanmaya fırsat tanıyor." (Menekşe)

"Kendi yaşamlarına verdikleri veya vermek zorunda bırakıldıkları biçimler, bizimkileri

belirledi. Tanıdığımız ama tanımak istemediğimiz, tanımadığımız ama tanımak istediğimiz anneanneler bir yıl boyunca hayatımızın bir parçası oldular. Kendileri, hayat, annelerimiz, kadınlık ve kişiliklerimiz üzerine düşünmemizi sağladılar. İyi ki vardılar, iyi ki varız." (Çiğdem)

Ve biz anneannelerimizi konuşurken en güzel haberi aldık. Güzin'in bebeği Derinay aramıza katıldı. Kadınların kadınları konuştuğu, kadınca bir atölyeden tam da kadınlara yaraşır bir biçimde bir kız bebek ve bir kitap çıktı.

Onun küçük siyah dantelli çantası oyuncağımdı,
gümüş işlemeli nalınları da. **Eser Köker**

Anneannem evi terk etmek zorunda kaldığı zaman, taşınmazlarını
götürmemiş. Sandığı kalmış geriye ondan. **Güzin Yamaner**

Anneannemin öyküsü dedeme kaçıyla başlar. Sonra Şerife Hanım
ile Güllü Hanım'ın kaderleri bir kez daha birleşir. **Özlem Şahin**

Nenesi zayıf, ince yüzlü, iki büküm bir kadındı. Küçük kız nenesinin
sırtındaki kamburu birçok kez çıplakken de görmüştü. **Mine Göğüş Tan**

Hasta yatağında annemin çeyizini düzmüş. Çoraplar,
heybeler, hurçlar, yastıklar, kazaklar, tozluklar. Tek eliyle
ip eğirmiş. Çok iyi hamur işi ve erişte yaparmış. **Satı Atakul**

Evliliğinden itibaren Hatice'nin hayatına giren bir kadın yanı
görümcesi olmuştur. Çocukluğumda annemden dinlediğim
görümce mezaliminin kahramanı. **Gülşen Ülker Al**

Ben bu 'içi siyah kadın'ı düşünüp durdum, zayıf bedenini... Sonra elli
beş kişiyi... Bedeninde santimetre kareye düşen acıyı... Çimdikledim
etlerimi... Eterim lif lif oluyor. Lime lime. **Menekşe Üldan Çiftçi**

Yazmaya başlamadan önce anneannemi düşündüğümde aklıma
gelen tek şey, çocukluğum süresince onun onayını kazanmak için
nasıl çaresizce uğraşıp didindiğimdi. **Çiğdem K. Aydın**

Kapı çaldı. Az sonra beni çağırdılar. Babam, "Anneannen
dün gece vefat etti. Eve dönüyorsunuz" dedi. Mutfağa girdim.
Kulaklarım uğulduyordu. **Ebru Saner Kaan**

Tüm çocukların evlilikleri ve çeyizleri ile yakından ilgilenir.
Kızlardan en büyüğü Saraybosna'dan göç etmiş bir ailenin oğlu
ile evlendirilir ve ölünceye kadar Kütahya'da yaşar. **Güzide Önem**

Ana kızın hamur tahtasının başında paylaştıkları nadir
anlardan biri daha. Emine soruyor: "Babamı sevmiş miydin?"
Fatma bu sorunun yanıtını bilmiyor. **Nuran Bayer**

K.D.V. DAHİL
6900000E

Chiviyazıları / Fidenti Kitaplığı
ISBN. 975.8663.03.8
BARKOD. 9789758663033